

16426

16427

16428

891 99

8-69

891.99

Suppliment

8-62

Princip

J. Knapton

101

1. Spruce forest, cont 1.
2. Under way, cont 2
3. Spruce forest, cont 1.

101

20 03

3985

7-60

սվ

№ 150

ՎԱՆԱՅ ՍԱԶ

ՀԱՌԱՔԱԾՈՅՔ

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ

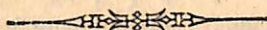
ԵՐԳԵՐԻ, ՀԵՔԵԱԹՆԵՐԻ, ԱՌԱՇՆԵՐԻ, ՀԱՆՆԵԼՈՒԿ-
ՆԵՐԻ, ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԵՒ ԱՆԷՇՔՆԵՐԻ

(Տեղական բարբառով)

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ե Ց

ԳԷՈՐԳ Գ. ՇԷՐԵՆՅ

Թ Ի Փ Լ Ի Ս

Տպարան Կ. Մարտիրոսյանցի. ||| Типография К. Мартиросянца.

Орбеляновская ул., д. № 12.

1899

1853
358
1001

Գրքի դասաւորութիւնը ես արել եմ այնպէս՝ ինչպէս որ դասաւորուած է սորա առաջին մասը, Ընկերութեան Խմբագրական Մասնաժողովի մասնաւոր կարգադրութեամբ. սկսելով նախ մանկական խաղերից, ապա երգեր (սիրոյ, պանդխտի և փիճակախաղերի),

հէքեթներէից աւելի ընտրովիները. ասլա առակներ, հանելուկներ, շուտասելուկներ, օրհնութիւններ և անէծքներ. իսկ գրքի ամենավերջումն է բառարան՝ ժողովրդական բառերը ընթերցող բանասէրին աւելի հասկանալի ընծայելու համար:

Այս բառարանում բազմաթիւ են սլարսկերէն և արաբերէն բառերը. մենք աւելորդ համարեցինք դոցա մանրամասն նշանակութիւնը բացատրել, բաւականանալով միայն տեղին յարմար նշանակութիւնը գնելով:

Տաճկահայոց՝ զաւառաբարբառներում ոչ մի բարբառ այնքան նուրբ և ձկուն չէ՝ որքան վասպուրականցոց: Կան բառեր, որոց համար անհրաժեշտ էր նոր տառեր հնարել, և դա կլինէր մի դժուարին գործ. բայց որքան կարելի է՝ յարմարեցրած ենք դարձեալ ընդհանուր հայկական տառերով: Նոյն փափուկ հնչիւնն ունի նաև Պատախի և Մոկաց հաշաբարբառն, թէև այս երկու զաւառաբարբառներումն էլ պակաս չեն սլարսկաբարբառի աղաւաղումն և նորա անդրադարձումները:

Տառերի միմեանց փոխանակութեան և հնչիւնների մասին գաղափար տալու համար՝ ինչպէս առաջին մասում, նոյնպէս և այստեղ նշանակում ենք փոխանակող տառերը, որպէս մի փոքր օրինակ գրքում տպուածներին:

Ահա նոցա օրինակներից մի սլարգ աղիւսակ.
 Զ տառի տեղ իս. փոխանակ ասելու հաց, ասում են խաց, խաւ.
 Ե » » է. » » երկու, » էրկու, էտե.
 Դ » » տ. » » դանակ, » տանակ, տիւ, (դու).
 Զ » » ճ. » » ջուր, » ճիւր, ճնճոց.
 Բ » » պ. » » բան, » պան, պանճար:

Չատ տեղ գ տառը փափկացել է, որը մենք արտաշաչ տում ենք գ-ից յետոյ յ գնելով. օրինակ գչիրք, գչին, գչրկանոց, գիչնի, գիչնդ և ալն, որոց նսխականն է գիրք, գին, գրկանոց, գինի, գինդ:

Բազմաթիւ են և այն ա ձայնաւորները, որոնք հնչիւնով նման են արաբական (ع) հնչիւնին: Այս տեսակ ա-ն մենք նշանակել ենք մակակէտով. որոշելու համար բուն ա հնչիւնից. օրինակ պա'նճա'ր (բանջար), ժա'մ (ժամ), զա'րզա'նդ (զարզանդ), զա'տիկ (զատիկ):

Ինչ որ է՝ իմ թույլ ուժերովս և այլքան նեղ պարագայից մէջ՝ կաշկանդուած ամեն աննպաստ միջոցներով՝ պատիւ կունենամ այս

անգամիս էլ իմ բնակավայրի նահատակ հայ քրիստոնէից, քրդի և թուրքի ճնշումների տակ տոգորուած-տոջորուած, ճնշուող ժողովրդի մտքի և հոգւոյ խորին զգացմանց արտաշայտութիւնքը՝ ի հանդէս հանելու, միջից լոյս աշխարհ բերելու և այլու ճշմարիտ բանասիրաց և գիտնոց հետաքրքրութիւնը շարժելու:

Բայց մեր բազմադիմի հոգատարութեամբ հանդերձ՝ չենք ժըխտում, որ ունեցել ենք թերութիւններ էլ, որոնց համար ներողութիւն ենք խնդրում բարեխիղճ քննադատողներից, բանասէրներից և նոցանից՝ որոնք կբարեհաճեն «Վանայ Սազ»-ի այս երկրորդ մասն էլ թերթատել:

Գեորգ Գ. Ղէյրէօ

ՄԱՍՆ ՆՐԱՐՈՐԴ
ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ
ՆՐԻՆ

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԽԱՂԵՐԻՑ

1.

Նա-նա-նա*), նանէր նանէր,
Սիրուն լաճուս քունը տանէր:
Լաճն ամիրայ, լաճն ամիրայ,
Մէկ ձի մը տուր խէճնեմ վըրայ:
Աղա եօլա խէրդ ես իկե,
Բզրի լուսին մէրդ ես իկե:
Կաւկուլայ քեո քեյուլստանք,
Աղա պարոն քեո քեափորտանք,
Կարմիր խրնձոր քեո մօրքըրներ,
Սեւաջըրճակ քեո խօրքըրներ,
Սեւ անթըրոց քեո խօրօխպէր,
Սեւաթաթախ քեո քեյուկնկտեր:
Նա-նա-նա, նանէր նանէր,
Խօրօտ լաճուս քունը տանէր:
Նա-նա-նա, նանէր բալայ,
Զանենք իտեն որ կըրլանայ:

*) Առհասարակ շատ տեղերում մանուկները խաղացնելիս սույն բա-
ռերովն են սկսում մանկական երգերը:

2.

Ծափիկ ծափիկ, վաղն ի գատիկ,
Էն մէկէլ օր աւադ կատիկ:

Օն նինա, տօտիկ նինա.

Մարմարական մարդու չըկայ.

Սուսուն ծաղիկ սար չըկայ,

Իմ խօրօտիկն թալ չըկայ:

Ամպ գամպ, գրնկըն-մընկըն, փրստ

Ամպ գամպ, ճըլ-Ֆըլթ-պըլթ:

3.

Օմփինայ գրօմփինայ.

Խաչ գեաւազան վառչինայ:

Աղէն կասի, վերին քեաշի,

Վերին քեաշի, տըկին մընայ:

Օմփինայ գրօմփինայ,

Խաչ գեաւազան վառչինայ:

Ութէն կասի, տըկին քեաշի,

Տըկին քեաշի, վերին մընայ:

Թըն.. ճուճուղիկ, կըտիկ կըտիկ:

4.

Ակլատիգ, չուանը վիգ, կախվէր էրտիս
Էրկէն էրկէն էրկընանէր,

Բարակ բարակ բարակնանէր.

Գրուան ճեղքէն մըտան անէր,

Դէյը ճեղք-աղէն *) տանէր ուտէր:

Ակլատիգ չուանը վիգ, կախվէր էրտիս:

Բէօլօլան էրտիսն ի վեր,

*) Առջ աղա կոչուած են ոչ միայն մեծ աղաներ, այլ և այն թոռուներ, որոնք պապերի անունով են մկրտուում:

Բէօլօլան մեր տան վիրե:

Տըղի խէրըն ճաղցէն իկե:

Խօր գընա, վաղն արե կե:

5.

Կարապետ, աղբիւրի խետ,

Բեր խետ, կըլորի գետ.

Տիւ դեոր կերթատ՝ մամէն տար խետ:

Կանչես, կանաչես տըղայ,

Քեո եարիկ շուտ ճանաչես:

Եարիկ էրկէն բաժ էլնէր,

Ծամերն խետ կըրնկան էլնէր:

Սե ես, սերակեր ես,

Քանձ գըմէն ծաղկունքը վեր ես.

Սիւտակ ես, ծըծի տակ ես:

6.

Վեր կըլթընեմ, ծաղիկ եմ,

Թեթվախոզի աղջիկ եմ,

Սերկեվելին ծաղիկ եմ,

Ազապ լաճու մատնիկ եմ,

Թառ քեափուրոջ սանիկ եմ:

Մեռնեմ մեռնեմ մեռնուով,

Քեյուին էկաւ բեռներով.

Բեռները պիւթին քեարբար էր,

Իմ լաճ վիրէն սար-բար էր:

Ջանէ ջան, ջանքս քեյ կուրբան,

Փօղնի մարդեր լաճուս կուրբան:

Լաճն էր աղա, լաճն ամիրայ,

Աղջիկներայ վերէն խաղայ:

7.

ԱՇԽԱՏ ԸՆԿԱՆՈՒ ԱՂՋԻԿ

Նա-նա-նա, նանէր լաճիկ:
 Գըրող գէյր տանէր աղջիկ,
 Տէրտէրը գէյր տանէր աղջիկ,
 Փամհարը գէյր հողէր աղջիկ:
 Աղջիկը հող, հողն ի վերէն,
 Մէկ տափակիկ սալն էլ վերէն.
 Կանաչ լըհէֆ պարգէր վերէն,
 Ոչ մէկ մարդ կուէր վերէն:
 Կարմիր բաղարջ բերեն վերէն,
 Տէրտէր, լուսրար կանին վերէն,
 Բուրվառ զընդզընգէր վերէն,
 Կանոն մաշտոց կարթին վերէն:
 Աղէն խընդխընգէր վերէն.
 Մամէն թընդթընգէր վերէն:

8.

Աղջիկը տանն էր, տան քընջան,
 Ձեռքերն էր շուշայ, մէրջան.
 Աղջիկ ծաղիկ էր տան միջին,
 Հօրն ու մօր էր խըղմաթին:
 Աղջիկ մամուն բան կանէր.
 Տախտ կաւիէր, թօզ կանէր,
 Ջուր սըրսըկէր, մօզ կանէր,
 Աման լըվէր, չէօլ կանէր:
 Աղջիկ մամուն, դէմ դըրամուն,
 Թող ճոջանէր, մընէր մամուն:
 Խալ-խալա, խալ-խալա մէրջան,
 Ձեռքերն ի շուշայ, մէրջան.

Ձեռաց մատեր շողշողուն,
 Աչք ու ընքվերն են սիրուն:

9.

Թըռ թըռցընեմ, թըռի թըռի թըռցընեմ,
 Իմ լաճուն կաբայ հագցընեմ,
 Սև խաւու միս կերցընեմ,
 Կարմիր գինին խըմցընեմ,
 Նըխշուն օգէն քընցընեմ:
 Ճօճիկ կախեմ, կախ անեմ,
 Մախմառից շորեր կարեմ,
 Ատլասից բարձը կարեմ,
 Թանթէլայ ճըթեր շարեմ,
 Իմ լաճուն կապոց անեմ:

Ճօճիկ արօշ մարօշ էր,
 Ճօճիկ կանաչ կարօս էր.
 Առուի ափեր բուսեր էր:
 Տախ աղջիկներ տիսեր ին,
 Վերէն մայիլ մացեր ին,
 Առին շեղփիկ վաղեր ին,
 Ճօճիկ թելեր կըտրեր ին,
 Ուրախ ուրախ տարեր ին,
 Մառնէ մառան տըրեր ին,
 Մառնի պատհան պախեր ին,
 Եօթն օր վերէն խարսնիս արեր ին:

10.

Խանէ խան խանգատայ
 Թօրվընէն խան խանգատայ.
 Խաւու խորված, խանգատայ,
 Խնամու կերած, խանգատայ:
 Չոր խաց չեմ կանայ ուտեմ,

Ատամներըս խախուտ են:
Կակուղ խաց ատամս կառնի:
Կակուղ բաղարջ փորիս դեղի:
Դարիվեր չեմ կանայ էլնի,
Գլօխ վեր խանգըս կրկնորի:

11.

Տանանա, տան-տանանա,
Նա-նա, նա-նա, նա կուշի,
Կերածս է հալվայ կուշի,
Հազածս է ալ-կուժաշի:
Էլայ տանիս, իրիշկեցի,
Թէ փով նախիր կըքըշի:
Քարով զարկի գլուխ փըշխի:
Աղէն որ գայ գուլում քաշի:
Էլի էլի կայնի, կէկէն կէկմ' արա,
Քեո կէկն ի խազար փա'րա',
Տար տուր, քեյ կնիկմ' արա:
Կընկանդ անուն էլնի Մարան:
Էն որ մեռնի՝ մէկէլ արա:

12.

ՈՅԻ ԵՐԳ.

Մօրքուրներ, հայ մօրքուրներ,
Էկէք էրթանք պանջըրէ,
Պանջար քեաղենք, պաս իփենք,
Ոսպնէ սպաս անենք,
Մեր լաճուն խամով խորակ անենք:

Մօրքուրներ, հայ մօրքուրներ,
Էկէք էրթանք սարէ սար,
Սև սարի տակ կանգըռէ,
Սև սարի քամին զըղըղէր:

Սև սարի տակ օձմ' կէր,
Օձն էր պալաք ճըլպըտուն:
Օձի շըվոցից փախս եկանք,
Փախանք մըտանք Սալվու տուն:
Սալվին նրստե սաղ կանի,
Ծամերն իտե ճօղ կանի,
Բուրթ կըղըղի թաթ կանի,
Ազապ լաճուն նաղ կանի:
Նաղ մի անի, Սալվի ջան,
Ջանդ լաճերացն ի կուրպան.
Բարով խէրով մեծանաս,
Իմ լաճօյին խարս դառնաս:

13.

Խանդանայ ես, խանդանայ,
Սամուռ գըտակ մանդանայ:
Վէր պատերաց շուռ կուգաս,
Ինչ որ գըտնես կուլ կուտաս:
Խանդանայ ես, խանդանայ,
Խաթուններաց լայնդանայ:
Քեո խօրն ու մօր տիր կուգաս,
Քեո սիրողին համ կուտաս:
Դուրդանայ, դանայ դանայ,
Մամուն ասա, թող դուռ բանայ,
Որ չըբանայ՝ թող գետտանայ,
Իմ մեղաց տակ նա կըմընայ:

14.

Մարէ, մարէ, մի տըփե.
Առուի ափերն եմ ընկե,
Քառսուն կաքաւ եմ բըռնե,
Քառսունն էլ մէկտեղ կընդե,

Խամբըրով կուտ եմ տուե,
Զըմէնի փորն էլ կըշտացե,
Խամբըրով ջուր եմ տուե,
Խմբերով թառ եմ Հանե:

Մարէ, մարէ, մի տըփե,
Քըրտի կնիկն անիծե,
Քըրտի տընիկն աւիրէր,
Որ կաքաները չըտանէր:

15.

ՄԱՏՆԱԽԱՂ

Տուտուխիկ, տուտ մարուխիկ,
Զուռնափըչիկ, տուտուկփըչիկ,
Էնա կէրաւ, էնա խըմաւ, էնա թըռաւ:

Ճըկոթիկ, ճըկոթի մէրիկ,
Էրկէն տաճիկ, բարակ մաճիկ,
Ճաշ լըկըթիկ, փըլաւ ուտիկ,
Ոճիլ կտփիկ, ճըվիկ ճըվիկ:

Ճկոթ կասի. էկէք Հաց ուտենք.
Էնա կասի. ուտ կայ որ ուտենք.
Էնա կասի. Աստուած մեզ կուտայ.
Էնա կասի. բալքիմ չիտայ.
Քեոթը կասի. գողնանք ուտենք:

16.

ԽԱՂԱՅՈՂ ՄԱՆԿԻԿ

Մէկ էլի, մէկ Հատ խաղա,
Իմ խօրօտիկ մօրօտիկ լաճ.
Մէկ էլի, մէկ պար արա,
Աղջիկներաց դարտ արա:

Մէկ էլի, մէկ խաղ արա,
Սև Հաւ քեյ մատաղ արա,
Սև Հաւու միս կե, անուշ արա,
Մորթը բոլորի, մուշտակ արա,
Անուշ անուշ քուն արա:
Ոսկուններ չարդախ արա,
Մէջը նըստի իով արա.
ԺամՀար որ գայ՝ դիւան արա,
Մամուդ քունը Հարամ արա:

Մէկ էլի, մէկ Հատ կայնի,
Քանց չինարի ծառ կանաչի,
Մէկ էլի, մէկ Հատ կայնի,
Խեմ քեո բաժին ինչ կըվէլի:
Աղին ասեմ, քաղքէն բերի,
Թարգուն ասի, որ գայ կըտրի,
Հողըղան մատնով կարի,
Էն սուրահի բաժովդ չափի:

Քանց բարունակ էլնէս ճըղով,
Քանց բարդի ծառ էրկէն բաժով,
Բաժդ ի կանաչ, կանաչ-մանաչ,
Աղջիկներաց սըրտին ճանաչ:
Մէկն է խըզի, մէկն է թըղի,
Սուրբ Կարապետ պահէր քեզի:
Մէկ էլի, մէկ Հատ խաղա,
Սև Հաւ քեյ մատաղ արա:

17.

ԿՆՔԱՆՈՐ ԵՒ ՍԱՆԻԿ

Քեյ մեռնեմ, քեո քեամուրոչ,
Որ քեյ գըրկե բերեր ի տուն.
Որ չըթողե կերեր ի շուն:
Տէրտէր, լուսրար գովք են ասե,

Աւագանի մէջ մըկըրտե,
Անունըդ Կարապետ ասե:
Կարապետ անուն բարի.

Եօթն անուան տէր քեզ մուրատէ:

Իմ կըճատիկ արուխ մարուխ,

Քեո կըճատ թիվքերը վեր վերու,

Ոտերացըդ տուր զօրութիւն.

Սարէ սար կայ գընալու,

Սուսուն ծաղիկ կայ քաղելու,

Փունջ կապելու, տուն բերելու,

Թառ քեալուրոջ օղորկելու,

Կանաչ մեռոն համբուրելու:

Քեյ մեռնեմ, քեո քեալուրոջ,

Մումպարաք ձեր տիրոջ.

Տէրն ի տուե, մամէն բերե.

Էն քեալուրոջ մունաթն աւելցե:

18.

ԳՈՎԱԿԱՆ ՄԱՆԿԻԿ

Հալալայ, խալեր վերէն,

Ատլաս ջիւբէն գիւլեր վերէն.

Քեյ զըրկեմ սրտիս վերէն,

Առնեմ էրթամ վարդի բիւթէն:

Վարդեր քեաղեմ, փունջ անեմ,

Օրօրոցիդ շուրջ անեմ.

Վարդենին թող հոտ անէր,

Քեո անուշ քընիկ տանէր:

Թեւերըս խով անեմ վերէդ,

Որ չեբեցիր պարկ արեւէն.

Վարդի բըլբուլ որ ճըլվըլէր,

Քեո անուշ ձէնիկդ առնէր:

Աչքերացդ ասեմ լըստակ,

Քիթ բերանդ շահ գիւլիստան,

Ատլան ձըկներ քեո դէմ խաղան,

Աշխարհ ալամ քեո դէմ դողան:

Հալալէր, խալեր վերէդ,

Արծըթէ կապեր վերէդ,

Սըրմալու սալթէն վերէդ,

Աշխըրքի աչքն էր վերէդ:

Խուռոմսիմէն քեզ արմաղան,

Աղունակ որ ձէն կածէր,

Չուկն ի ծովուն քեյ գովք ասէր:

Ծըլվըլուն ճընճղիկներ,

Կըվկըվան սարի կաքաւ,

Քեո խաղին էլնեն ընկեր.

Քեո լեզուին փակ ու բալնիս:

19.

Մէկ էլի, մէկ հատ կայնի,

Խեմ քեո բաժին ինչ կըվէլի.

Բաժիդ մեռնեմ ալաշ-կալաշ,

Բեղերդ էլնի կալամ-թըրաշ:

Ատլաս կաքայ կըվէլի քեզ,

Կարմիր ջըզմէք ոտիդ լայեղ,

Կարմիր խընձոր դօտիդ զընես.

Ծալճալ շորեր սալվի-սաբաթ,

Ընկեր գըտնես բաբաթ-բաբաթ:

Կարմիր խընձոր կըծած ի,

Էն էլ եարոջ տըւած ի:

Եարիկդ էլնի խօրօտ-մօրօտ,

Վըղիդ կապենք կարմիր նարոտ:

Մէկ էլի, մէկ էլ խաղան,

Բաժիդ մատաղ աղա-մաղա:

20.

ՈՐՈՐՈՅԻ ԵՐԳ

Օրօր, օրօր, ջանիկս, օրօր:
Քրներ ես քրտրներ ես, ասեմ օրօր,
Քանձ քեաֆուր վարդ փրթըթեր ես, օրօր, օրօր,
Բեր պագնեմ կարմիր իրես, ասեմ օրօր,
Խէրով մէրով ծըլես ծաղկես. օրօր, օրօր:

Արտամետու խընձոր դու ես,
Վարդ ու ռըհանի բացուեր ես,
Ամեն ծաղկանց հոտ դու ունես,
Աստուած պահի քեզ պարզերես:

Ես քեզ մեռնեմ ամառնուկ,
Ամռան օրեր ես էլե,
Ես քեզ մեռնեմ իմ գառնուկ,
Դէլ խատը խաշկ չէր էլե:

Ես կանչեմ տաղով արե, օրօր, օրօր,
Դու վերի թաղովն արե, օրօր, օրօր,
Վերին թաղի Մանուշակ, օրօր, օրօր,
Էլնէր իմ լաճուս մըշակ. օրօր, օրօր:

Խաշկայ տըփան գարընցան,
Պրզտիկներաց աշընցան.
Չայիր չիման կանըչներ,
Էրթիր նստիր էն դիւան:

Ծափուն տըւին թըղենիք,
Ծափուն տըւին ծառաստանք.
Քարվան-բաշին քեռ քեյուիք,
Բէօլուկ-բաշին քեռու լաճ:

Էն եօթն էրէց քեռ կընքող,
Ես հաւատամ քեռ ստեղծող.
Սուրբ Սարգսայ ձին զօրաւոր
Խէճնիր էրթիր ուխտաւոր:

Սարէն ես գամ, ձորէն դու,
Մէր ես առնեմ, աղջիկ դու:
Աղջիկ աղջիկ, ջան աղջիկ,
Իմ լաճուս մատաղ աղջիկ:
Ես էլ կուգամ կէսրանց խէրով,
Ես էլ կուգամ հաւ ձագերով,
Ես էլ կուգամ մուշկ-ամբարով,
Հագար ու մի ծաղիկներով:
Ծաղիկ քաղեմ, եարոջ տամ,
Հաբաթ մի օր էրթամ գամ.
Օրօր, օրօր, ջանիկս, օրօր,
Օրօր, օրօր, գառնիկս, օրօր:

21.

Աղջիկ աղջիկ, քարէ չըխչիկ,
Մըկան պոչիկ, կատու տօտիկ,
Պրտիկ մըտիկ, ջան ակընջիկ, առ քեռ խըրձիկ.
Ալիւր մաղեմ, գամ քեզ թաղեմ:
Տըղան տըղա, սիրուն տըղա,
Առ քեռ ճաներ, գընա խաղա,
Դու իմ գլխուն պոծառ ջըղայ.
Ալիւր մաղեմ, գամ քեզ պահեմ:

22.

ՀՆՈՐՀԱՒՈՐ ՏՕՆ ՈՒ ՏԵՐԻ

Հնորհաւոր տօն ու տարին,
Նոր կաղանդն և իւր բարին.
Պատ վէր խըման, խիմ վէր քարին.
Վէմ քարն ի Պօղոս Պետրոս.
Բանլիս տըւեց փըրկիչ Յիսուս:
Տունը շէն, շէն շինական,
Իւղն ու բըլիթ նըստան կէրան:

Բասիլիոս անուն բարի,
Որ ազատեց խէն քրիստոնէն,
Տարին էն տարին, օրն էն օրէն:
Չեր տունը շէն հետ արևուն,
Արևն էրկընէր ձեր տըղէքներուն,
Չարը զատանէր, բարին մօտէնէր:
Օղորմի աղին, ծառ տընկողին,
Լէզկայ *) ուէս Բաղտօխն,
Գըղիր խաչօին, տան ճեղչին:
Ուտենք, խըմենք անուշ գինին,
Ասենք օղորմին, օղջութեն Հայոց ազգին:

23.

ԼՈՒԵՐԻ ԵՐԳ

Հայ լուեր, մատաթ լուեր,
Կարակընգուղ կարմիր լուեր,
Գիշեր կէլնեն ճըղներն ի վեր,
Յերեկ քաշվեն սըներն ի վեր:
Հայ լուեր, մատաթ լուեր,
Կարակընգուղ կարմիր լուեր:
Լուերն էկան սև ու դեղին,
Էկան մըտան մէջ քո բեղին,
Բեղերդ արին ալաշ-մալաշ,
Քեզ խաղք արին մէջ էն գեղին:
Հայ լուեր, մատաթ լուեր,
Սըլվըլուլիկ մընջիկ լուեր:
Լուերն էկան ուրուս մուրուս,
Էկան թափան վեր խընամուս,

*) Լէզկ կամ Լէսկ՝ է գիւղ հայաբնակ, առատ որթատունկ աչգիներով՝
Վանայ հիւսիսակողմ, որպէս մինն մօտիկ արուարձաններից: Այս անունը
առնուած է գուցէ Արալի լիճոյ աստուածներից, որտեղ կան, ըստ աւան-
դութեան՝ նոցա նշանատեղեր, ուր բարձր քարափ վրայ շատ հին ժամա-
նակում շինուած է Ամենափրկիչ եկեղեցին:

Գիշրով էլան փախուցին դուրս,
Էլ չըթողին որ հասնէր լուս:
Հայ լուեր, մատաթ լուեր,
Կարակընգուղ մընջիկ լուեր:
Լուերն էկան արա-թարայ,
Չիթ-կըղանեն առանց փարայ:
Հիւշտ կըթըռնեն քօշից քօշայ,
Գինջ չեն թողնե հարսն ու փեսայ:
Հայ լուեր, մատաթ լուեր,
Սըլվըլուլիկ կարմիր լուեր:
Լուերն էկան չաւաղ-մաւաղ,
Կընմանին փաշի կաւաղ.
Հայ լուեր, մատաթ լուեր,
Կարակընգուղ կարմիր լուեր:

24.

ՆՃԱՆԱԾ ԱՂԱԿԱՅ ԳԱՆԳՈՏ

Մըտնեմ ճըղօր, էրթամ զամ,
Իմ ասլան կէսրէրը լամ:
Ափսոս իմ բաղտն ու թալահ,
Որ վատ մարդոց ձեռ ընկայ,
Ափսոս որ էլ չեմ կանայ դիմանայ:
Կէսրարիս թութիւն ի խալըսե,
Կէսրոչս ոտներն ի մըսե.
Ձատկին կիտրմ ալիւր տուն չեմ տիսե:
Չեմ էրթայ, մէրիկ, չեմ էրթայ,
Սշիւըրին խընդում չեմ էլնայ:
Աշխարհ վերէս խընդացուցիր,
Բարեկամներըս լացուցիր,
Չարկամի սիրտըն հոլցուցիր,
Իմ անգին ումըս մաշեցիր:
Չեմ էրթայ, մէրիկ, չեմ էրթայ,

Էն չոր կուտին չեմ առնայ:

Զիկ տուեցիր թող անկըլին,
Որ թւեն մըտնեմ կայնըցուցեմ,
Կէս գիշերին դուրս ներս անեմ,
Բերեմ տուն պառկըցուցեմ:

Էլ չեմ էրթայ, մէրիկ, չեմ էրթայ:

Աղջիկ եմ իկե, աղջիկ կըմընամ,

Կոյս եմ իկե, կոյս կէրթամ:

Աստուածածին որ գիտնայ՝

Չեմ էրթայ, մէրիկ, չեմ էրթայ:

25.

ԵՐԿՆԱՅԻՆ ԽՆՁՈՐ

Երկնուց զըռները բացուաւ,
Չեր տունը արևով լեցուաւ.

Հաղար բարին Հաղար բարութեն

Երկնային անմահ Հօրէն,

Դըրախտի կենաց ծառէն,

Ազամ Եւայի տեսած պըտղէն,

Ծառն անմահականէն:

Ծաղիկն էր հոտով քան վարդնաէն,

Քեաֆուր վարդն իւր հոտով,

Բըլթուլն իւր անուշ երգով:

Բաղջի ուռերովն ընցայ ես,

Ծառ Հաղար, ծաղկունք Հաղար տեսայ ես.

Ծառերաց մէջ խնձորնին տարաւ իմ ուշքն

Հոտովն անմահական մայլայ ես:

Դէլի-ասլին, կլաթն *) ասեմ կարմիր քան զըմէն,

Երկնուց էր ասեմ այն կարմիր խընձոր.

*) Դէլի-ասլի և կլաթ—խնձորի տեսակներ են, խնձորների ամենապատուականը, որոնք ամենայն առատութեամբ լինում են Արտամետ գիւղում այլև Վանայ այգեստաններում: Այս տեսակ խնձորները հրապուրիչ են իրանց տեսքովն, համով ու հոտովն անուանի ամեն պտղոց մէջ:

Խընձորն խիտ անմահական էր,

Խընձորի ծառին Հաւան կացայ ես:

Ծառն խընձորի որ զըղըղէր ու ասէր,

Սիրոյ նըշան ես եմ, սըրտի նըշան ես եմ,

Ոչ վարդ, ոչ շուշան, մէկը չի ձիկ նըման.

Աննըման եմ ես, ծառոց աննըման:

Չեր սեղան Հայր Աբրահամու սեղան,

Էն խընձորն ձեզ անմահական,

Հայր Աբրահամու օրհնութիւնով

Ապրին ձեր Հարսն ու փեսան:

26.

ՆՈՐ ՓԵՍԸՆԵՐԻ ԳՈՎԱՍՏՆԷ*)

Աղպրներ, աղպրներ, կտրիճ մարալ աղպրներ,

Հա դուրս եկէք, ազա՛պ լաճեր, աղջիկներ,

Կանաչ կարմիր ալ-դարահի կումաշով,

Պար առէք, պար բըռնէք թագաւորի կըշտերով:

Թագաւոր, ինչ բերենք քեյ նըման,

Քեո կանաչ արևն ի քեյ նըման:

Մեր վարդենիս որ կըբացուէր՝

Բացուէր քո արևու նըման.

Սարի սուսուն որ կըբացուէր՝

Բացուէր քո արևու նըման:

Թագաւոր ինչ բերեմ քո նըման,

Քո կանաչ արևուդ նըման:

Աղբերանց արուն որ կըբացուէր՝

Բացուէր քո արևուդ նըման.

Վարդ մանուշակ որ կըբացուէր՝

*) Վասպուրականի գիւղական շրջանակում աւելի շքեղ կերպով են կատարում փեսաների գովասանք: Հագցնում են զարդարում են նոր փեսան. նրան շրջապատում են երիտասարդներ և կոյսերը, վարդ ու վարդաջուր սփռելով չորս կողմ. պարելով և թմբուկ ածելով երգում են այս երգ՝ մինչ փեսան ածիււում և հագնւում է:

1856
1001

Քացուէր արեւուդ նըման:

Թագուոր, ինչ բերեմ քեզ նըման,

Քո կանաչ արեւուդ նըման:

Ջուշան ծաղիկ որ կըբացուէր՝

Քացուէր քո արեւուդ նըման.

Պալասան ծաղիկ որ կըբացուէր՝

Քացուէր արեւուդ նըման:

Դէմ աղօթրան որ կայներ ես,

Կանաչ կարմիր դու հագեր ես,

Քարով թագուհիդ վայելես,

Աստուած քեզ պաշխ պարգերես:

Ջուխտ Վարադայ *) դէմ կայներ ես,

Այ, կանաչ, կարմիր կապեր ես,

Քարով թագուհիդ վայելես,

Սուրբ խաչ պաշխ քեզ պարգերես:

Սուրբ նըշանայ դէմ կայներ ես,

Այ նարընջի բաղ կապեր ես.

Թագըդ վէլես վայելես,

Տէր քեզի պաշխ պարգերես:

Անապատայ **) դէմ կայներ ես,

Քանց կարմիր խընձոր կարմրեր ես.

Սուրբ պըսակըդ վէլես վայելես,

Աստուած պաշխ քեզ պարգերես:

Աղթամարայ ***) դէմ կայներ ես,

*) Նոր փեսան դարձնում են դէպ շըջակայ վանքեր երկրպագութիւն տալով: Ջուխտ Վարադ՝ վերին և ստորին Վարադայ վանքերն են: Վերին Վարադայ վանքը իսպառ աւերակ է, իսկ ստորինը յայտնի էր իւր փառահեղութեամբ: Սուքա գտնուում են ճիշտ Վանայ արևելեան կողմ, համանուն լեռանց մէջ:

**) Լիմ և Ատուց անապատներ—կղզիներ Վանայ ծովին մէջ, արևմտեան հիւսիս Վանայ:

***) Աղթամարայ Ս. Խաչի վանք հարաւարևմտեան կողմ, որոնց ամենի հետն էլ ջերմեռանդ սիրով կապուած է Վասպուրականի հայն, ամեն հինգ նաւակատեաց անելով զոհաբերութիւն ի սէր այդ սրբավայրերին:

Քանձ լոյս հրեշտակ զուարթերես:

Թագուհիդ վէլես վայելես,

Աստուած պաշխ քեզ պարգերես:

27.

Իկէք բարե, հայ, էկէք բարե *),

Մեր շնորհաւոր թագաւորին.

Թագաւորին շատ արե,

Իւր թագուհուն շատ բարե:

Թագուորի մէր, զուրս արե,

Քեզ ինչ և ինչ ենք բերե.

Քեզ դեօլի կազ ենք բերե,

Լեզուն տաս գազ ենք բերե:

Թագուորի մէր, տիւս արե,

Քեզ նուշ ամպար ենք բերե.

Վարդ ու ծաղիկ ենք բերե,

Մեխակ շուշան ենք բերե:

Թագուորի մէր, զուրս արե,

Տախտ աւելող ենք բերե.

Թօնիր վառող ենք բերե,

Կովեր կըթող ենք բերե,

Բէր զընացող ենք բերե,

Լըւացք արող ենք բերե:

Թագուորի մէր, զուրս արե,

Քո զլուխ դըմփոխ ենք բերե.

Չիրիկ շիրվոր ենք բերե.

Խեռ ու խեռնակ ենք բերե:

*) Եկեղեցուց տուն դառնալու ժամանակ երգում են այս երգ, գլխաւորապէս առ փեսայի մայրն, որի ժամանակ նա դուրս գալով հացատնից, գլխին ունենալով քաղցրեղինաց և խմորեղինաց մի մեծ ափսէ՝ պարելով ընդառաջ է գալիս փեսային և հարսին. նորան հետևում են փեսայի քոյրերն և մօտիկ ազգական, կուսանք, առաջնորդում են նորապսակելոցն առագաստի սենեակ:

Թագաւորի մէր, դուրս արե,
Քեզ տեղ խակող ենք բերե,
Կեր խում արող ենք բերե,
Քեզ զարդարող ենք բերե:

Թագաւորի մէր, պար արե,
Սարի կաքաւ ենք բերե,
Սարի մարալ ենք բերե,
Ջուխտակ ջէհրան ենք բերե:

Էկէք բարե, հայ, էկէք բարե,
Թագաւոր թագուհուն շատ արե:
Թառն էր թագաւոր,
Աստծու գառն էր թագաւոր:

28.

Մեր թագաւոր զարդարեցին.
Ջարով զարբաւներ հագուցին,
Հայոց նըշան էր,
Տէր պահպանէր,
Սուրբ Կարապետ արեւն օրհնէր,
Տէր մարդասէր թող պահպանէր:
Մեր թագաւոր զարդարեցին,
Հայոց օրէն օրէնք էր.

Մեռելարոցն *) արեւն օրհնէր,
Տէր պահպան էր:
Մեր թագաւորն էր խաչ,
Խաչն ի ծոց խաչ ու մաչ,
Ջըէն **) էր կարմիր, հայ կարմիր,

*) Մեռելարոց՝ աւետարանի անուն է, մագաղաթի վրայ գրուած, ծաղկէնկար լուսանցքներով: Գտնուում է Աւանց գիւղում, որ Աւանայ ծովի առաջին նաւահանգիստն է:

**) Ջըէն այն ականակուռ զարդն է եղել, որ հին ժամանակաւ նոր փեսաները պսակի ժամանակ կրում են եղել իրանց ճակատի վերեւից՝ որպէս

Արեւն էր կարմիր, հայ կարմիր:
Պրսակն էր կարմիր, նարտոն էր կանաչ,
Ջիւբէն էր կարմիր, արեւն էր կանաչ,
Արեւ վառ մընէր մեր թագաւորին,
Աստուած պահպանէր մինչի օրն վերջին:
Գօտիկն էր կարմիր, կաբէն էր կարմիր,
Սօլերն էր սըրմայ, արեւն էր կարմիր.
Կարմիր հայ կարմիր թագուհուն բարե,
Թագուհուն արեւ, ամենին բարե:

Էրթանք բերենք կաքաւն սարէն,
Որ գէյր առնէր ժուռն ի ծառէն,
Ծընունդ դնէր սուրբ սեղանին,
Բերնով բարե թագաւորին:

Էրթանք բերենք սաղմոս սարէն,
Որ գէյր առնէր պըտուղ ծառէն,
Սարի ծաղկունք որ կըծաղկին,
Տան շատ բարե թագաւորին:
Հուր մա շուր, հայ շուր մա շուր,
Հուրըն խաղա, իստակը շուր:
Խաչ պահպան թագաւորին,
Խաչ օգնական թագուհին:

Ամեն մարդ իւր տուն,
Թագաւոր թագուհուն քաղցր քուն:

29.

ԱՊԱՆԱՆՈՐ: ՓԵՍԵՑ

Փեսայ փեսայ, փիս երես,
Թախսէ քօլօզ, սև երես,
Քըթի առջևն ի փուղոց,
Ոտքերն ի սև սև անթրոց:

մի մեծ քորոց, Այդպիսի թանկագին զարդերը կրում են առեկաց սուլթաններ և պարսից շահեր՝ իրանց նուիրական և հանդիսաւոր օրերում:

Շղունգներն ի սրղոց
Որ տեղ զարնի՝ կանի խոց:
Վանաչ գօտիկ բարակ մէջքին,
Մէկ կըքէլի, մէկ կիրելի,
Աչքով ընքով իշմար կանի,
Աչքի ճոթով մարդ կըդաղի,
Քամին ի զարկ կըտանի:
Նոր ծըլած բեղիկ մեռնեմ,
Որ ոսկէ թել կընմանի:
Վանաչ խառէն քիսացու,
Կարմիր կովեր մըսացու,
Ես եմ քո հօր փեսացու,
Դու էլ իմ մօր հարսնացու:
Արի էրթանք մեր բաղջէն,
Քեզ կըտամ ոսկի մաղչէն (թամաղէն *),
Քանի ժուռ է մեր սէրն ու սէրան,
Չեմ կըշտանայ քո անուշ հոտէն:

30.

Իրիկվան բերի գեախ էր.
Դադարկ բըրդօշ թւէս կախ էր.
Աչքս կուլէր, սիրտս ուրախ էր.
Խաբար էկաւ, որ տալերացըս մահ էր:
Ես քեզ մեռնիմ, Ալխաս աղա **),
Տասներկու ժամ թամպելի արա,
Որ ձիկ չըբօւան անպոջ թաւայ.

*) Մաղչայ, թամաղայ — արծաթեայ այն ճիւղաւոր զարդերն էին, որով հին ժամանակաւ կանայք թէ ճակատին և թէ գագաթին զարդարում էին. աւելի գեղեցիկները հիւսուած էին լինում նոքր արծաթեայ թելերով, ընդելուզուած մի մաս թանկագին ակներով: Այժմ հազիւ թէ գտնուում է Գնունեաց (Թիմար) գաւառի հայ կանանց մէջ:

**) Ալխաս աղա, մինն այն տասներկու իշխաններից՝ որոնք որպէս խորհրդականք ազգ. առաջնորդարանի՝ կառավարել են ժողովուրդը: Հաւանական է որ դա լինի Թէրէմէղեան գերդաստանի նախանգամներէից մինը:

Սարաղունջիս *) մէկ ճար արա:
Սարաղունջիս շուշտակն մաւի էր,
Որ առնեմ տակ գըլուխըս կըցաւէր:
Սարաղունջ ծալի դրի սընդուկ
Մէջը լըցի չամիչ պընտուկ.
Սարաղունջըս որ կախի պատէն,
Վերէն թալի ատլաս կապէն:

31.

Պըտըտուրն ինկե մէջ ական,
Սալեան էլե խարըրական,
Որ խըմես, անուշ խըմես,
Որ չըլըցես ջրուէն տանես,
Հողիս վեր վեր կըհանես:

32.

ԱՂՔԵԱՍԱՆ ԱՂԲԵԻՐԻ ԵՐԳ.

Աղքեսասան **), քաշան քաշան,
Չըմեռ կէլնեմ երեւական,
Գարուն կէլնեմ կուշիսական:
Խաբար տարէք իմ ջըրբաշին,
Որ ջուր լըցի մէջ ալներին,
Կըթալ կըթալ ցըրվի խալդին:

*) Սարաղունջը բնտիր կերպասից քառանկիւնի ձևուած մի կտոր զարդ էր, շրջանակ դրուած ոսկեթել ծոպեր, կանաչ ու կարմիր հաստ երիզներով և ժապաւէններով ու գոյնզգոյն գերձաններով ասեղնազործուած. գլխից մինչև մէջք ծածկում էր կանանց ետև. և ինչպէս պատմում են՝ Չաբանբէկ և Ալխաս աղան եղել են արգելք դրա գործածութեան. իսկ այժմ տակաւին գտնուում է Գնունեաց գաւառի հայ կանանց մէջ:

**) Աղքեսասան՝ աղբիւր է ականներով բերուած. բղխում է Վանայ Այգեստանեաց մեծ պողոտայի, Խաչ-փողոցի վերև. որոյ ընդ միշտ նորոգութեան համար լինում է շատ անգամ վէճ, կապ և կռիւ տաճկաց և հայոց մէջ. դա մի հարստահարութեան մէջոց է զօրաւորներին՝ կեղեքելու աղքատ աչգետները:

Սալեան արէք քյուքլական, *)
 Ժողովենք էրթանք նրստենք ական.
 Կըցով խմեն, հոգիս հանեն,
 Չէլնի փառչով լըցեն տանեն:
 Կօտը հոդեմ մեր ջըրբաշին,
 Դեռ չըտընե՝ կառնի փէշին,
 Լէշիկ գընեմ վէր մեծ նաշին,
 Որ չըկըտըրէր էն ջուր բաժին:
 Քանքանի տունը էլնի վէրան,
 Սիւնը կոտրի, մընայ գէրան,
 Տարին հինգ հազար դուրուշ կէրան,
 Ջուրը չըհասաւ դահնի բերան:
 Աղքեստան ցածր ի Հին-Նորէն **),
 Պուտ մի ջուր չըծընծընայ փորէն.
 Քանքան պակաս չէլնե խորէն,
 Տիրվանք կըտորան թըխթըմորէն:
 Քանքան կասի.

Ի՞նչի ամսու պլտի գամ, ***)
 Մէջ հով լաղըմներաց ման գամ,
 Խորեյը սըրբեմ օր տաան անգամ,
 Որ չըփըլաւ, աշուն էլմ գամ:
 Չէք ուզե՝ գլուխս շիտկեմ կերթամ Նաբաթ ***),
 Օրըմ դուրս կուգամ հալբաթ.
 Չեր խաթըր չըմընայ, չանէք գանգատ.
 Կըկըտըրեմ տիրվանքներաց սընդուկ սաբաթ:

Չօ շան Թումաս, շան պօլօճիկ,

*) Քոքուայ՝ արաբական ամիրաներից մնացած արծաթեայ հին գրամ է:
 **) Հին-Նոր՝ առատաբուղիս աղբիւրներ են Ալգեստանեաց հիւսիս արեւելքում, որոնց ջրով ոռոգւում են նորատունի այգիները:
 ***) Նաբաթ՝ նշանաւոր հայաբնակ գիւղ է, Վանից 5 ժամ հեռաւորութեամբ:

Կըպըտըլըվես օր կէս տիւճիկ.
 Որ հաղս ուզեմ՝ կէլնես կուճիկ.
 Փախնես մըտնես նեղ պուրուճիկ:
 Անչանք զարկի դըռան լանգայ,
 Սօլըս մաշաւ, փորոտըսընկայ,
 Ես ումուտ եմ՝ ներսանց դուրս դայ.
 Ներսանց կըբօռայ, փարայ չըկայ:
 Բալքի շատ քիչ իմ հաղըս տայ,
 Թէ որ չիտայ՝ քանց շուն ունայ:
 Անչանք զարկի դըռան ճըկիկ.
 Նա կընկան խետ կանէր խընջիկ.
 Անչանք զարկի դըռան տըկից,
 Մըտիկ չարեց, բըռնեց խաչից:
 Քեզ անիծի սուրբ Մըկըրտիչ,
 Իմ հաղըս տուր, թէ շատ թէ քիչ:

33.

ԱՆՋԳԱՄ ԿԻՆ

Անըզգամըն շուռ կուգար չարագով լօթով.
 Դայիմ նոր կըհագներ, չէր մընար հընով.
 Աչքեր դեղ կըղըներ, ընքվերն էր ճօթով.
 Ստեղծող, դու աղատես շառիցն անըզգամին:
 Անըզգամի բերանը սովոր էր, կասէր վատ,
 Ինչքան խըրատես՝ չըբըռներ խըրատ,
 Անըզգամի հետ գլուխ դնողն ի անգամ.
 Ստեղծող, դու փըրկես անըզգամի չարից:
 Անըզգամի տիրոջ երես չըկար գոյն,
 Անըզգամն օրերով չի մըտներ իւր տուն.
 Անըզգամը շուռ կուգայ ինչպէս անտէր շուն.
 Ստեղծող, դու աղատես շառիցն անըզգամին:
 Անըզգամ ժուռ կուգար, կանէր թամաշայ,
 Ոչ մարդուց կամաչէր, ոչ Աստուծուց ախ կըքաշայ.

Անըզգամ կանի չարութիւն, ինքար ու հաշայ.
Ստեղծող, դու փրկես շառիցն անըզգամին:

Անըզգամ եղող սրբտէն կրիսիվէր,
Ինչ որ զրուցէր՝ նրման չար դեւ էր,
Անըզգամ խելքէ մըտքէ թեթեւ էր,
Ստեղծող, դու ազատես բուխտանքից անըզգամին:

Անըզգամ չար ի, չըբըռներ խըրատ,
Ինչ որ խըրատես՝ կէլնէս ինոր վատ.
Անըզգամի տաղն ասաց քար կտրող Մուրատ. *)
Ստեղծող, դու ազատես շառիցն անըզգամին:

34.

ՍԻՐՈՅ ԵՐԳԵՐ

Քա սարի աղջիկ, քա ջամալ աղջիկ,
Դրունէն դուրս արե, քո բաժիկ տեսնեմ:
— 2օ հարամգատայ, ձօ մէկ բէգգատայ,
Մէշէն չէս մըտե, սալվի չէս տիսե:

Քա սարի աղջիկ, քա սիրուն աղջիկ,
Դրունէն դուրս արե, քո աչեր տեսնեմ:
— 2օ հայու տըղայ, ձօ քըրդու տըղայ,
Բազառ չէս մըտե, կըթղայ չէս տեսե:

Քա սարի աղջիկ, քա ջամբաղ աղջիկ,
Դրունէն դուրս արե, քո ընքվեր տեսնեմ:
— Քա հայու տըղայ, քա կըտըրիճ տըղայ,
Տաճար չէս մըտե, կամար չէս տեսե:

Քա սարի աղջիկ, քա ջէհրան աղջիկ,
Դրունէն դուրս արե, քո ծամեր տեսնեմ:
— Քա հարամգատայ, քա մէկ բէգգատայ,
Զուկէն չէս մըտե, սըրմայ չէս տեսե:

Քա սարի աղջիկ, քա եղնիկ աղջիկ,

*) Քար կտրող կամ քարահատ Մուրատ՝ բնիկ Քաջբերունեաց գաւառիցն է եղել, որոյ աշուղական երգերն մեծ եռանդով երգուած են տեղացիները:

Դրունէն դուրս արե, քո երես տեսնեմ:
— Քա հայու տըղայ, քա քըրթու տըղայ,
Իրկինք չէս էլե, լուսնակ չէս տեսե:

Քա հայու աղջիկ, խօրօտիկ աղջիկ,
Դրունէն դուրս արե, քո ծըծվեր տեսնեմ:
— 2օ հայու տըղայ, ձօ կըտըրիճ տըղայ,
Բօստան չէս մըտե, շամամ չէս տեսե:

Քա հայու աղջիկ, քա ջէհրան աղջիկ,
Դրունէն դուրս արե, քո ձեռներ տեսնեմ:
— Քա հայու տըղայ, քա խօրօտ տըղայ,
Բազառ չէս մըտե, բամբակ չէս առե:

Քա հայու աղջիկ, քա ջամբաղ աղջիկ,
Դրունէն դուրս արե, քո բաժնիկ տեսնեմ:
— Քա հայու տըղայ, քա սիրուն տըղայ,
Իզին չէս մըտե, պատրուս չէս տեսե:

Քա հայու աղջիկ, քա ջամբաղ աղջիկ,
Դրունէն դուրս արե, ատամներդ տեսնեմ:
— 2օ հարամգատայ, ձօ մէկ բէկգատայ,
Զուկէն չէս մըտե, սատաֆ չէս առե,
Ալմաստ չէս տեսե, թաղպեհ չէս շարե:

35.

Իմ խօրօտիկ նազու գիւբար,
Բիլա քեզի հալն հնչ անեմ,
Թէ կըսիրես՝ օրրտով սիրի,
Աստըվորիս մալն ինչ անեմ:
Ոչ քո սիրել, ոչ իմ ատել,
Կումաշ կըտըրեմ առանց չափել,
Ին քեաֆուր վարդը առաւ թափել,
Դատարկ փըշերն ես ինչ անեմ:
Աչքով ընքով սիրտս կըղաղես,

Կաքաւ քէլքովդ հոգիս հանես.

Քաժըդ նրման սալվի չինար,

Առանց քեզի օրն ինչ անես:

Դարդը շատ է աշուղ Զատին,

Ընկեր եմ ձեռնովն անգէտին.

Փալակ շուտով դարկեց գետին,

Մնացի եարիս խիստ կարօտին:

Առանց եարի ես ինչ անեմ:

36.

Չընկրու չընկրու իմ տամբուրէն,

Հարսներն էկան պաղ աղբիւրէն,

Պագիկմ առնեմ շող երեսէն,

Որ խորովէր սրտիս եարէն:

Օրմ աղէկ ես, օրմ վատ ես,

Կանաչ գլրուխ գեօլի բադ ես,

Սըրտիս դարտին մինակ դեղ ես,

Կանչեմ եարիկ, դու ո՞րտեղ ես:

Խըրերն էկան գեօլի պրոռկ,

Զուռնէն կոտրաւ, մընաց տուտուկ,

Աչքը մընաց տօլմի պուտուկ,

Զատ անուշ էր խնամոց էփած ձուկ:

37.

Ուխտատեղ գընացող նազանի դիլբար,

Նազերով նազըդ քաշեմ մուշկ-ամբար.

Մէլրան գեահդ կանաչ խոտերով փրոռն,

Վարդ ու կանաֆիլ, սօլերդ ճըռվըռուն:

Մէկ գազ քեաթաբով, մէկ խորոված կաքաւով,

Նոր ծընած գառներաց բիրեան պիտէր քեյզ.

Խուռմայ բանաւշայ, նուշ, նոզուլ, նոխուտ,

Արաղիդ գինուդ քեաղցըր մազա պիտէր քեյզ:

Զուշաբանդ էօղէք, պատերն էլ նաքըշ,

Դօստըդ մէջ ման գեալու քունըդ գէյր անուշ.

Զար նըշանով փէնջարէք, ալվան պիտէր քեզ,

Նազըդ քեաշեմ նազանի դիլբար, ո՞վ ի նըման քեյզ:

38.

ՔԱՐՏԵՐՈՒՆԵԱՅ ԵՐԳԵՐԻՑ

Առաւօտուն թօնիր բոց,

Արի մըտենք իրար ծոց,

Պաքմը ես տամ, պաքմը դու,

Յըրվի մեր դարդի խոց:

Բուրիկ Մայրամ, բուրիկ Մայրամ, բուրիկ Մայրամ,

Բուրիկ բարխեմ, բուրիկ Մայրամ, բուրիկ:

Առաւօտուն թօնիր վառ,

Սիվտակ լաչիկ խառ ու մառ,

Կաքմիր սօլերդ թառ ու մառ,

Դու կընմանիս զօզանի գառ:

Բուրիկ Մայրեամ, և այլն:

Առաւօտ մաղէր փոշին.

Իմ դօշ տամ քո դօշին,

Թււրս թւովդ ման տայի,

Ինչ որ հալվէն մէջ լօշին:

Բուրիկ Մայրեամ և այլն:

Առաւօտուն թօնիր մուխ,

Աչքեր բալաք, ընքվեր թուխ,

Արի էրթանք Մուշ, Բուլանուխ,

Յըրվի մեր սրտի քէնն ու ոխ:

Բուրիկ Մայրեամ և այլն:

Առաւօտ բարի լուսուն

Ես մայիլ եմ քո տեսուն,

Քո կալան հաղար լիսուն,
Համբն լրցն վէր քուսուն:

Բուրիկ Մայրեամ և այլն:

Առաւօտեան բարի լուս,

Աստուած պահէր մեր երկուս.

Ծիւլ-ծիւ կանաչ կանրչնանք,

Թող դուրս դայ թշնամու լուս:

Բուրիկ Մայրեակ և այլն:

Արի էրթանք եայլի ձոր,

Դուզախ դրնենք, բռնենք լոր,

Լորի խորվածն անուշ էր,

Դու կրնմանիս կարմիր խնձոր:

Բուրիկ Մայրեամ և այլն:

Առաւօտուն ճրրագ վառ,

Աստուած սիրես, դու ձիկ առ,

Քաղքէ քաղաք առ ձիկ տար,

Մէկը չըգայ մեր հաւար:

Բուրիկ Մայրեամ, Բուրիկ Մայրեակ և այլն:

39.

Իմալ էնեմ, էմալ էնեմ, էմալ էնեմ.

Սարեր ձիւն ա, շրւարեր եմ,

Եար պըգտիկ ա, մալուլեր եմ,

Հետըս չիգայ, առնեմ փախնեմ:

Էլաւ էվար, կերթամ աղբիւր,

Մէրիկ գեահն ի գայ իմ հարս-հիւր,

Սիրտս ա բըլե, կուգայ արուն.

Մէրիկ, մէկ ճար քո խեղճ որդուն:

Միւտիւրի կին, շուտ վեր էլի,

Դրնա մէկ փոկէ մաղ ճարէ,

Որ իմ էրկան հող տի մաղեմ,

Էվար էլաւ տակ տի դրնեմ:

Իմալ էնեմ, էմալ էնեմ և այլն:

Միւտիւր աղա, արեդ սիրես,

Խօր էրթաս, հիւսներ բերես,

Որ քո լաճուն օրրոց շինես,

Մէջը դրնես օրօրս ասես:

Իմալ էնեմ, էմալ էնեմ և այլն:

Կէս գիշերին է հաւխուտոց,

Մէրիկ, ուր է կըտորիճ իմ ծոց,

Թըֆըլ մըֆըլ ի մատղաշ մանուկ,

Ձրկէնայ ցըրուի իմ սըրտի խոց:

Իմալ էնեմ, էմալ էնեմ,

Եար պըգտիկ ա շրւարեր եմ:

Իրկուն էլաւ, ճըրագ կըպոց,

Պըգտիկ էրիկս դրնեմ օրրոց.

Կըտորիճ չունեմ որ տեղ իսկեմ,

Էրկէն գիշեր քաղցրիկ խօսեմ:

Իմալ էնեմ, էմալ էնեմ և այլն:

Էրիկմ ունեմ, հաւու ճուտ ա,

Քըշենք փակեախ, թող խոտ ուտայ.

Էրիկ մի ունեմ, եղին դեղին,

Կընրմանի գարնան եղին:

Ձեռնէն բըռնեմ տամ գըրողին,

Թողնեմ էրթամ հետ սիրողին:

Իմալ էնեմ, էմալ էնեմ, էմալ էնեմ,

Սարեր ձիւն ա, շրւարեր եմ,

Եար պըգտիկ ա, մալուլեր եմ:

40.

ԾԱՄԵՆՈՐ ԱՂՋԻԿ

Երկու ծամաւոր աղջիկ

Վուժը ձեռ աղբիւր գընացին.

Երկու թուխ-թանաք կըտրի՞ճ
Ձինը խէծած ինոնց իտե գընացին:

Աղջիկ, դուք ձեր Աստուած կըսիրէք,
Աղբիւրից մէկ պաղիկ ջրիկ:

— 2օ լաճեր, ձեր կանաչ արև,
Աղբիւրի ջրերն են տաքցե:

Աղջիկներ, դուք ձեր արև կըսիրէք,
Տըւէք ձեր բաղչից մէկ փունջ ուրհան:

— Լաճեր, ձեր գեօղալ արևն ի խաբար,
Մեր բաղչի ուրհան ի չորցե:

Աղջիկներ, դուք ձեր բախտն ու արև,
Տըւէք ձեր ծառից մէկ կարմիր խընձոր:

— Լաճեր, ձեր կանաչ արևն ի վրկայ,
Բաղչի ծառն ի չորցե, խընձոր թողումե:

Անչափ ձեզ ասինք, գնացէք էկէք մեր տուն,
Մեր հէրն ու մէր ձեզ պարտքընտէր արէք,

Մեր հօրն ու մօր կամքն ու խաչիշով
Կըհասնէք ձեր սրբոտին մուրատ մուրազով:

Ուռումայ ձեզ քամար բերենք,
Ջաւահիր ակունքըն վերէն.

Ալ-կարմիր սուֆրէն փրուենք,

Ուր չորս ճոթ կանանչն ի բաղի ա:

Էրկուսդ էրկըսիս հաս ի կամ հալալ,

Աստուած թող անի մեր սէրն էլ հալալ:

Էրթանք սարն ի վեր քաղենք մանիշակ,

Սիրուն ծաղկըները անենք մեր դօշակ:

Մեր սէր ձեր սիրուն կէլնի բարէմբար,

Մեզ աչքով կուտայ փօղնի կալանդէր.

Բաղի բիւբիւլներ կարօտ են վարդին,

Մենք վարդ կըքաղենք հասնենք մուրազին:

Մուրազատուր սուրբ Կարապետ.

Էկէք խաղանք իրար հետ:

Քա սևաւոր ծուռ մասկարայ,

Չուտ վեր էլի, տախտն աւելա,

Որ Օվանէս երգուեց որ գայ,

Չիլայ շապիկն ծալ ծալ արա:

Ա՛խ, Օվանէս, մօր մէկ որդի,

Գըրողն ու մահ քեզ չըխորտի,

Քեզի լայեղ է քահանայ.

Բուրվառըն ձեռքդ, խունկըն վերայ:

Փամու շապիկ որ կարեցի,

Փիլոնը հետ փաթըլթեցի,

Սրբոց առջև մոմ վառեցի,

Որդուս արևըն աղաչեցի:

Մարէ մարէ, սօյերդ հաղի որ ճըռվըռայ,

Լաչիկըդ իսկի որ ֆըռֆըռայ,

Էլի գընա գէմ շուկային,

Տես սիրոյ բանը ինչ միւշքիւլ ա:

Մարէ մարէ, մէրիկ սիրուն,

Էլի գինի մաքին սուտուն.

Աղքատներին կերակրի,

Աղա փաշէն որ ձիկ սիրի:

Որ չըսիրի՝ տունս կաւիրի,

Նարիկս իմ ձեռնից կըխըլի,

Սըրտիկըս կանի դարբէզար,

Կընկընեմ ծովեր, սարէ սար:

Քա Օվանէս, իմ մէկ որդի,

Գըրողն ու մահ փաշէն տանի.

Սուտուն մաքին ինչի՞ գինեմ,

Իսոր ինոր կերակրեմ:

42.

ՍԻՐԱՆՈՐ ԱՂՋԻԿ

Անտակ դաշտէն քարվանձմ' էկաւ.
Քարվանի մէջ ջորի մի կէր,
Ջորու վերէն սընդուկ մի կէր,
Սընդուկի մէջ կութի մի կէր,
Էն կութու մէջ աղջիկ մի կէր,
Տիպն ու պատկեր հըրեղէն էր:
Աղջիկ աղջիկ, անունդ ինչ ի,
— Գրողի տարած, դաւիդ ինչ ի.
Աղջիկ աղջիկ, սէրդ ինձի տուր:
— Գրողի տարած ես ուր, դու ուր:
Որ հէրա իմացաւ՝ քեզ կրսպանի,
Թըրով դարնի հոգիդ հանի.
Արունդ հետ բօզ գինուն խըմի,
Նամ ու նըմուշդ հիչ չերևի:
Իմ անուն ի Սալչուն փաշայ,
Ջատերի խելքն միտքն հս տարայ,
Ջատերն ինձի քարով տըւին,
Ջատ չար դըռնից ընցայ դարձայ:
Կանչեմ գիշեր, կանչեմ ցերեկ.
Էսօր աղէկ եմ քանձ երէկ:
Սըրտիս ուղած ջէհրան բերէք,
Թալլայ բերէք, էլմ էլ տարէք:

43.

Աղջիկ աղջիկ, ես քեզ գերի,
Կըրակդ ինկե սիրտս կըգաղի,
Պալանայ բոց բերնէս կէլնի,
Կուց մի ջուր տուր, չէլնի իրիցի:

— Տըղա տըղա, հայու տըղա,
Առ քո շէնք շնորք, վեր կաց գընա,
Մեր տուն ձեր տուն շատ հեռի ի.
Քո սէրն մօտ ձիկ ինչ բան ունի:
Մէրիկ մէրիկ, այ իմ մէրիկ, ես քեզ մեղայ,
Կըթղէնը ձեռ կըշողշողայ,
Աղունը վերէն կըֆըռֆըռայ,
Գեօ ես խըմայ, գեօ ես մեռայ:

44.

ԱՆԱՊԱՏԻ ՄԱՐԴՈՒ ՍԵՐ

Մէկ պըզտիկ մարդըմ կէր,
Անապատայ վանք կըմընէր,
Օր կորեկէ հաց մի կուտէր,
Աղքատներաց բաժին կհանէր:
Սէրն իւր սիրով ինկեր էր,
Նորա սըրտի պըակին մէջ.
Գիշեր ցերեկ սաղմոս թողած՝
Դեվերաց հետ կանէր վէճ:
Մէկն ասաց. զանենք թուլցուցենք.
Մէկն ասաց. ոչ, զանենք կուրցուցենք,
Սալչուն փաշի *) սէրն խակենք վերէն,
Ինոր կըակովն իրիցենք:
Կըտոր մի տեղ որ գընաց՝
Սաղմոսարան գըլորեց:
Կըտոր մի տեղ որ գընաց՝
Աւետարան էլ թողեց:
Կըտոր մի տեղ որ գընաց՝
«Խար-մեղէն» էլ հետ մոռցաւ:

*) Սալչուն փաշէն այն երևակայեալ հիւրին է, որոյ սիրովն մնում են խելագար ցնորամիտ պարփածունները: Այդ տեսակ երևակայեալ մոլու-թեան աւելի ենթակայ են մոստուլմանները:

Կանոն սաղմոս, շարական,
 խաչ, աւետարան էլ մոռցաւ:
 Սիրոյ կրակին հետ մոռցաւ
 Անսպասան սարքն ու կարգ:
 Տրեց խաչը, առեց տամբուրէն,
 Էլ չըթողեց սիրոյ թարկ:

45.

Տրիւղ քամկով գեազ կըրեցի,
 Բոբիկ ոտնով փուշ կըրեցի,
 Ես գըրեցի, ես կարդացի,
 Չիւմ իրիկուն աղօթք արի:

Եարաք, էլնէր, էն տին ինձի:
 Սըրտիս դարդերըն խորովի:
 Ես դարդ չունիմ ուրիշեց,
 Դարդիս ճարն ի ինորից:

Օրն էր շաբաթ լոյս կիւրակին:
 Բաժկին պակսաւ պատարագին:
 Ինոր սիրուն քաղաք դնացի,
 Չիւմ էգէստար մէկ վագեցի:

Էգէստարայ կար ու կանաչ:
 Ատուած պահի քեռ խօրօտ լաճ,
 Պտիկմ գինի տըւէք տանեմ:
 Ժամ պատարագին հասցընեմ:

46.

ՀԱՐՍԱՆԻՔ ԵՒ ՊՍԱԿ

Պարկապօզ փըչեցին, տամբլաքօզ զարկեցին:
 Աճառ եղները լըծեցին, Կըսօն վէրէն զըրեցին:
 Տարան էկղեցին, էկէկեցին,
 Հատախօսը կայնեցուցին,

Հա ասին, Հա խընդացին,
 Հազար թերթէն քըրքըրեցին,
 Կարթացին ու պատմեցին:
 խալիս զըմէն պար բըռնեցին, խաղացին,
 Ջըհէլներ գացին, Հարսի թիվէն բըռնեցին,
 խաչ աւէտնով դուրս հանին:

Հատըխցու տըղէն բըռնեց զիմ ձեռից. —
 Ինչխ որ իմ սիրտըս վըխվըկէր. իմ ճիւղ
 Ոտն ու ոտիս, ձեռն իմ ձեռիս կըպըրեց:
 Բուժուն իմ անձըս փըշամըգեց:

Ես կըլի Հա կըլի,
 Արուն էրցունք կըթափի:
 Իմ մէրը կասէր. Հէր կըլաս, Հոան ման
 Հէր նազ կէնես կըմըղկըտաս:
 Իսօր կէրթաս, վազ կըգաս,
 Մէկ կէրթաս, էրկու կըգաս,
 Դարտակ կէրթաս, լիք կըգաս,
 Իսօր կէրթաս, զատկին կըգաս,
 Պիպլիկ պիճօն գըրկես կըգաս:

Ծառ-գարգարին, Հարսն ի բարին,
 Քօղքն վեր գըլխին, տանին Հէրանց,
 Թագա դարձին շուռ-մուռ տըւին,
 Թագա շորերն թագա հարսին,
 Վիզն ու վըզնոց դեղին ճըտնոց:

47.

ԵՂՈՒՆԻԿ ԽԱԹՈՒՆԻ ԵՐԿ

Եղունիկ *) նըստե բակն ի լըւաց,
 Մարմար ծըծուեր դօշերն ի բաց,

*) Եղունիկ նշանակում է Ալաւեսակ: Վասպուրականում թուչնոց անուններով կանչում են շատ մի կանանց անունները և դա շատ է գոր-

Յախէն կոտրաւ, ջրուէն մընաց,
Ազապ լաճու շապիկ մընաց:
Եղունիկ Հանին շուկէն բազաւ,
Եղունիկէ գինը երկու հազար,
Իմ եար կառնի աչիչ նազար,
Կուզես հարիր, կուտամ հազար:
Ին Եղունկանց բարձր օրօսպաց,
Կուծնի դօշակ, Բուրսայի բարձ.
Եղունիկ պառկե իրեսն ի բաց,
Ուր եար տեսաւ՝ սիրտը գընաց:
Եղունիկ նըստե քարգահ կանի,
Ուր եարն իկե դուռ կըտըփի:
Աման մարէ, շուտով հասի,
Խելքըս գընաց սիրտս կըմարի:
Ին Եղունկանց բար ու բաղչէն,
Արծաթ քամար սըրտուռ մաղչէն.
Չըկըշտացայ անուշ հոտէն,
Առնեմ մըտնեմ նըխշուն օգէն:
Վարագայ սար բացվե լալա.
Եղունիկ բերե ջուխտըմ բալա.
Մէկն ի աւլան, մէկն ի կափլան,
Քանց մէկըզմէկ են աննըման:
Սալամ դաշին կուտան սալին,
Եազմէն կուտան բոլոր ֆէսին,
Եղունիկ կառնեն մէջ կաֆասին,
Ուրախ կէլնեն Հըմէն տարին:

48.

ԱՆԹԱՌԱՄԻ ԵՐԳ

Անթառամ նըստե կով կըկըթի,

Ծածուռ աւելի հարուստ գասակարգի մէջ: Բուն հաշկական անունները շատ աւելի տարածուած են միջին գասակարգի մէջ:

Ուր եարն իկե դուռ կըտըփի:
Եարիկ, վեր կաց փախէն փախի,
Աղա փաշէն մարդ կըկախի:

Թագայ ցորեն թափե տարկեահ,
Իմ եար փախե մըտեր փակեախ,
Ձէնն ի հասե աղա փաշէն,
Հերիք կախվես իտոր փէշէն:

Կուզան քանդեն քո նորաշէն,
Քեզ դարբէղար կանեն շէնէն:

Սար սիրողի սօնը փուճ ա,
Գըլուխըդ առ, մէկ եան գընա:

Արեն առե ալ նարընջի.
Հերիք անես ձիկ զարընջի.
Երկէն գիշեր, էրկէն խաբար,
Աստուած սիրես, արե ձիկ առ:

Արեն առե վէր խաչերաց,
Ես մեռնեմ քո թուխ աչքերաց.
Սե-սե ունքերդ սիրտըս մաշեն,
Կարմիր թըշերդ խելքըս տանեն:

Քօշկիդ մեռնեմ կանադներաց,
Արե ձիկ առ մէջ քո տեղաց.
Քո տեղերաց հոտն անուշ էր,
Վարդ նուսուֆար մէջ կըբուրէր:

Արեն առե Ամկու *) փէշեր,
Արի պաքնեմ ես քո թըշեր,
Քանձ խընձորի կարմիր ի քո երեսդ,
Տուր որ պաքնեմ քո թուխ ընքվերդ:

*) Ամկի՝ մեծ գիւղ և մեծ աւան է Գնունեաց գաւառում, Վանայ հիւսիսակողմ, ծովահայեաց բազմաթիւ աչգիներով: Հին Ամկի, որ գտնուում է համանուն բերդի ստորոտում՝ այժմ աւերակ է. թէ հայ թէ թուրք բնակիչք այժմ աչգեստանեաց մէջ են քաշուել: Ամկու բերդը երեք կողմից անառիկ Գիրք ունի և մի կողմն է ծով:

Խաբար տարէք տէքրկընկան,
Թող ձեռն դարկի վէր իւր ծընկան.
Աղջիկ ու լաճն զիրար տեսան,
Թող պըտըղտի կարմիր մէրջան:

49.

ՍԻՐՈՅ ԵՐԳԵՐ

Մուշ ու Բուլանուղ ինչ անուշ տեղ էր.
Աղջիկ, քո խաբրիկ իմ դարգին դեղ էր.
Ծըծկերդ էր ուռե, ես ասի նուռ էր,
Արի ձեռքս պարզեմ՝ դու ասիլ ժուռ էր:
Թէ ժուռ թէ Հասուն՝
Մօտ ձիկ կարուլ էր,
Թէ թանկ թէ էժան՝
Մօտ ինձ մազբուլ էր:
Սըրտովս եմ սիրե, մարդ չարե զօռով.
Արե բարըշենք, մի մընա խըռով.
Վեր մե են անկխե աշխար ալամով.
Մե կուտան բըռնել աղա ամիրով:
Ծաղիկ եմ ցանե, չորս բոլորն ի վարդ.
Վարդի խոտն անուշ կըցըրվի իմ դարդ.
Փընջիկ մի քսողեմ, օղարկեմ եարիս,
Կարօտըս չըմնար վէր աստըւորիս:
Սիրոյ կըրակին մարդ չի դիմանալ,
Թէ ինչ որ սիրենք մեզ կէլնի Հալալ.
Էրունք ու թըռչունք ընկերով կապրին,
Անընկեր չի ապրեր ոչ մի ադամորդին:
Ծիրանն ի Հասե, խաղողն ալաջայ.
Երկու եար ունեմ, մէկ Հին մէկ թաթայ.
Հընին շատ բարե, նորին շատ արե,
Էրկըսի կարօտն էլ սըրտիս վերե:

Արե, եար, արե, մի կենա խըռով,
Սըրտովս եմ սիրե, մարդ չարե զօռով:
Զօռով բան չէլնե սըրտի ուկածին.
Զօրաւոր նետեր դըժմընի սըրտին:

50.

Էրէկվայ լուսին, էս աւուր արե, մի մի
Մեր դըռնէն ընցար, չըտըլի բարե,
Մաշտենք խըռով իր չըտըլի բարե,
Թէ ձիկ թարկ արիւր, ուրիշն ես կընդե:
Կանչեմ, եար, արե, մի աներ նաղիկ,
Դըռնից մի իրիշկեր, մի աներ ճիկ-վիկ,
Կանչեմ, տօսթ, արե, լըսիւր իմ ձէնիկ,
Բանն Աստուած գիտի սիրեր եմ քեզիկ:
Էսօր լըսեր եմ, քո գետն փոխեր ես,
Ինձի թողեր ես, քեզ եար ճարեր ես.
Աստուած մուպարաք, բարով վայելես,
Իմ մեղաց դիմաց մընաս սեւերես,
Կանչեմ, դօսթ, արե, սարեր լացուցեմ,
Չատ կարիպ կուրպաթ ճամբէն դարձուցեմ:
Կանչեմ, եար, արե, մի մընա խըռով,
Սըրտովս եմ սիրե, մարդ չարե զօռով:

51.

Դու կըքէլես Հետ ծովու ափան.
Զօրօր-մօրօր բաժիդ կուրբան:
Էն քեռ սիրուն խաւեր թափան,
Հոգիս Հասաւ դէմ կըլըթան:
Նուռ կօղօրկես, նուռն ինչ անեմ,
Սիրուդ կըրակով կըմաշվեմ.
Ես բիւա քեզ ումըն ինչ անեմ,
Աստըվորիս մալն ինչ անեմ:

Ջատու եմ եկե, եկեր եմ քեզ տես,
Իկայ կրտեսնեմ, անուշ քրներ ես,
Չէն վարդ երեսիդ խանգեալ արեր ես,
Արի թէ պաքնեմ՝ վախցայ թէ զարթնես:

Երեսդ ի փթթե նրման վարդի քօլ,
Թէ կուգես արծաթ՝ կուտամ ոսկի բօլ.
Քո սէրն իմ սիրոյս կապենք կապկըպենք,
Անցնենք սար ու ձոր, էրթանք Հստամբօլ:

Կանչեմ, եար, արհ, եարիկս ձէն չիտայ,
Ինկեր է քաղցրը քուն, անունս էլ չըկայ:
Արթուն թէ քրնած՝ ընկեր եմ քո փէշ,
Կրմեռնեմ սիրովդ, կրտեսնես իմ լէշ:

Ջատ գացի էկայ, ընկայ քո վըզով,
Սըրտիկս դէմ արի, մացի կարօտով.
Հաստատ քո ջուղաբ չըտըւիր ինձի.
Թէ հա կամ թէ չէ՝ ջուղաբ մի չառի:

52.

Քո գըրկանոցն ոսկի սենեակ.
Ա՛խ, մի թողներ դու ձիկ մինակ.
Ով ձիկ ասի որբ և այլի՝
Իրթայ ընկնի աջմու գերի:

Առաւօտուն բարի լուսուն.
Քո կօճակներ հարիւր լիսուն:
Ես կարօտով եմ քո տիսուն,
Իմ խօրօտիկ նազլու Սուսուն:

Արե էրթանք էն սարն ու բէր.
Ոչ բէրն էլնէր, ոչ բէրի տէր.
Ես եմ մինակ քո սիրու տէր,
Մենակ ես դու մըտնենք մեր հէր:

Արի էրթանք Վանայ դաշտեր.
Աստուած քեզի ինձի տըւեր.

Թէ ի՞նչ կալատ-պըլատ ունեմ՝
Ասա, ինձնից մի ամաչեր:

Ակըւփու *) դաշտ դար ու փոփ,
Ձեռացդ մատնիկ խոս ալմաստի:
Քեզի սիրելըն թանկ արժի,
Քեզի թողնելն էլ ափսոս ի:

53.

Տընէն էլար, կայնար տանիս,
Քեզ տեսնելու մաշաւ իմ միս.
Բաժըդ նման ի զարնան կամիշ,
Ասի կըտրեմ, չէլայ կիմիշ:

Տընէն էլար, հաց կըտանես,
Ազաբ լաճուն աչքով կանես.
Որ մօտենայ՝ աղբէր կասես,
Որ դատանայ՝ սիրով մաշես:

Մեր տուն մօտիկ, ձեր տուն մօտիկ,
Էրթանք քաղենք որթկան խոտիկ.
Իմ եար քսնց քոն շատ խօրօտիկ,
Եարոջս մեռնիմ, անուն Վարդիկ:

Վարդիկ սիրուն ի վարդի նման,
Բիւլբիւլներ վերէն հէլրան էլան.

*) Ակըւփի, կամ ըստ տաճկաց Աղ-բօւփի (սպիտակ կամուրջ), կամ ծովահայեաց Ս. Աստուածածնի մատուռ՝ քաղաքամասն է Վանայ, այգեստանեաց հիւսիսակողմ. ուխտատեղի է հայոց, աւելի կանանց դասին, ուր գիմում են ալըուածք ունեցողները: Բոլորովին տաճկաբնակ թաղ մի է: Պա մի ապաստանարան է զանազան կարգի ոճրագործ քուրդ, թուրք սրիկաների, գողադարան, աւազակների բոյն: 1896 յունիսին Վանում տեղի ունեցած հանրային կոտորածի և խժոժութեանց մէջ մեծ դեր ունեցան սոքա. կողոպտեցին, այրեցին մերձակայ բազմաթիւ հայ տներ և երկու եկեղեցի և իրանց մերձակայ Ջահբաղի գիւղն, բնակիչքն սպանելով և այրելով: Ակըւփում են պահուում շատ մի առևանգած, բռնի մահմեդականացրած հայ աղջկունք և կանայք. վերջապէս դա տաճկաց Արշակաւանն է:

Վարդ որ պըտկէր՝ ծաղիկ կըտար,
 Վարդիկիս հոտը մէջէն կուտար:
 Դարի տըկէն մուխ կուգէր:
 Աղջիկ լաճուն հիւր կուգէր.
 Սիրած սիրածին տիւր գէր:
 Եարոջ աչիչ ջուր կուգէր:
 Բարձ վերուցեմ հոտ կուգայ.
 Կարմիր խընձոր տիւր կուգայ.
 Խընձոր կիսից կըծած էր,
 2որս բոլորն արծըթած էր:
 Խընձոր եարոջ տըլած էր,
 Եարոջ ծառից պըրծած էր.
 Ասի տապկեմ կէս անեմ,
 2ըկիմիշայ որ ուտեմ:

54.

ԿԱԹՆՈՎ ԱՂԲԻՐ

Կաթնով աղբիւր *) անուշ տեղ ի,
 2որս բոլորը մանդակ բող ի,
 Լաճերաց մօր ուխտատեղ ի,
 Աղջիկներաց ծաղկատեղ ի:
 Կաթնով աղբիւր ձորամէջ ի,
 Հոգոց վանից ճամբա միջի.
 Խըմենք ջըրիցն անմահական,
 Լողանանք մէջ Տիգրիս ական **):

*) Կաթնով աղբիւրը Անձեացեաց (Խօջապ) գաւառում Հոգեոց վանք տանող ձորամէջ ճանապարհի վրայ է, ուր հանգստանում են ուխտաւորք, որոց ջուրն արդարեւ սպիտակ և համեղ է՝ որպէս կաթ: Կաթ չունեցող մայրերը ջերմեռանդութեամբ դիմում և անցադաբար խմում են սորա ջուրն:

**) Տիգրիս գետի արեւելեան մի մեծ ճիւղը սկիզբն է առնում այս գաւառի պատմական Կանկուառ գիւղի լեռներից, և անցնելով Հոգեոց վանից առջևից, Կասրիկայ գետին հետ կազմում է մի փոքր դէլտա, մտնում է

Վէր աղբըրին որ կայներ ես,
 Թուխ աչքըդ թուխ դեղ դըրեր ես.
 Զիլիֆըդ ճօղ-ճօղ ճօղեր ես,
 Լաճերաց սիրտն արուններ ես:
 Հոգոց վանք՝ ձորամէջ ի,
 Մեր տուն ձեր տուն թաղամէջ ի,
 Ձիկ խաղք մի անե մարդամիջի.
 Եար սիրելը խօ ամօթ չի:

55.

Զարկեցէք ոսկի ցըցեր,
 Թամբեցէք բէօղ բէօղ ձիանք.
 Փըռեցէք արփշըմէ ծածկոց,
 Իմ եարիկս խէծնի վըրան:
 Էրթանք վէր Մըսրայ թալան,
 Բերենք շատ հարսն ու փեսան,
 Հարսներ մեր գեղին տանտիկին,
 Փէսէք մեր դաշտին նախորդ:
 Զատ քեոր ունեմ շատ աղբէր,
 Զատ աննըման մեր կըտրիճներ.
 Իմ քեորերաց ատլաս-դարահի շապիկ,
 Աղբէրներացս ոսկէթել զօտիկ:
 Էսա գիշեր ես դուրս էլայ,
 Էրկու բալաք բուրջ *) տեսայ,
 Մէկ սօնա, նոր հարս ու փեսայ,

այն ընդարձակ ոլորապտույտ ձորն, որն տանում է մինչ Զատախ գաւառական քաղաքը, ապա թեքուելով դէպ հարաւ՝ Սղերդի վիճակում աւելի մեծ ծառալ է ստանում:

*) Բուրջ նշանակում է անառիկ ամրոց, այստեղ փոխաբերաբար դըրուած է, ցոյց տալով որ հարսն ու փեսան անբռնաբարելի են: Նմանապէս օրիորդաց համար ասում են՝ անմատչելի բերդ են նոքա.—մէկը չէ համարձակում նոցա բռնաբարել:

Նոր արև նոր լուսին մեր գեղի վրայ:
Հարա ու փեսին փունջ մանուշակ,
Ատլաս լըհեֆ վերէն, տակ դօշակ.
Թող խորովէր սրբտիս կըրակ,
Որ չիբիցէր ինոնց պըրակ:

56.

ԽՕՐՕՏԻԿ ԱՂՋԻԿ

Խօրօտ խօրօտ դարահի,
Էրկընավիդ սիւրահի,
Խօրօտ աղջիկ մէկ հատ ի,
Խօրօտի ծոց գեհեն ի:
Խօրօտ չէլնէր ինչ կէլնէր.
Խօրօտ սարեր ծրվարէր,
Խօրօտ ձորեր թող շուռ գէր,
Որ սև շիվար ձիկ չանէր:
Խօրօտ շահի վաստակ էր,
Չամիրամ մօր բերած էր.
Ոսկի խընծոր բերան էր,
Ոսկի օղերն ականջն էր:

Սըրմայ ծամից մազ մի քաշեմ,
Ծաղիկ քաղեմ դաստայ կապեմ,
Աղաբ լաճու մօրն օղորկեմ,
Կոտրած սըրտից խաթրըն առնեմ:
Քարձըր տանիս տանսի վըրայ,
Մէկ ձիմ՝ տըւէք հեծնեմ վըրայ,
Էրթամ առնեմ էն աղջիկ թուխ,
Ինքը թուխ, ուր ծամը թուխ:

Խօրօտկէ ծամի կապերն էր թուխ,
Սև սաթի նըման էր թուխ-մուխ.
Խորդեցէք աւելեցէք շուտ,

Իմ խօրօտկին տեղ շինեցէք:
Դանակն առէք, սիրտ ճըղեցէք,
Քամբակով արունը ժողվեցէք.
Ինքն էր սուրբ, ուր արունը սուրբ,
Լոս տաճարին մէջ դըրեցէք:

57.

Կարմիր կանաչ գեոն-գեոն ծաղկունք,
Դաշտերն ամեն էրունք, թըռչունք,
Աղբերանց արուն մէջ քարերուն,
Էրթէր լըցվէր բարակ առուն:
Հայրան, ես բարձրիկ Մասիսն եմ,
Ամեն կողմից կիրիշկեմ,
Ես մօր-մօրիկ ձիւն հալեմ կաթեմ.
Հալեմ կաթեմ վէր քո թւերուն.
Հալեմ կաթեմ շամամ ծըծկերուն,
Չամամ ծըծկերուդ մէջ առնեմ քուն.
Ծալ տամ ծալ դընեմ թւիկս ի քեզ բարձ,
Տիւ քէլի, ես տօտիկ կանեմ քո խովանց:

58.

Ձիկ կեավիկ^{*)} պիտէր, զըղըղէր վըր խոտերաց,
Կանաչ ու կարմիր փարտէք կապած:
Ձիկ դընարբուկ^{**)} պիտէր փունջ կապած,
Իմ եարոջ իտէն օղորկած:
Արբ արբի, իմ նաղլու եար,
Չողշողան մատներիդ էլնեմ ես հայրան,

*) Կեավիկ լայնատերև բանջար է, որ օղինի (շրէշ) հետ տապակում են:

**) Գնարբուկ խիստ անուշաբույր կապտագույն ծաղիկ է, թզնալի երկարութեան բարակ ցօղունով. շատ առատութեամբ բուսնում է Վարազայ Եռան ջրջակայքում, աւելի ճախճախոտ տեղերում:

Ջրմէն մատիցդ հաղար բիւր հունար,
Անկալատ ես. տէր քեզ պահի ձիկ համար:

Իմ սէր քո սէր թող զըզըզէր,
Ջըզըզէր, էրթէր խառվէր Ջըզիրէն *).
Ջըզիրէն Տիգրիս գետ թող տանէր,
Տանէր ու թողնէր անտակ ծովեր:

Անտակ ծովեր, անսահման դաշտեր
Զէր տեղաւորէր մեր սուրբ սէր:
Զիւմ օրն մահուն մընանք սահուն, էրէրուն,
Զիւմ տէրն առնի իւր ամանաթըն հոգուն:

Արի քեզ առնեմ վեր թւերուս,
Զիւմ էս գիշեր հանենք լուս:
Ա՛խ, եարիկս ինկեր է տանիսն ի քուն,
Երեսըն դէմ արեր դէմ աստղերուն:

Եարիկ, հոտիկըդ մարդ կըսպանի.
Կամ ձիկ տուր դաստուր, կամ ձիկ սիրի:
Նա կը սիրի, նա կուտայ դաստուր.
Զիւմ հալի թափի իմ անձն ու ոսկուն:

59.

ԲԱՐԻ ԳԱՐՈՒՆ

Ինչի կուլաս կուց-կուց էրուն.

Թէ գեօ իրե բարի գարուն,
Կըբացուի դուռ հարաւ քեամուն,
Մեր ապրելիք վէր Աստըծուն:

Աստուած կանի մեզ երկու ճար,
Նըշան կուտան երկու հաղար.

Ոչ հաղարն պիտէր, ոչ երկու հաղար,

*) Ջըզիրէ Միջագետաց մէջ քրտաբնակ քաղաք մի է, որոյ առջևից անցնում է Տիգրիս, Նաւակներով, գետի հոսանքով միայն, կգնան մինչ Պասրայ և Բաբելոն:

Սըրտով սիրածին մարդ էլ չի խաբար:

Վայ, իմ բէբախտ մէրիկ,
Որ ձիկ չի տըւիր սինամայ հաւքուն.
Զիկ տըւիր կոր-կոր բուերուն,
Որ առնեն տանեն իրանց երամուն:

Վայ, իմ բէբախտ մէրիկ,
Որ ձիկ չըտըւիր իմ սիրած մարդուն.
Առնէր վեր ուր թւերուն,
Տանէր ու դընէր վեր բարձրիկ սարերուն:

Վայ, իմ բէբախտ մէրիկ,
Ինչի ձիկ չըտըւիր սինամայ հաւքերուն.
Զիկ տանէր վեր բարձրիկ սարերուն,
Սարերուց վեր բարձրիկ ծառերուն.

Բուն շինէր մէջ քարերուն,
Զիւմ էլնէր մութն իրիկուն.
Զիկ ձէնս ասէր, գըրկէր, գըրկն առնէր,
Իմ սըրտիս դարգերն խաւսըրէր:

Որ գէլը, լուսն ի բարին ճըլվըլէր,
Զիկ քաղցրիկ քընուց վեր անէր.
Գըլուխ լըւէր դեղտի ջըրերով,
Ծամերս խտըկէր ոսկի բաղերով,

Վայ, իմ բէբախտ մէրիկ,
Որ ձիկ տըւիր կոր բուերաց,
Տարան թալին մէջ քարերաց,
Բուն շինեցին մէջ գեաղերաց:

60.

Էս վո՞վ ի, էս մըթան, էս գիշերին,
Որ էկան նըստան վեր էրտսին,
Էրտիս բացին, ձիկ-վիկ արին,
Իմ սիրտս ու միտըս խըլեցին:

— Թէ վարդ ես, հոտըդ ուր է,
Թէ շուշան ծաղիկ, բունըդ ուր է,
Վարդ բիւբիւլովն ի շէն ու շէնիկ,
Զուշան ծաղիկ՝ ուր հոտովըն անուշիկ:

— Ո՛չ վարդ եմ, որ վեր դամ,
Ոչ շուշան ծաղիկ, որ հոտ տամ:
Ձիկ ծիծեռնակ էլնել պիտէր,
Ձեր էրտիսն ի վեր որ բուն դընէր:

Առատըման ժամ որ կըզարնէր՝
Արվըլ անի, քընուց վեր հանի:
Ձէնդ անուշ էր, քունդ անուշ,
Սիրտըդ անմեղ, թըշերդ նըման նուշ:

Ինչ բան որ կէր՝ բանը թողս արեցի,
Ջուր դրի, զըլֆերս լըւացի,
Հաց, բարին բողչէն կապեցի,
Կանաչ ջըռէն գինով լեցուցի:

Իմ կանաչ-կարմիրըն կապեցի,
Ծաղկունքներով զըլուխս զարդարեցի,
Մուշկ-ամբար եղով՝ զըլուխս օծեցի,
Վարդ առի, վարդից փունջ կապեցի:

Գընացի հասայ չիւմ կէս դաշտին,
Չարկամ դէմս էկաւ, չար խաբարն ի բերնին:
Հարց ու փորձ արի, թէ խաբըիկմ՝ առնեմ՝
Սև խաբարն իտու, սև թուղթն էր ձեռին:

Ասաց, բարեկամ, տիւ գեո՞ր կերթաս,
Գեո՞ր ժուռ կուգաս սախուն, էրէրուն:

Քս եարն ի մեռե, հերիք որ գընաս,
Սև օրըն ի բերե վէր քո արևուն:

Ոտնիկըս կախ ընկաւ, կատամբս կտորեցաւ,
Սար ու ձոր աչիցըս մըթնեցաւ:
Ջըռէնը կտորաւ, գինին էլ թափաւ:

Գինու տեղ բիւր հազար ծաղկունքը բուսաւ:

Ծաղիկ, պալասան ծաղիկ,
Վէր սև օձերաց կաշուն բուսնէր ծաղիկ,
Եարիկըս ի մեռե, էլ ինչ անեմ զարդ,
Օր-տարիներով ես պիտի անեմ դարդ:

Չարկամ, քեզ էլ ինչ ասեմ,
Սիրտըս խըռով ի, վայ թէ անիծեմ:
Չարկամ, դու չար խաբըաբեր էլար ինձի,
Չարկամ, տընիկըդ քանդվէր, մընիւր անօրդի:

Չարկամ, տընիկդ քանդվէր, մընիւր մէջ խոպան
դաշտին,

Քո դըռնիկ բացվէր դէմ չար զըրողին,
Քո էրտիսըն դէմ չարակամին, դէմ չար քամուն,
Գըրողն էլ թող ելմուտ անէր օրն ի բուն:

Չարկամ, քո հարս քո թախտից *) տանէր,

Քո փեսէն եօթնիկ աթուէն, **)

Չարկամ, տընիկըդ վազվէր գըրող խորտէր,
Տուն անգիտորովն սուգի մէջ մընէր:

61.

Վըրիկդ էր էրկէն, բըռչամդ օլօրտուն,
Երեսդ ի կարմիր քանձ կաքվու արուն,

Զօրօր ու մօրօր դու կանես տօտիկ,

Սիրտըս կըխաշես, չես ի գայ մօտիկ:

Եւր, դու ինձի շատ պէտք կըգալիր,

Բանիս բանաւոր արբընեկ կէլնիր,

*) Հայաստանի ամենայն կողմ հին ժամանակում հարսի առագաստի սենեակի մի անկյունում մի մասնաւոր տեղ գտնւում էին բարձրացնում՝ նոր հարսին նստեցնելու համար, նորա մօտ էր նստում նաև հարսնաքոյր-պառաւ տատը: Սա կոչւում էր թախթ: Հարսը թախթից տանել կամ թախթի վրայ մեռնել՝ ամենամեծ նզովք է:

**) Եօթնիկ աթուէն փեսայի և իւր ուղեկիցների համար գրւում էր եօթն աթուէն, հարսի գահին կից. ուր բոլորում էին կոյսեր և երիտասարդք և երկար պարելով ու երգելով մասնակցում էին հարս ու փեսայի համար պատրաստ-լած բազմախորտիկ սեղանին: Սա լինում էր կանանց բաժնում:

Աստուած աւիրէր կամադ մարդու տուն,
Չիգէր չըտանէր իմ քաղցրիկը քուն:

Սիրեմ կըսովրես, թարկեմ կըթռնեմ,
Չեմ թողնել, սիրել կուզեմ ես,
Սիրեմ, որ սիրովս թաղանաս շուտով,
Թարեհիկըս չիտաս, մընաս դու ինձմով:

Թէ քրնեմ՝ քընիկըս չըտանես:

Թէ բանեմ, ձեռնիկըս չըբռնես:

Եադն իկե եարիկըս կըտանի:

Եարն իմս ի, եադն ի սեւերես:

62.

ՍՈՒՐԵ ՍԻՐ

Սէրն ի սիրոյ է, Աղամայ կողմէն,

Սէրըն քաղցր ու թանկ է քանձ բանն ամէն:

Սէրըն հանի եօթըն տարուայ մեռելն ի հողէն,

Սէրըն էգ որձ չունի, սիրոյ նըշան ի մայր Եւէն:

Սէրն որ մէջ սըրտին էլնի՝

Ինչ որ քամին՝ բարկ կըրակըն բորբոքի,

Կըրակն անցողական ի, սէրն անկըրակ կըվառուի:

Սիրոյ բորբոքըն ոչ քամուց ոչ ջըրից կըհանգի:

Սէրիկ թաղէ թաղ էլնի,

Սէրիկ քիչ ու շատ հեռու տեղ էլնի:

Սէրը կըքաշի, կըտանի սիրողն մըխլատուղի պէս,

Սէրն արծըթէ զընջիլ ի, կըբըռնի վըղէս:

Սիրի, անսէր մի մընա,

Սէրըն սիրով սուրը դրախտէն,

Անմահական երկնային դասէն:

Սէր չունեցողն ի ապառաժ քարէն:

63.

Ուստի կուգաս շօրօրալէն,

Աստուած պահի քո ջուխտ բալէն:

Ջաքաթմը տուր էգ քո մալէն,

Չըտըտընջամ ես իմ հալէն:

Հէյրանըդ կէլնեմ, եար եար:

Ուստի կուգաս ուշիկ ուշիկ,

Ոտքերդ խըթուի կակուղ փուշիկ:

Կարմիր երես, պաքն անուշիկ:

Տուր որ կըծեմ կակուղ թըշիկ:

Հէյրանըդ կէլնեմ, եար եար,

Ջանիդ կուրբան, իմ եար:

Ուստի կուգաս, էրէվանայ,

Աստուած քեզի դուռմը բանայ:

Պաչիկըմ տուր մարդ չիմանայ,

Բօշ բան մի անիւր քեզ մըհանայ:

Հէյրանըդ կէլնեմ, եար եար,

Ջանիդ կուրբան, իմ եար:

64.

ԳԻՒՂԱՅԻ ԱՂԱԿԱՅ ԳԱՆԳԱՏԸ ՄՕՐԻՅ *)

Քա սև սևաւոր մարէ, (կրկ.)

Հօրին իմ տուն աւերեցիր,

Կըտրիճն իմ ձեռքէն հանեցիր,

Իմ կանաչ արևն էրեցիր:

Քա սև սև սևաւոր աղջիկ, (կրկ.)

Հօրին քո տուն աւերեցիր,

*) Այս երգը բոլորովին գեղջկական կեանքից է առնուած, ուր նկարագրուած են մի շատ պարագայք գիւղական հարստութեան և հովուական պարզ կեանքի կեցութիւնից:

Հօրին կըտրիճ ձեռ իցդ Հանեցի,
Քո կանաչ արևն էրեցի:

Քա սև սև սևաւոր աղջիկ,
Արի քեզ տամ ուսի լաճուն,
Էրկէն բաժին, թուխ քեօլօղին,
Ուր ջալահուն, չուռ քեազախկուն.
Մուսլի գօմշուն, մարալ եղան,
Ուր գութանին, ջուխտակ վիցկուն,
Կովու նախրին, կրտիր ոչխարին,
Ղէն տան տեղաց, մեծ ամրոցին,
Կանաչ դաշտին, դրախտի էգուն:

Քա սև սև սևաւոր մարէ,
Ռէսի լաճուն կուրբան կէնեմ
Իմ Սախօյի թուխ կօռտրկին,
Թանձըր թաղքէ դեաբանակին,
Բալաք աբուն, ուր ջալահուն,
Թուխ բեղերաց, սև ունքվերուն,
Էրկէն բաժին, մարալ ջանին,
Ֆինջան աչքին, բօյ բուսունին:

Ես չեմ ուզե մուսլի գոմէշ,
Ես չեմ ուզե կրտիր ոչխար.
Մալ ու մըլքերն, շէն տուն ու տեղն,
Կուրբան կէնեմ իմ Սախօյին:

Քա սև սև սևաւոր աղջիկ,
Արի քեզ տամ Վանայ խօջին,
Որ քեզ դընի նախշուն էօղին,
Քեզ Հագցընի թուխ կօնդուռէն,
Վերէդ քեաշի շամ դարահին,
Քո տակ թալի դութնի դօշակ,
Քամար կապի մէջքիդ բարակ,
Ատլախից բարձ դնի երեսիդ,

Դօշիցդ կախի դեղին ոսկին,
Ամաստ մատնիկ քո մատներին,
Էլնես խաթուն նորա էօղին:

Քա սև սև սևաւոր մարէ,
Վանայ խօջէն կուրբան կէնեմ
Իմ Սախօյի էրկէն բաժին,
Դեօլի կաղի բարակ վըղին,
Ուր ջալահուն, թուխ կօռտրկին,
Սև քեօլօղին, չուռ քեազախուն,
Թուխ մագերաց, թուխ աչքերաց,
Էրկէն քըլթին, բօշ բեղերաց,
Պստկալ բերնին, խրոզոտ ձէնին,
Ատմի շարին, ճէոջ ակընջին,
Մազոտ դօշին, քաքուլներաց,
Չալ շըլվարին, կտաւէ շապկին,
Մէջաց ճարկին, նախշուն թա'թին,
Ոտաց չարխին, ուրշկըքերուն,
Նախրափէտին, գեաբանակին,
Փալխի թառմին, ուր շորերաց:

Սախօն էհէր, սարեր կանգեէր,
Որ հէվարին հետ ուր նախրին.
Հօ Հօ անէր, հէ հէ ասէր,
Դառնէր տուն գեէր,
Դեղի մէջէն էրթէրը գեէր,
Որ ինոր ձէնը ձիկ անուշ գեէր,
Դիշեր ցերեկ սարեր կանգեէր:

Առաւօտուն փառք ի բարձուն.
Խաբար տարէք ծովու հաւքուն,
Չուտով հասնին կէս ճամբըրին,
Բըռնին բերեն իմ Սախօյին:

Մարէ, մեռնեմ քո մէրոցին,
Դառնամ պագնեմ զըրկանոցին,

Մարէ, ձիկ տուր իմ Սախօյին,

Բի՛ անն խաղք խալիսի միջին:

Սախօն սարեր ձորեր շուռ գետեր,

Սախօն դաշտեր առտեր շրջէր,

Նէճիր թւին սարից իջնէր,

Գեղամէջին անուն անէր:

Սախօն ուրախ մեր տուն իջնէր,

Սախօն մեր տուն ընթրիս անէր,

Ջանս Սախօյին կուրբան էլնէր,

Սախօն մէկ հատ իմ եարս էլնէր:

Սախօն իմ աչք, իմ ջան ջիկար,

Սախօն իմ բոլիս բարեբար,

Սախօն անեմ կանձիկ մանձիկ,

Որ մըշտովէր, թափէր վէր ձիկ.

Սըրտիս դարդերն խորովէր ցըրովէր,

Աչիցս արցունք բալքիմ կըտրէր,

Սախօն հէվարին տուն գետէր,

Որ Ալմօյին անուշ քուն գետէր:

65.

ՊԱՐԻՆ ԵՐԳԵՐ

Դէլիւ, դէլիւ, սէյրանօ,

Ջէմալ բաթիդ հէյրանօ.

Դէլիւ, դէլիւ, ջանըման,

Եար չեմ տեսեր քեզ նըման:

Հով ծառի տակ վար կանեմ,

Իմ բօյ քո բօյ բար կանեմ,

Չապիկդ դարաւհի կանեմ,

Դալմէն քո սըրտով կարեմ:

Դէլիւ, դէլիւ, սէյրանօ,

Ջէմալ բաթիդ հէյրանօ.

Բաթիդ մեռնեմ սուրահի,

Դէլիւ կազի կընմանի:

Կարմիր մէզարով աղջիկ,

Չիլա շապկաւոր աղջիկ,

Խընդիրք ունեմ ասելու,

Բո՛ մօրն ասա քեզ տայ ձիկ: Դէլիւ և այլն,

Կարմիր շալվարով տըղայ,

Սև սև ունքով տըղայ,

Գեօ նոր անցաւ ըստեղէն,

Պաքիկմ չառի ես մընէն: Դէլիւ և այլն:

Արազ գետ մէջ ձիկ մէջ քեզ,

Ճար չըկայ որ գամ մօտ քեզ,

Փառչամըդ թող որ բըռնեմ,

Հուտով գամ քեզ հասնեմ: Դէլիւ և այլն:

Արազ Արազ, ջան Արազ,

Ռինգէլից բըղխած Արազ,

Կուգեմ էրթամ եարօջս խուր,

Արազ ինձի ճամբայ տուր, Դէլիւ և այլն:

Ամկու բերդ, ճեռջ էրէրին, *)

Կըզըզըզայ սիրուդ քամին.

Քամին օրօր շօրօր գետէր,

Հին դարդերս առնէր տանէր: Դէլիւ և այլն:

Քաղքի ուսին փըլեր էր,

Իմ եարիկ տակ քըններ էր.

Քըններ էր քըտըներ էր,

Քանց քաֆուր վարդ փըթթեր էր:

*) Էրէրին՝ ամենաշուրճաւի բազմաթիւ գիւղն է Գնունեաց (Թիմար) գաւառում, Վանայ ծովի արևելեան ափում. որոյ անուանի է գեղջն ու խաղող: Էրէրին գիւղը իւր այգաւի ու բախտի լինելուն պատճառաւ զբօսաշրջիկ թուրքաց տուած տարապալման ծախսերին ենթակայ է միշտ: 1896 յունիսի կոտորածին էլի այդ թուրքեր և ձեւըցի քրդերը կողոպտեցին և սպանեցին շատերին:

Դէլիւ, դէլիւ ջանքման,
 Եար չեմ տեսե քեզ նրման:
 Ծառի տակի պաղ աղբիւր,
 Ես զըղըղամ, դու կուլ տուր,
 Պաղ աղբիւրին շատ մօտ եմ,
 Եարոջս ճամբին մօտիկ եմ: Դէլիւ և այլն:
 Արջակու *) դաշտ սրխտոր էր,
 Իմ եարոջ սիրտ պըղտոր էր.
 Արջակու դաշտ կանաչ էր,
 Եարոջս առջընեկ լաճ էր: Դէլիւ և այլն:
 Ծառի տակի հով քամին,
 Անուշ կէլնէր խրնամին,
 Ծառի տակի ծանդըրմակ,
 Սխկէմ կուգէր քո դըմակ:
 Ծառի տակի պըտըտուր,
 Իմ եար քանձ քոն խըտըտուր: Դէլիւ, և այլն:
 Ծառի տակի ծանըր կոճ,
 Իմ եար քանձ քոն սըպըլպոջ.
 Դարի տակի մանուշակ,
 Քո եարն իմ եարոջ մըշակ: Դէլիւ և այլն:
 Իմ եար թող խօրօտ էլնէր,
 Մէկ ոտ թող կաղիկ էլնէր.
 Խօրօտը խօրօտին պիտէր,
 Դէշերաց տէրն Աստուած էր: Դէլիւ և այլն:

*) Արջակ գիւղ. մեծ աւան, ուր նստում էր փոխ գաւառապետ (միւտիր). ամբողջ հայաբնակ, հարուստ կալուածատէրերով: Դա ունի նաև մեծ ագարակներ վանեցւոց ոմանց: Դիւղի արեւմտեան կողմ տարածվում է համանուն Արջակու լիճ, իսկ հարաւային կողմ Ս. Աստուածածին վանքը, որն իւր կալուածներով պատկանում է Վարազայ վանքին: 1896 յունիսի հանրային կոտորածին, Հէյգարանցի քրդերը նախ կողոպտելով այդ հարուստ գիւղն՝ թէ եկեղեցում թէ շրջակայքում սրախողխող սպանեցին մօտ 250 անմեղ հայեր. իսկ մնացեալք ամենավերջին աստիճանի կողոպտուած ապաստանեցան Վանայ փողոցներում:

66.

Հէ Հէ Հէ, հօ հօ հօ, հա հա հա:
 Ի՞նչ կըթափես կուց կուց էրուն.
 Իհա թափի բարակ առուն,
 2Է գեո էկաւ բարի գարուն.
 Լուս կըբացվի վէր աշխըրուն,
 Ես էլ կըհամ կըգամ ձեր տուն: Հէ Հէ Հէ ևն:
 Աղբերանց արուն մէջ քարերուն,
 Դեղին սուսուն վա՛ր սարերուն,
 Փունջ մանուշակ մէջ ձորերուն,
 Իհանք քաղենք հետ աղջքերուն: Հէ Հէ Հէ ևն:
 Քեզ կառնեմ վէր իմ թւքերուն,
 Թըռնեմ վէր բարձրիկ սարերուն,
 Տուն կըշինեմ մէջ քարերուն,
 Իրդիս բանամ դէմ հով քամոն: Հէ Հէ Հէ ևն:
 Կէհա աշուն, կուգայ գարուն,
 Դուս կըբացվի կարիբներուն.
 Քեզ կառնեմ վէր իմ թւքերուն,
 Կըթըռնեմ վէր Մոկաց *) սարերուն,
 Բոն կըղընեմ մէջ ճըղներուն,
 Իրդիս բանամ հարաւ քամուն: Հէ Հէ Հէ ևն:

67.

ՊԱՆԴՈՍԻ ԵՐԳԵՐ

Բըղտոր ջուր կուգէր սարերաց թւէն,
 Արնոտ հոտ կուգէր գետերաց մօտէն.
 Եարիկս ճամբեցի էրկէն ճամբերէն,
 Կարօտ մընացի իւր անուշ հոտէն:

*) Այս երգը պատկանում է Մոկաց աշխարհի գաւառաբարբառին, որոյ տեղական լեզուն աւելի նուրբ է քան վանեցւոց:

Ա՛խ, ես չըխէրայ իմ Ասլու մօտէն,
Ասլիկ ձիկ մոռցաւ գընաց մեր գեղէն.
Ես էլ չըխէրայ կարիբիս մօտէն.

Ափսոս որ խաբրիկմ չեկաւ ինորմէն:

Աւեր Ըստամբօլ, քամբախ Իւսքիւտար *),
Կարիբիս մօտէն չեկաւ մէկ խաբար.
Ո՛չ մէկ կըտոր թուղթ, ոչ մէկ կոր պըլիկ **)

Չէկաւ ուր մօտից. մոռացեր էր ձիկ:

Խէրիկս էր Հովիւ, աղբէրս գառնարած,

Կարիբ եմ ճամբե իտե սարերաց,

Իտե սարերաց, իտե քարերաց.

Կարիբիս մեռնեմ, ուր ճամբըներսց:

Քամին վէր ծովուն էրէրաց,

Էլնեմ իրիշկեմ քօշկիս ճաղերաց.

Կարիբիս սուրաթն էնտեղ երևաց,

Իմ ազիզ ումրիկս Հետ ուր քիւլ արաց:

68.

Ջուրն ի փըռթե վերին սարէն,

Կուգայ թափի մարմար քարէն.

Չեռք մէք իտա սըրտիս եարէն,

Եարս ի գարձե ուր կըրակէն:

Եարըս գնացեր կարիբութեն,

Չիկ որ թողեց չար գերութեն.

Առանց եարոջ իմ Հալն Բնչ ի.

Աման, եարիկ, շուտ ետ գարձի:

Էլի, կայնի, բաժդ իրիշկեմ,

*) Իւսքիւտար, քաղաքամասն Կ. Պոլսոյ Ասիական եզերքում, ուր գտնւում են վանեցւոց բազմաթիւ պանդուխտներ:

**) Կոր-պլիկ. հին ժամանակում փաշտից կըրած փոքրիկ կոճղեր էին, որոնք եկեղեցեաց մէջ գործածւում էին պնակին մէջ ձգելու, որոյ տասն հատ փոխարինում էր զուրուշի չորրորդ մասը, կամ 10 փարայ:

Ալնախդ առնեմ, քեզ նըմըշեմ,
Քեզ կարիբ աշխարհ կօղորկեմ,
Գեազ-գեազ վերէն թէ իրիշկեմ:

Կարիբութեն, չար գերութեն,

Անունը չէլնէր, ինքը չէլնէր:

Թող իմ եար մօտ ձիկ մընէր,

Օր դամ գէր ձիկ տիսնէր:

Երկու ամառ, իրեք ձմեռ

Հերիք ձիկ անես կիսամեռ:

Գիշեր ցերեկ քո կարօտով,

Օր չեմ տեսնե ցամաք աչքով:

Կարիբի տիրոջ Հացն աղու ի,

Կարիբներաց կեանք մահու ի,

Իրենց օրերն դարտամահով,

Մընան իրարուց կարօտով:

Գարուն էկաւ, ամառ գընաց,

Աչքըս մընաց ճամբըներաց:

Աստուածամօր խընդիր ունեմ,

Դուռ մի բանայ կարիբներաց:

Թուղթ կըգըրեմ գիւրջի կալմով,

Քեզ կօղորկեմ կուշի թեով.

Դու քեաֆուր վարդ, ես էլ բիւլբիւլ,

Գիշեր ցերեկ մնամ ահուզարով:

Քեզ կօղորկեմ դուղա սալամ,

Թող իմանայ աշխարհ սլամ,

Թէ շատ մընաս թէ քիչ մընաս,

Ա՛խ, կարիբ եմ, սիրուդ կուլամ:

69.

Կարիբն է նըստե վէր օտար փուղցին,

Ախ ու վախ կանի ուր խօր խէրանին.

Կարիքիս մեռնեմ, ուր նըխշուն բեղին,
Դառնայ ձիկ առնի մէջ քաղցրը ծոցին:
Տուն դարձիր, կարիք, մի թողներ ահով,
Թէ քեզ չըտեսնեմ՝ կըմեռնեմ շուտով:
Կանչեմ, ջան արե, սարեր լացուցեմ,
Կանչեմ, դօսթ արե, քարեր լացուցեմ.
Չատ կարիք կուրբաթ ճամբէն դարձուցեմ,
Իմ կարիք տեսնեմ, գերեզման մըտնեմ:
Բաղչէմ եմ տընկե, թուրէն ուր մենէն,
Աստուած ձիկ չիտուր, շիւքը եմ ուր մենէն.
Թէ պըղտիկ էլայ, խէր մէր չըտեսնայ,
Իմ ամալ ջամալ ումըիկըս կէրայ:
Արե, եար արե, մի աներ խըռով,
Կըմեռնեմ շուտով, մընաս կարօտով.
Արե, դօսթ արե, հասիր մուրաղիդ,
Մէկ էլ չես տիսնե քո կարօտ եարիդ:
Արե, եար, անցիր մեր բակի մօտով,
Թող մեր բակ լեցուի քո անուշ հոտով.
Էրկէն ճամբըներդ փըշերով լիքն են,
Արի թէ քաղեմ՝ մատներս կարնոտեն:
Կարիքի օիրոջ սըրտիկ կէլնի խոց,
Արնէ արտսունքով կըլըցու ուր ծոց.
Անչափ տի կանչեմ, սարեր լացուցեմ,
Չատ կարիք կուրբաթ ճամբէն դարձուցեմ:

70.

Հանէս, Հանէս, շուտ դարձիր ետ,
Աւեր էլնէր Կօտօլայ*) գետ.
Որ քեզ չըտանէր էն ուր հետ,

*) Կօտօլ կամ Կօթուռայ գետ Վանայ նահանգի արեւելեան սահմանից անցնում է դէպ Պարսկաստան, մտնում է Խոյ քաղաք: Կօթուռայ քաղաքը թուրք արեւելեան սահմանագլխի մի փոքր աւանն է:

Չըլացուցէր քո ձէթ—պէտ:
Հանէս, Հանաքիդ մեռնեմ,
Խանչալ, թանաքիդ մեռնեմ,
Դեղ դըրած բեղիդ մեռնեմ,
Խինաւուն ծամիդ մեռնեմ:
Հանէս կախվեր ձիու դօշէն,
Պուտ-պուտ արուն կաթի լէշէն.
Թող շուտ սատկէր էն շուն հասէն,
Որ Հանէսին չհանէր ճամբէն:
Հանէս աղբէր, ջան աղբէր,
Ջանըս քեզ կուրբան, աղբէր,
Պամերս քեզ խարիզան էլնէր,
Տար, թող վէր եղանդ, աղբէր:

71.

ՍՈՒՐԲ ԿԱՐԱՊԵՏԻ ԳՈՎՔ

Քեզ կըգովան, սըփ Կարապետ.
Մըշոյ դաշտի սուլթան դու ես.
Որ Քրիստոսին քավոր էլար,
Ամեն սըրբոց գլուխըն դու ես:
Վեց ամսւան մարգարացար,
Աստուածորդուն առաջն ընցար.
Ճամբախ բացիր անօրինաց,
Ապաշխարանք մեղաւորաց:
Անապատի շատ ըղտաւորք
Վէրէդ թափին շատ մեղաւորք.
Ամենուն դու ջուղաբ տըւեր,
Մաքսաւորաց բարեկամն իր:
Յորդանան գետ ոլոր-մոլոր,
Մէջ կըթափէր շատ մեղաւոր.
Մեղաւորաց մեղքի փողան

Տրով մըկըրտիր գետի բերան:

Անապատի տատրակ տիւ ես,

Ճըգնաւորաց գըլխաւորն ես.

Մեր աշխարքին բարեխօս ես,

Մուրագատուր սըփ Կարապետ:

Քո դուռ կուգայ վէգիր վիւզա՛ր,

Ըստաւորներ Հաղար-Հաղար.

Ջընորհքըդ շատ մուշկ ու ամբար,

Ջընորհատուր սըփ Կարապետ:

Քո չորս բոլոր գեղ ու քաղաք,

Էնքան կաթես որքան գովանք,

Դրախտի սարի բիւլբիւլ դու ես,

Մըշու քաղքին մեծ պարծանք ես:

Տորիներդ են կաթար-կաթար.

Կով ու կըթանդ Հաղար-Հաղար:

Աշուղներաց մուրազ կուտաս,

Մուրագատուր սըփ Կարապետ:

Վ Ի Ճ Ա Կ Ա Խ Ա Ղ Ե Ր

Ք Ո Վ Ք

ՎԻՃԱԿ ՊԵՏՐԱՍԵԼՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿ

1.

Ջան վիճակ ջան, *)

Ջան գիւլում ջան.

Ջանըս քեզ կուրբան:

*) Վիճակը ինքն ըստ ինքեան մի պաճուճապատանք է, որոյ շորերն հետզհետէ հագցնելիս՝ երգելով ասում են նշանակուած երգերն:

Կանաչ ու կըտրիճ մընին աղջիկներ,

Որ պինտ պահեցին վիճկըներ:

Մէջքակոտոր աղբըներ,

Չէկան գողցան վիճկըներ:

Ջան ջան, վիճակ ջան.

Ջանըս քեզ կուրբան:

2.

Վիճկի անուն Անանայ,

Ազաբ լաճեր լըհանայ,

Ուրենց պիտէր մըհանայ,

Թող որ էլենեն սատանայ: Ջան ջան, ևն:

3.

Վիճկի անուն Վարդիկ էր,

Վարդ մանուշակ հոտ կուտէր.

Ոտով ոչխար շիշակ էր.

Մեր վիճակին մատաղ էր: Ջան ջան, ևն:

4.

Վիճկի անուն Ասլիկ էր,

Ոտքեր կապած ուլնիկ էր.

Ոտով ոչխար մուսլիկ էր.

Վիճկին մատղըցու պիտէր: Ջան ջան, ևն:

5.

Վիճկի անուն խամասի,

Տօբերն իլին աբասի.

Համրեցի, մէկ պակասի,

Ազաբ լաճոց հաւասի: Ջան ջան, ևն:

6.

Վիճակն ի գիւլա-գիւլա,
Ազաբ լաճեր վիճկին քեօլայ.
Գիշրով էկան զընացին,
Պահկըվոցիկ խաղացին:
Ջան, վիճակ, ջան,
Ջանիկս էլնի քեզ կուրբան,
Ազաբ լաճեր քեզ հէյրան:
Վիճակ նըստե վէր պատին,
Վարդեր ցըփնե վէր գըլխին:
Առնենք վիճակ տանենք տուն,
Ազաբ լաճեր վիճկին շուն:
Ջան, ջան, վիճակ ջան,
Ազաբ լաճեր քեզ կուրբան:

ՎԻՃԱԿԻ ԲԱՆՏԻ ԵՐԳԵՐԻՑ

7.

Վիճակ վիճակ, ջան վիճակ,
Վարդեր ցանենք վիճկի տակ:
Հարս, հան վիճան ի բարին,
Համբարձում դիլաքըզ կատարի.
Հասնես քո սըրտի մուրազին:
Օվա՛ն աղի ձինը փըռթեր ի,
Ոսկի չըմբիւ դաշտ թողեր ի.
Հըմէն սարից խոտ կիրեր ի,
Պաղ աղբիւրի ջուր խըմեր ի:
Հարս, հան վիճակն ի բարին,
Համբարձում դիլաքըզ կատարի.
Հասնես քո սըրտի մուրազին:

8.

Իրե իրե, մէկ պըղտիկ բազըրզան,
Իրեք սաբաթ մալ կէր հետ.
Մէջը վարդ, վարդաջուր, բոլորն ուրհան,
Աղջիկ, քո կըսմաթըն էնտեղից հան:
Հարս, հան վիճակն ի բարին
Համբարձման օր կիրակին,
Համբարձում խնդիրքըզ կատարի,
Հասնես քո կարմիր կանաչին:

9.

Արե՛ արե էն բարձըր սարերաց սըփ կարզ,
Էն բարձրիկ սուրբ Աստուածածին.
Աղջիկ, դու հասար քո մուրազին,
Իս աշուն կէրթաս պըսակին:
Հարս, հան վիճակն ի բարին, ևն:

10.

Դու կացիր դադար.
Հանեմ ջուրու կաթար,
Բառնամ վերէն ակըն գիւհար,
Քեզ զընեմ վերէն սարբար:
Արի՛ք, էն սարերաց բարձրիկ սըրբեր,
Էն բարձրիկ Գինուաբեր Աստուածածին:
Հարս, հան վիճակդ ի բարին,
Հասնես քո սըրտի մուրազին:

11.

Ես ունեմ մի կարմիր խընձոր,
Կարմիր խընձորն ի անմահական.

Քանի վեր կըթալեմ՝ վեր վեր կըխաղայ,
Ինչ էլ քո սիրոյ նըշան ա:

Եա Մըշու վէզիր սըփ Կարապետ,
Լաճ ու աղջիկ կապի իրար հետ:

12.

Կարմիր մահուտ, կանաչ ատլաս,
Քեզ բըռնելու ունեմ հաւաս.

Քեզ համար շինեմ ոսկի կաֆաս,

Մէջը դընեմ, դայիմ կէնաս:

Հարս, հան վիճակն ի բարին, ևն:

13.

Ձիկ հաւք մի ծիծեռնակ պիտէր.

Յերեկ գէյը, իմ օգէն ել-մուտ անէր,

Գիշերն էլ դար իմ ծոց ծըւարէր,

Սըրտիս դարդերն ցըրէր խորովէր:

Արե, եա Մարութայ*) բարձր Աստուածածին,

Մեր վիճակն կատարի բարին.

Հարս, հան վիճակն ի բարին, ևն:

14.

Գիր մի գըրեմ, նըխշուն կալամ,

Անունդ կուտայ աշխարհ օլամ.

Դու քաֆուր վարդ, ես էլ բիւլբիւլ,

Գիշեր ցերեկ սիրող կուլամ,

Հարս, հան վիճակդ ի բարին.

Աստուած չարն դարձուցի քեզ բարին.

Համբարձում դիւաքըդ կատարի.

Հասնես քո սըրտի մուրազին:

*) Մարութայ կամ Մարուքայ բարձր Աստուածածին մի հին աւերակ վանք է Հայոց Ձորում, յանուն Մարութի ճգնաւորին:

15.

Մէրն ի կիրե խիլ խըլոց,

Տըղէն բերե ֆիլ ֆըլոց.

Մօր անուն ի Արմաղան,

Աշխարհ քեզ էրնէկ կուտան:

Հարս, հան վիճակն ի բարին, ևն:

16.

Դու կընմանես գէօլի կաղի,

Ոտքեր ունես նաղի-նաղի.

Քո կաբէն ծալուկ կուգէր,

Քո ջուբէն ձամայ գեաղի:

Հարս, հան վիճակն ի բարին, ևն:

17.

Ոսկե դըլուզ դա՛րի տըկին,

Մէջն իլին հազար բարին.

Կըղըղըղայ սիրուդ քամին,

Աղջիկ, դու մէկ հատ ես մէջ հազարին:

Հարս, հան վիճակն ի բարին, ևն:

18.

Բարձր կութնի, դօշակ կութնի,

Լըհէֆն ի զարբաֆ կըտորից.

Աղջիկ, հանա, մի վախենար,

Վերէն պառկողն քո կըսմաթն ի:

Հարս, հան վիճակն ի բարին, ևն:

19.

Մէրն ի կիրե քաջքըր դամոն,

Տըղէն բերե խիտ մոն: Հարս, հան, ևն:

20.

Մէրն ի կիրե կարմիր նուռ,
Տըղէն բերե ծուռ ու մուռ: Հարս, Հան, Լեն:

21.

Մօր աչքերն ի խաժ ու մաժ,
Տըղէն բերե խիտ անտաշ: Հարս, Հան, Լեն:

22.

Մէրն ի կիրե եղրուճայ,
Տըղէն բերե կոր կըճայ: Հարս, Հան, Լեն:

23.

Մէրն ի կիրե մառնի մուկ,
Տըղէն բերե խիտ փափուկ: Հարս, Հան, Լեն:

24.

Մէրն ի կիրե մատղաշ ուլ,
Տըղէն բերե խուլ.
Ուլի կաշին մագոտ էր.
Տըղի լէշիկ տըղպոտ էր: Հարս, Հան, Լեն:

25.

Եօթըն ճրագ վառեր ես,
Եթ որդու սեղան նըստես.
Երուսաղէմ գնացեր ես,
Արքայութիւն տիրեր ես: Հարս, Հան, Լեն:

26.

Մէրն ի կիրե մանանայ,
Տըղէն բերե սատանայ.
Մօր ատամներ թափեր էր,
Տըղա պահել զժար էր: Հարս, Հան, Լեն:

27.

Բէօշ բազըրգեան եկեր ի,

Մեր կալատեղն իջեր ի,

Ոսկի ցըցեր զարկեր ի,

Բօգ-բօզ ձիանք կապեր ի.

Աշխար վէրէն թափեր ի,

Էն մալերաց թամաշ ի:

Մալերն զըմէն կումաշ են,

Նոր Հարսերաց լայեղ են.

Թօփ մի ուստուֆան բերեր ի.

Չինար բաժիղ Համար ի:

Հարս, Հան վիճակն ի բարին.

Քեօշահանն *) տայ քեզ ուր բարին,

Հասնես քո սըրտի մուրաղին:

28.

Ծովը քեզ գինի դառնայ,

Գեամին քեզ կըթղայ,

Գեամըչին քեզ դօլի բաշի.

Դու լից, դու անուշ արա,

Աստուած քեզ միշտ կուտայ: Հարս, Հան, Լեն:

29.

Արծաթ քեզ քամար լինի.

Ոսկին բըլաղուկ.

Ալմաստ ակնունք քեզ կօճակ,

Աստուած կէլնի քեզ քամակ: Հարս, Լեն:

*) „Քօշահան“, աւետարանի անուն է. գտնուում է Վանայ հարաւային կողմ կենդանանց գիւղում: Քօշ նշ. խոյ, ոչխարաց առաջնորդ: Կենդանին օր մի գետինը իւր կճղակներով փորելիս՝ մի քարի տակից դուրս է եկել մագաղաթեայ աւետարան, և հովիւը գրկելով գայն՝ ուրախութեամբ բերում է գիւղ, որոյ եկեղեցում մասնաւոր տեղ է նշանակուած, և ամեն կիրակի ուխտաւորք պակաս չեն:

ԾԱՆՈԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՎԻՃԱԿԱԽԱՂԻ ՎԵՐԱՏԵՐՈՒԹԵԱՄԲ.

1. Վիճակախաղը սկսում է իսկ և իսկ համբարձման գիշերուանից սկսեալ, որոյ անուամբ էլ կրկնում են խնդրուածք: Այդ գիշերը վերջալոյսից սկսելով, աղջիկներից անչափահասները եօթ խորից եօթն աղբիւրից հաւաքում են ջուր մի խեցի ամանով և գիշերը դնում են աստղերի ներգործութեան տակ:

2. Խաղն ու պար: Առաջին անդրանիկ հաւաքում կամ ժողովը լինում է համբարձման չաջորդ կիրակին. այդ ժողովում ընտրւում է մասնաժողով՝ ձու, իւղ և ալիւր հաւաքելու տօնին համար:

3. Համբարձման չաջորդ կիրակին, լի ջրով խեցի ամանը վերցնելով աստղերի ներգործութիւնից՝ բերում են հանդիսավայր, ուր երկար ժամերով երգելով, պարելով, խեցի ամանի մէջ խրելով մի խաչաձև փայտ՝ հագցնում են նրան զանազան տեսակ գունաւոր ժապաւէններով շորեր, ինչպէս թիւրքի կամ քիւրդի պէսնուած կին, խրուած հագուստների մէջ. ապա յանձնում են մէկի խիստ հսկողութեան:

4. Ազաբ լաճեր: Ամուրի երիտասարդներ, պատանիք միշտ և միշտ գօտէպինդ խուզարկում են՝ թուցնելու փախցնելու վիճակն. եթէ չաջողեցան, ի մեծ նախատինս աղջկերանց՝ առանց բաւականաչափ ձու, իւղ առնելու յետ չեն դարձնում. իսկ եթէ ոչ՝ արդէն չաղթութիւն աղջկանց կողմն է:

5. Բախտախաղի օր և բոլոր մասնակցող խմբի գումարում լինում է մասնաւորապէս հոգեգալստեան կիրակին, և մինչև այդ օր մեծ հսկողութիւն կայ, մի գուցէ դժբախտութիւն պատահի:

6. Խեցի ամանի մէջ, միմեանցից դաղտուկ, աղջկերք ձգում են մէկ մէկ նշան—ուլունք, մատանի և այլ առարկաներ, ոմանք իրանց, և ոմանք իրանց հօր, մօր, բրոջ, եղբօր բախտին, որոշ-որոշ նշաններով. ապա կանչում են մի փոքրիկ երեխայ, նրա ձեռքով հատ-հատ դուրս են հանել տալիս, իւրաքանչիւրի անուան և բախտին մի-մի տուն երգ երգելով:

Տես և Վանայ Սաղի, Ա. մասն, եր. 86—88:

ՄԸՔՅՈՅԻ ՏՈՒԱԾ ՔԱՐՈՋՆ

Ականջ տըւէք իմ խօսքերուն,
Քարոզ կուտամ ես առջերուն:

Տօ, տիւք անտաշ կոշտ շինական,
Խէրիչք չէլմ, մընայք անբան:

Էտա էլաւ շէնք, էտա էլաւ շնողչք,
Հերիք չի՞ որ ձեր խողին մաշի դժոխք:

Մէկ իրիշկէյք ձեր քեօլօզներ,
Մանեն սուրուխ օարի ծէրեր:

Ապա էտա ձեր քեաղախկներ,
Ձե արեր են մէկ-մէկ դեւեր:

Էդ ինչ բեղ ի, անշէնյք, անսաղ,
Ո՛րը թսթան, որը կարմիր գեաղ:

Ո՛րը ցից-ցից քանց խուզու մաղ,
Որտեղ կայ լիքն ի, որտեղը տաղ:

Գեյտին մըտնի ձեր էտա բաժ,
Թուք ու մըրի մէջ մընաք անժաժ:

Մէկ իրիշկէյք խօնց մաղեր,
Կընըմանեն խառնած կաժեր:

Ոճիլը մէջ փահլիվան ի դա՛րձե,
Սանդը ու յապոն երբ ա տիսե:

Ձիւմ իրիկուն արււի տակ կըճենճըւտայք,
Կըգեայք մէջ խողին էլ փալ կըտայք,

Տօ տիւք մանգեար է՛շ էք դառցե,
Թէ Աստուած ձե մարդ ի ստեղծե:

Էլեր կուտեն ձեր անուշ կաթ,
Ոչ մէկու խետ կէլնէք էլ վա՛տ:

Ձեր կերածն ի լոկ գեօրօմաստ,
Դուշմընի դէմ կըռվելու չէք անի գաստ:

Է՛, ինչիւ էլնի՛ բաղի էլ թան,
Բաղի չորթան թէ ուտէյք պինտթան,

Ու պախս օրն էլ խոտ. անխամ վրոօշ,
Ինոր խամար կաֆէյդ ի բօշ:

Առտէն կրխանէք սըռսուռ ցորեն,
Ձեր կերածն ի շուղ տարեկնէն.

Ցորեն կուտի վանայ խօջէն,
Որ տիւք իսկի չէք խանե ձէն:

Թէ որ թուրքմ' եան քիւրտմ' գեա ձեր տուն՝

Գառնաք առջև թէօլընգիլ շուն,
Հէջ չէք ասե, որ մենյք չէլնենք՝

Սև օր կուգայ ինոնց գլխուն:

Թէ որ մէկ տեղ խատնի կըռտան՝

Կըշքիւրուտէք քեանձ գեյղի շան.

Ձեր ոչխրրներ կուտեն աղէք,

Տիւք քեանձ պաղած իշու կիւրիշկէք:

Թէ փրութընի մէյմ ձեզ մօտ նստի՝

Կուեախոտու քիլթը կըփութի.

Իշը կըթըրքի, կով կըկուլի,

Ինոնց խոտն ձեզնից ինչի պիտի պիւրի:

Ձեր շապկըները թէ շուն ծամի՝

Քեառսուն տարի սիրտ կըխառնի.

Վանայ մունտառ գեամու ելքեան,

Քանձ խաղար կաթ ինորից աղէկ ի:

Կասէք, ըստեղ որ չարչըրվենյք՝

Արքավութնին արժան կէլնենք.

Արքավութեն քեզ ինչ, տավար,

Աստուած չարե իշու խամար:

Քյրիստոս առճև ձե կըքըրֆեն,

Կասէք, աղամ, հա թող խաճեն.

Զունն ուր տիրոջ թարաֆ կէլնի,

Քյրիստոս ինչի ձեր ումուր չի:

Ապա Քյրիստոս էլ ինչ անի,

Որ ձե չիտայ սաղայելի.

Ձօ, դրախտ ձեր անտէր չալիլ ի,

Որ էշն էրթայ մէջ թաւալի:

Թէ ձե կուտան ցաւ, թիւք ու մուր՝

Դիւք հէր կէհալք էրէցու դուռ.

Ինոր խօսքն ա աբուռ ջուբուռ,

Դրհա բէթար կանի ձե ծուռ:

Էկէլք, էկէլք էս Մըքօին,

Որ խըղմաթ ի արե ֆռանկին,

Թէ որ չի էլ փիլիսոփայ՝

Ի՛, ինոր խոտը մենէն կուգեայ:

Ես ձե կասեմ, մէլք էլնե ճիւր,

Գառցէք կըտրուն ֆրոանկի թուր.

Մէլք էլնե կաղ, մէլք էլնե հաւ,

Էլէլք վա՛տ շուն, արէլք հաւ-հաւ:

Ձեր փարէլքն էլ մի տալք գիյնու,

Տըւէք խոզիլ առնող դէվու,

Իրար գըլլօի մէլք կըտըցե,

Որ թըշնամին չըգօուի ձե:

Ես Մըքօն եմ, Զամօի լամ,

Գիյտէլք բօշ խօսք չեմ անե խառջ.

Գիտեմ, թէ էս թէ էն աշխարք

Կուտի կըտրիճ ու խելք ճարտար:

Թէ տիւք իմ խօսքն անէլք տընաղ՝

Ձե կըտըփի քիւրտն ու կալաղ.

Ձե կըպըռնի վարամի խաղ,

Կըմնալք միշտ էտցէս լայնկ ու լաւաղ:

Հալա շատ բաներ պիտի ասի,

Ամա իմ ջան գիյնի կուզի.

Քիչ մի էլ քեավոր *) աղէն թէկ ի,

Վախենամ թէ գեա բեղերս վըզի:

*) Որովհետև հարսանիքներում աւելի բարձրընտիր և նախագահող կնքաւորն է՝ ժողովրդական երգիչները - աշուղները միշտ և միշտ նոցանից

ԱՐԱԿԱՆՈՍՈՒԹԻՒՆ *)

1. Ես ունիմ քեառսուն կարմիր պարկ,
Քեառսուն կարմիր պարկին էլ
Քեառսուն քեառսուն կարմիր պարկակապ.
Դու տես իմ քեառսուն կարմիր պարկ,
Հետն էլ քեառսուն կարմիր պարկակապ:
Ո՛ր է քեո քեառսուն կարմիր պարկ,
Որ ունենայ խետն էլ, իմուս նրման,
Քեառսուն քեառսուն կարմիր պարկակապ:

2. Էրթամ ու դամ էրթամ ու դամ (կրկ.)
Ճոչ ձորի ձան, ձան ջուր ծրծեմ:

3. Ճանճը նըստեր արծաթ կըտաշի,
Տըռն տըռն, արծաթատաշ ճանճ,
Տըռն տըռն, արծաթատաշ ճանճ:

4. Ճոչ ձորին մէջ ջորին խէծայ ձորն անցայ,
Ճոչ ձորին մէջ ջորին ջուր ծըռեց:

ակնածելով աւելի շողոքորթում են, իցէթէ մի սև փող կամ բաժակ մի գինի աւելի տան:

*) Արագախօսութիւնները ասելում գլխաւոր շնորհն այն է, որ մէկ շնչով վերջացնուի ամեն մի որոշ տողը:

ՎԱՆԱՅ ՍԱՉ

ՄԱՍՆ Բ.

Հ Ե Ք Ե Ա Փ Ն Ե Բ

1.

ՋԱՆ—ՓՈԼԱՏ

Կէլնի կէլնի, կէլնի չէլնի, կէլնի կէլնի *) մէյ թագաւոր:
Էսա թագաւորն ունի իրեյք խատ խուրն խրեղէն աղջիկ:
Աղջկներաց որն որ տիսնաս՝ չուտես չխմես ինոր իրեսն վեր
իրիշկաս. աղջիկ մի ասես, ջէյրան, սարի մարալ ասա:

Թագաւորը մէկ օր խետ ուր վէղիրներաց կէլնի տիւս,
վազիր վիւղիրներով կիւէծնեն խրեղէն ձիանք, կէրթան կան-
գեալ. իրիկուն որ մութ կէլնի՝ կուգեա՛ն տուն: Ինոր լա՛լէն
կուգեայ մօտ, գլուխ կուտայ ու կասի. Թագաւոր ապրած կէ-
նայ, կասեն որ մէյ խատ Ջան-փօլատ կայ մեր երկրից դէն.
Ինչ կանդար զօռպայ թագաւոր էլնի՝ կսպանի, ինոր մալ ու
միւլք, քեօշկ ու սարէն զըմէն կառնի, զապթ կանի, տնով
տեղով կջնջի:

Թագաւոր էսա կարա-խաբար որ կլսի՝ ախն ուր կպրո-
նի, մալուլ-մուլթ կինի կամ-կասաֆաթի մէջ, քիլթ ու մը-
ռութ կկախի, կնստի ուր էօղէն:

Ինոր ճոչ աղջիկ իզին կառնի, կուգայ մօտ. կասի. Թա-
գաւոր ապրած կէնայ, էսօր ինչ էլե քեյ, ինչի՛ ըստկընայ
մալուլ մուլթ ես, քեո կամ-կասաֆաթն ինչից պիտի էլնի:

*) Հեքեաթների նախաբանը այսպէս է սկսւում: Արկնում են երկաթ,
մինչև շունչը հատնում է:

Կասի. Ա՛յ աղջիկ, կասեն որ մէյ խատ Զան-փօլատ ի փէյտաջ էլե, ինչ կանդար զուպայ թագաւոր էլնի՝ կսպանի, ինոր մալ-միւլք, տունը տեղը զըմէն զապթ կանի:

— Թո՛ւ, կասի աղջիկ, էն ինչ կանեմ. ես էլ գիտի որ թէ ձիկ ուզող էր իկե, ինոր խամար իր ինկե հոգսի մէջ: Ին կերթայ. կուգայ թագաւորի միջնեկ աղջիկ, էն էլ ըսկուն կը-խառցուցի խօր. ինոր էլ ըսկուն կասի:

— Թո՛ւ, ես գիտի թէ իմ տատին ուզող էր իկե. ինչ կանեմ Զան-փօլատ. խորեմ ուր գլխիս: Կասի, էն էլ ճոջ քրոջ պէս կանի ու կերթայ: Արմնայ էն մէկէլ յը. կուգեայ թագաւորու պզտիկ աղջիկ:

Պզտիկ աղջիկն ի, որ կլսի ու կտիսնայ ուր խօր տըլ-տմութեն, էլ չխամբերե. իզին կառնի կմտնի թագաւորու մօտ, կասի. Թագաւոր ապրած կէնայ. քեյ ինչ էլե, ինչի՛ ըսըս-կընայ մալուլ-մուլթ կամ-կասաֆաթի մէջ ես: Թագաւոր կասի. Գնա՛ դէն. քեզնից ճոջերից ինչ խասկցայ, մնաց որ տիւ, ինոնց պըզտիկն ես, ինչ պիտի խասկնամ:

Աղջիկը շատ կիւնի խեւ, խօր ոտն ու ձեռ կիւնի կխամբուրի, շատ երկար բարակ խարց փորձ կանի. որ չարայ չէլնե՛ վերջ ընքիւռ ընքիւռ կուլայ, կաղավըղի խօրն: Թագաւորու դիժարը կուգեայ, էն էլ կասի ինոր:

— Կասեն որ մէկ Զան-փօլատ ի տիւս իկե, կսպանի զըմէն կտրիճ թագաւորներ, տնով տեղով կջնջի, ինոնց մալ-միւլք կխլի, զապթ կանի, մարդ, աղամորդի ճար-չարայ չկանայ անի հետ ինոր. ուր ջանն ի էրկթէ, խոզիցն պողպտէ:

Պզտիկ աղջիկն ի որ կլսի՝ սիրտ կուտայ խօրն, կասի. Խէրիկ Խէրիկ, իմ թագաւոր Խէրիկ, տիւ կասաֆաթ մի անե. Աստուած ողորմած ի, ես կերթամ, կսպանեմ ինոր, ճոջ պըր-տուճն ականջ կթողնեմ, աշխարհ կա՛ղա՛տեմ:

— Ի՛նչխ որ կա՛ղա՛տես. տիւ վո՛վ, էն վո՛վ, տիւ դեո՛ր, էն դեո՛ր. կուգես որ շո՛տ մեռնես, կասի թագաւոր:

— Ես ինոր կսպանեմ. տիւ տեղդ ծանդը կաց:

Աղջիկն ի, առաւօտանց շոտ թալալ կուտայ կանչել. «Թագաւորու հրամանն ի, ինչ կանդար որ խօրօտ աղջիկ կայ Էսա քեաղալք՝ բիւթիւն էլ թող գեան, Ժողովեն թագաւորու խաս-բաղջէն. չէկողի մախը մախ ի»:

Առաւօտուն ինչ կանդար որ խօրօտ, զա՛րուն զա՛րդա՛րուն գիւլնաղ աղջիկ կէր՝ զըմէնն էլ Ժողվան էկան խոս-բաղջէն: Ազանեն, կխաղան, գեօնդ կըռնեն, կթռնեն, կթռվոն, չիւմ թագաւորու պըզտիկ աղջիկն էլ կզա՛րուի կզա՛րդա՛րուի, խեւ ուր խալաեղներաց կուգեայ կմտնի ինոնց մէջ: Ինոնց մէջէն կջօկի կջօկջի եռսուն խատ հմէնից խօրօտներ. ինն էլ ինոնցից խուրն խրեղէններ կջօկի. մէկն էլ ինքն ի, կէլնի ինոնց խեւ, թամամ կէլնեն քեառսուն խատ: Մէկէլ մնացած աղջկներաց իզին կուտայ որ էրթան:

Ա՛յր կանի, բերել կուտայ քեառսուն ձեռք լաճու խալալ, սաթրա-փանթօլ. քեառսուն խատ շմշիր թուր, քեառսուն խատ պողպտէ կալխան, քեառսուն կամայ, քեառսուն ջուխտ նալչալու ջղմուլ, հմէն բանից քեառսունական ձեռք. որ թամամ էլաւ՝ խագիւց հմէն աղջկանցն էլ: Ին մէկէլ առաւօտուն հա՛ղրվան, կանչիցին Աստուած, գնացին. Ղատ գնացին թէ քի՛չ՝ էն էլ Աստուածն ի խաբար:

Թագաւորը ինոնց իտե՛ կէլնի ուր կըլըղ-կիեաֆաթ կը-փոխի, կէրթայ կխասնի աղջկան. կուզի որ ինոնց խեւ էրթայ, տիսնայ թէ ինչխ պիտի սպանեն Զան-փօլատին, ա՛ղա՛տի ուր աղջիկն: Ամա աղջիկը որ կտեսնայ՝ չիմնայ թէ ուր խէրն ի. համան քօմ կանի ուր աղջիկ ա՛սքըներ, կքշի վէր խօր. կանի որ սպանի՝ խէրը համան ճանչվորութեն կուտայ. կասի դադար կաց, ես քեռ թագաւոր խէրն եմ. հիմայ կխաւատամ որ Զան-փօլատի ջանը տիւ կառնես: Կօհնի ուր աղջկան և ընկերներաց, կաց բարով կանեն մէկ մէկու ու կը-ջօկվեն: Թագաւորը կգառնայ ուր տուն, աչքը ճամբախ կաչի:

Աղջիկն աւ ասքըններով կիսեն ճամբախ, կէրթա՛ն կէրթա՛ն, չիւմ կիսասեն Ջան-փօլատի եէսիրներաց գեղդ: Եէսիրները ինոնց կիսաուցուցեն կասեն. Դիւք դե՞՞ր կէրթա՛յք:

— Կէրթան՛ք որ ձեր աղէն Ջան-փօլատն սպանենք:

— Թո՛ւ, տիւք չէք կանայ վէր ինոր. ինոր ջան պողպատի, վիզն էրկթէ. մարդ, աղամորդի ինոր ոժ-ողջանք չունի. թէ խելացի էք՝ մեղք էք, ետ դաուցէք ձեր ու տեղ:

Աղջիկ կասի. Կուզի էրկթից էլնի, կուզի պողպատից, ինչից որ էլնի. ախրը իկեր եմ, որ էրթամ մէկ խատ ինոր խետ դանեմ զարնուեմ. եան ի կսպանուեմ, եան ի կսպանեմ, աշխարհ կա՛-դատեմ:

Մէկէլ օր թագաւորու աղջիկը ուր եռտուն ինն ընկերներն կթողնի էտա տեղ, ինքն մէն-մէնակ կիւէծնի ձին, կառնի ուր թուր-թվանք, կէրթայ, կասի ընկերներաց զմէնին.

— Քեանի որ նեղ չեմ ինկեյ՝ Աստծով ձե չեմ կանչե. ամա որ նեղ ինկեայ, մազս կուտամ կրակ թէ չէ՝ էն սաՀաթին ա՛յա՛լ-աջալայ շոտով խասէյք:

Ձինը ըսկուն սարսափով կքշի, որ ինոր ոտներաց տկից պըլըսթը-պըլըսթը կէծակի պէս կրակ կուտայ: Կէրթայ կիսանի վէր Ջան-փօլատի դռան, կկայնի շիմքեան վրայ, թուրը կչտի, իրեյք դա՛ն իրեսը դէմ աղօթրան կխաչակնքի, գեացողին մէկ դանելով գէյտին կփռքլցուցի, կսպանի: Արուն դլոնիւր առուի պէս կէրթայ. ինոր սուր թրից ա՛ղա՛տ-ուողները թափէ-թափ խանքլակտուր կխասեն Ջան-փօլատին կարա-խաբար կտանեն: Ջան-փօլատ որ կլսի էսասկնայ կը-տըճուլթեն՝ առճին տըին մատը կկծի. կասի, ի՛նչ անեմ, ի՛նչ չանեմ. շատ կմտմտայ:

— Ախրը էսա ի՛նչ մարդ ի, որ ջասարաթ արե, իկե իմ վէրէն. եան շատ կտրիճ ջանավար ի, եան շատ քեթի-պը-լնգաղ ի: Աեր կէնե ուր տեղից, կերթայ, գլլօխ դռնից որ տիւս կխանի չխանե՝ աղջիկը եան Աստուած կասի, թուրը

մէյխատ որ կիջուցի Ջան-փօլատի վզակոթին՝ վզի կէսխետէն միսը կըկտրի, էրկաթը կմնայ:

Աղջիկը կտիսնայ որ Ջան-փօլատն ինգաւ, փըռուաւ գէյ-տին՝ կաւատայ որ գեօ սատկեր ի. ուրախ-ուրախ կէրթայ կը-կանչի ինոր եէսիրներաց, մուժդա կուտայ. կասի. Ձեր աչքը լուս էլնի. ձեր տէրն սպանի, ջանդակն էլ փռի գէյտին: Եէ-սիրները զըմէն էլ եէսիրուլթնից կա՛ղա՛տի, կճամխի իրենց երկիրներ, կուգեայ կառնի ուր եռտուն ինն աղջիկ ասքըններն, առօյք-փառօյք կգառնայ ուր խօր տուն:

Խաբար կէրթայ թագաւորուն. էլ ասել, խնդա՛լ, զանել, խաղալ. անՀեսապ ուրախութենով կուգեան աղջկան տես: Թագաւորն ուր ձիուց ցածր կէջնի, կխասնի աղջկայ երեսն էլ, ճակատն էլ կպռնի պուչ-պուչ կպաքիլ. կասի. Աղջիկ, իրեսդը սիվտակ. տիւ մեր աղատիչն էլար. ծլես ու ծաղկես:

Ջան-փօլատի խէլքն իրեյք օր, գիշեր ցերէկ վէրէն չի գեայ. խեռըաճ կմնայ ուր արընի մէջ. կտորմը որ կայեղա-նայ՝ խելքը կթողովի, խէյքիյմ կպիրի, ուր վիզ ժըրըցուցել կուտայ: Կէլնի եօթ բեռ ոսկի, արծաթ, ակնունք, ջավանիր կբառնայ ուր ձիանց, կինի ճամբախ. կասի. Կէրթամ, ուր որ էլնի եօթն աշխարհ կան-գեամ, ինչխ որ էլնի՝ իմ դիւշմանը պիտի գտնեմ: Իրեյք ամիս երկրէ երկիր, աշխրէ աշխարհ, ոսկի, արծաթ ցրուելով, խռջելով, խոր ինոր խաուցուցելով կֆռայ կֆռֆռայ, սարլի-սուլուխ առնելով՝ կէրթայ կիջնի թագաւորու տուն:

Թագաւորը չիմնայ, թէ էն ուր աղջկայ դիւշման Ջան-փօլատն ի: Զատ ա՛ղա՛թ, իքրամ, պատիւ կուտայ ինոր, շատ էլ կմեծարի. էն ըսկուն դիտի, որ մէյ զանգիյն բազըրգեան ի: Իրիկուն որ կէլնի՝ թագաւորու ճոչ պղտիկ իշխանները կը-ժողվեն, ամեն մէկը ուր գլլխուն գեացածը կսա կանի, սարից ձորից ամեն մէկուն ինչ որ ռաստ իկե՝ ջօրկով կպատմեն: Ամե-նի բերան բաց, աչքներ կտնկեյն թագաւորու բերան, կաչ-կեն որ կաչկեն, թէ թագաւորն էլ մի կսա անի:

Թագաւորն ի, ուր խրերաց խաթրի խամար բերան կը-
բանայ, մի շատ էշխով, ուրախ սրտով կ'ապտմի:

— Իշխաններ, վաղիր-վիւղիրներ, տիւք իմացանք որ իմ
պղտիկ աղջիկ էսա քեանի օրեր ինչ ճոջ կտրճութեն արաց.
Ժողկեց ուր աղջիկ աւքյրներ, կնաց Ջան-փօլատի վերէն, մէյ
դարբով զարկեց Ջան-փօլատն սպանեց, ձիկ էլ ապատեց, ձեզիկ
էլ խեւտ. իմ աչքն էլ լուս, ձերն էլ:

Ջան-փօլատ որ կ'սի թագաւորու խաբըրներն՝ մագերն
կզիզանան, զահլաքիւշտ կէլնի. ամա ուր կ'Ժողկի, բան չի
ասե: Վաղիրները զոմէն աչքալուսանք կուտան կպրճնեն,
սըրէն կուգեայ Ջան-փօլատին, որ մօտ կուգեայ ու կասի.

— Թագաւոր ապրած կէնայ, էն քեո ասած ու պատմած
Ջան-փօլատն գեօ ես եմ. աղորթ ի, քեո աղջիկը մէնակ իմ
մսէ վիզն ի կտրե. էրկթէ վիզս ուր տեղն ի. ամա ես էլ
շատ ու շատ դարմացեր եմ ինոր կտրճութնի վերէն, թէ
էտա ինչ ջասարաթ էր, որ էն իմ սընօրն անցաւ, էկաւ
խասաւ չիւմ իմ դուռ: Ես ինոր խաթրին, ընոր սիրուն աշխրէ
աշխարհ, երկրէ երկիր եմ ինկե, անջախ-անջախ կնդեր եմ իմ
զօւրէն: Մկայ ինչ կասես, թագաւոր ապրած կէնայ, քեյզնից
խնդիրք ունեմ, որ քեո աղջիկը տաս ձիկ:

Էսա խաբրի վերայ, թագաւորն ու վաղիրները իրանց
մատը կծեն, դէլ չեն խաւատայ, արմանք զարմանք կէլնեն:
Թագաւոր որ կտիսնայ Ջան-փօլատի մարտութեն, ինոր տուած
կտրիճ-կտրիճ ջուղաբներ՝ կասի, թէ Աղորթ որ դիւ էն կըտ-
րիճն ես, իմ աղջկան բաբաթ զօջաղութեն ունես. քեզ կուր-
բան էլնի իմ աղջիկ:

Եօթն օր եօթն գիշեր դըժով ու զուռնով խարսնիս կա-
նեն, շատ անթիւ հէճէլով, ասքյրներով Ջան-փօլատին ճա-
նապարհ կդնեն, կառնեն աղջիկ կէրթան իրենց երկիր: Զատ
կէրթան թէ քիչ, էն Աստուած դիտի, Ջան-փօլատ ամր կա-
նի, ասքյրներն ետ կ'աւուցուցի: Ճամբախ կծուի. էն ճամբ-
խով կէրթայ, որ աղջիկ ալ-բէ-ալ կիմնայ. ուր մտքում կա-

սի. Չէլնի թէ էսա անիրաւ ձիկ տանի զա՛յ անի: Աղորթ որ
Ջան-փօլատի միտքը չար էր, կուգէր մէյ խալվաթ տեղ աղջ-
կան մեռցնէր:

Աղջկան կտանի դէն, կբիրի դէն, ծուռ-մուռ ճամբրի-
ներով տրօրս կուտայ, վերջը կբերի ուր եէսիրներաց գեյդ,
կտանի աղջկայ ծամբըր կկախի ա՛ռքից. ճէլան-ճէլան ջան-
դակը կէրթայ կուգեայ, մարդ մատաթ չկայ որ ազատի:

Ջան-փօլատն էտա ժամանակ ինչիս կէլնի, կէրթայ տիւս,
ամր կանի ուր մարդերաց, որ չոր-խուիկ ցախեր բերեն վառեն,
սաղ-սաղ իրիցեն աղջկայ ջանդակը:

Կաս-կութրաթ, էտա ժամանակ կխասնի էն տեղ կուգայ
Չաչալ-բազրգեան, որ Ջան-փօլատի շատ ճոջ դիւշման ի. կը-
տիսնայ աղջկայ հալ վիճակ. — Չօ եաման, ձօ մատաթ, հաւար
կանի, դանակ կբերեն շոտ-շոտ չուան կկտրեն, ինչ հալ-հալ-
բաթով աղջիկը էն կախելայ տեղից կազատեն: Չաչալ-բազրգեան
որ կազատի աղջիկը՝ կզնի մէջ ուր բեռներաց որ առնի տանի.
Ջան-փօլատ համան կխասնի վերէն:

Այ, բազրգեան, բազրգեան, էտա ինչ քեո բանն ի. դիւ
քեո Աստուած կսիրես, մի տանե իմ որս. տո՛ւր, տո՛ւր. քեո
լեզուն ինչ կանդար ոսկի արծաթ ուղի՝ կուտամ քեյզ: Չաչալ-
բազրգեանը իայինութեն չանե, էրդում, պատուտում կանի,
կասի, որ աղջիկ մօտ ձիկ չի:

Ջան-փօլատ, մկայ ինքն ուր կկտրտի, փարալամիշ
կանի. դէն կիրիշկի, դէս, զա՛տ չիկանայ կնդնե. կկորի կէր-
թայ: Չաչալ-բազրգեան էլ, աղջիկ որ ազատեց, ուր մէկ օր
խազար էլնի, տարաւ ուր քեաղայք, ուր տուն, խեւ ուր
աղջկներաց ընկեր արաց. շատ էլ կսիրէր ինոր: Էտա քեաղ-
քի աղջկները շատ հուսարուր են, քրգյիւուն ալնիներ կը
շինեն, կգործեն, կտանեն կթալեն վէր դարգիսի դուան շըր-
տին. ընցնող դարձող, աղսբ լաճեր որուն որ խաւնին՝ կառ-
նին ալնախն էլ, գործող աղջիկն էլ:

Թագաւորու աղջիկն էլ մէյ խատ շատ լաւ քրդիսուն ալնախ գործեց, տուեց բազրգեանին որ տարաւ թալեց վեր էն շրտին, տիսնողները զրմէն մա'թ մնացին: Աուր մէկ էտա երկրի թագաւորու լաճը դիւս կէլնի ֆըռալու. կուգեայ կը խասնի դէրգիւի գուան. կտիսնայ որ շրտի վերէն թալեր են մէյ խատ ըսկուն նիշուն ալնախ, որ չուտես չխմես, ինոր բանած ծաղիկները թամաշայ անես: Ալնիւի գիւնը թէ մէկ ոսկի կուգեն՝ էն կուտայ էրկու, կառնի ալնախ կտանի տուն, ուր մօր նշանց կուտայ: Էն մէկէլ օրն թագաւորու տնից մարդեր կուգեան, աղջիկը բազրգեանի տնից առօջ փառօջ կտանեն թագաւորու լաճուն: Ըսկուն կխաւատայ որ աղա-տեց ֆան-փօլատի ձեռից:

Տիւ մի՛ ասե, որ անիրաւ Զան-փօլատը էն օրվնէ մօլըրի-մօլրի ընկեր ի աղջկայ իտեւ, խառց փորձ կանի. կիմնայ որ թագաւորու լաճուն կնիկի դարձե. կաստ կանի, շատ արծաթ ուկի կխառջի, կուգեայ որ էլմ էլ ուր չար կամք կատարի, սպանի աղջկան:

Աղջիկը ուր դիւշմնի չարութեն գիտի. էրկու օր որ կըն-
ցնի՝ խնդիր կանի թագաւորու լաճուց, կասի որ, Տիւ Ճիկ
առիւր, շատ աղէկ. ամա ես երես-անկեալ կաղաչեմ, որ իմ
էօդի զոները զըմէն էրկթէ, մանդեանալի անես, ըսկուն որ
թէ անվարժ մարդ ներս ուզենալ մտնի՝ զգովն ընկնի, կտրի,
էրկու կտոր անի, թա՛լի դէն: Թագաւորու լաճը իսոր խա-
բրին ականջ չանես, ըսկուն գիտի որ խանաք կանի խետ ուր:

Կընցնի մի քեանի ամիս: Ջան-փօլատը կուզեայ թագա-
ւորու սարի աթրաֆ. կատատորի որ ներս մտնի. արա չկնդնե:
Օրմ էլ կէլնի մուսլի գօմէշ, կուզեայ վէր իտոնց դռան կը
կայնի: Աստծու խրամանքյով աղջիկը կիմնայ կասի. Աստծու
սիրուն, էտա գօմէշ չէլնի որ ներս առնէք. էտա իմ խին
դիւշմանն ի: Մարդ ականջ չանե. մէնակ թագաւորու տղէն
կիմնայ. ներս չեն առնե, էտօր ըտրսկընայ կընցուցն:

Ին մէկ օր Ջան-փօլատ կէլնի խրեղէն ձիւ՝, կուգեալ վերսարի դռան, շատերը զարմացք կմնան ինոր խօրտկուածիւ վերէն, ներս կառնեն, չեն իմնալ ինոր ինչ էլնելը:

Ջան-փօլատ քեյ տիսնամ. գիշերը տիւս կուգեալ ուր կապած տեղից, մեռլի հող կցանի վեր սարի զըմէն դռներաց. ինոնլք կթմպրտեն կմնան տեղն ու տեղ. ինքը կէլթալ ճոջէրկէն պղինձը կթալի վեր օճխին, ճիւր կեռացուցի որ գեալ աղջիկ վերցնի տանի թալի մէջ, սաղ-սաղ խաշի:

Սուս-փուս կմտնի աղջկայ էօտից ներս: Աղջիկը կտիսնայ ուր խին դիւշման. կզարգանդի, տեղն ու տեղ կպապանձուի: Ջան-փօլատ շատ քեղցրութնով կասի ինոր. Աղջիկ, էլի, էլի, մի՛ վախենայ, ես քեյ բան չեմ ասե. էլի էրթանյք, քեո գլօխ յուանամ, գիտեմ որ շատ կեղտոտուեր ես:

Աղջիկն էլ, Աստուած ուր խնտն էր, մօտ օրերը մէջ խառն խուրն խրեղէն լաճ տղայ էր բերեր. տղէն կուլայ, մէրը կուզի ծիծ տալ. կասի, Աման Զան-փօլատ, մի քիչ դադրի, չիւմ իմ տղին կշտացնեմ, ապա էրթանք, թող քեռ խօսքն էլնի: Ինչ միւլքիւն կանի, ինչ կանդար որ կուլա կաղալըղի՝ ինոր իրիկը ամենակն չգարթնե. մտե մեռելի քիւն. զըմէնն էլ ինոր պէս: Աղջիկ կտիտնա որ ճար չէլնե, կասի. Դէ աղէկ, որ ըսկուն ի՝ տիւ ինկիյ առաջ, ես ինեմ քեռ իտե, էրթանք ուր որ կուզես:

Տան-փօլատ կլինի առաջ, աղջիկն ինոր խոււ, կերթան. որ կխասնեն մօտ մանգեանալի դուռը՝ աղջիկն էլ համան տիւ ես խաբար, մանգեանէն կօլօրի որ չէ՝ Տան-փօլատի մսէ վիզն էլ, էրկթէ վիզն էլ մէկէն կկտրուի կթռնի դէն: Տան-փօլատի ախագիչն ջանդակ կթողնի դռան շիմքան մէջ, կուզեայ թազսոււրու լաճուն շատ կդնթի, կդնթի, ձէն կուտայ, կխանի վեր, կասի. Մէկ էլի, մէկ վեր կաց, տնաւիբի մարդ, տնս, իմ դիւշման լինչ խանեց իմ գլուխն: Իրիկը խել-քամադ վեր կէլնի, քչնաղըղեղ կտիսնայ որ ինչ, էօդէն մէջ արրնին լեող կուտայ: Կտեսնայ Տան-փօլատի էրկթէ

վիզն, ինոր ջանդակն, որ թաւալուե մէջ շիմքան, կրգախա-
խորի, լեզուն կպապանձուի, էլ չգիտե ինչ անի. ետ ետ կը
քաշուի էօդի մի քիւնջ:

— Էլ մի վախենայ, կասի աղջիկ, էլ ձիկ դիւշման չմնաց:
Մկայ ես քեյ կասեմ, որ ես Չին-մաչինայ թագաւորու աղջիկն
եմ. էլի դիւս քեաշի քեո բէօդ-բէօդ ձիանք, սիվտակ ջորիք,
բարձի մեր բար-բարխանէն, էրթանք իմ խօր-խէրանին մեր
երկիր:

Թագաւորու լաճն ի ականջ կանի ուր կնկան, կէլնի
ուր խօր ու մօր օրհնութեն կառնի, կհաղրուեն, կէրթան
աղջկայ հերանց երկիր, Չինու թագաւորու մօտ: Նոր թա-
գատան աղջիկը ճանչորութեն կուտայ հօրն, կպատմի զրմէն
ուր գլխով գեացած զրմէն փորձանքներն: Նորից եօթն օր եօթ
գիշեր խարսնիս կանեն, կխնդան, կուրախնան մէկգմէկու
վրայ. նոր օյին, նոր բարին կուգեայ ինոնց վերէն:

Աստծուց իրեյք խնձոր էճաւ. մէկը ասողին, մէկը լսողին,
մէկն էլ ականջ արօղին *):

2.

ՆՈՒՆ ԽԱՏԻՆ

Ալէնի կէլնի, կէլնի չէլնի, կէլնի կէլնի մէյ թագաւոր:
Էսա թագաւորն ի, խօրէ մօրէ ունի մէյ խատ սիրուն լաճ.
ըսկուն խօրօտ աննման տղայ դայմայ տեղ գտնուի լաճերաց
մէջ: Թագաւորը խաբար կանի Հնդու թագաւորուն, որ ինոր
աղջիկը բերի ուր լաճուն, էն աղջիկն էլ խօրն ու մօր մէյ
խատ էր: խարսնուորները կհաղրուեն, շատ մարդով, թար-
թախմով կէրթան Հնդստան խարսխուր, կբերեն էն աղջիկ:

*) Սոյորաբար ամեն հէքիեաթի վերջումն կրկնուեմ է յիշեալ նախա-
դասութիւնը, որին խիստ բաւականութեամբ լսում են ունկնդիրք, և դրա-
նով վերջ է դրուեմ հէքիաթին:

Որ կխասնեն վէր կէս ճամբին՝ փէսէնը ուր ձիու վեր-
ուից կիրիշկի տակ, գետնի վերայ կտխնայ մէկ խատ կար-
մօշիկ կլոր բան մը. էն թախմին կանի, թէ ջաւահիր ակ
էլնի. ձիուց տակ կէջնի, ձեռ որ կառնի՝ կիմնայ որ նաւն
խատ ի կնդածն. էլ մարդու բան չասի, համան կթալի
բերան, կէլնի ձին կխէծնի: խարան որ կտխնայ՝ ինատ
կանի, կասի. Էլ չեմ ուզե էսա փէսէն, ինչ նաւսատ ի. ձիկ
դարձուցէք իմ խէրանց տուն: Հայ-հաւար հայ-մատաթ, ինչ
որ կասեն՝ էլ ճար իլաճ չէլնե. — կէրթամ որ կէրթամ,
չեմ առնե որ չեմ առնե էսա փէսէն: Ախր վերջ՝ խարս կը
դառցուցեն ուր խէրանց տուն:

Թագաւորու լաճն էլ ինատ կմտնի, կտրտմի. գլօխ
կախ կէրթայ: Ուր խետի մարդերն էլ շատ թըշվըշ կանեն,
կէրթան թագաւորուն իմաց կանեն՝ ինչ որ ճամխի վերէն
տեսան: Փէսէն էլ չի դառնայ խօր տուն, կինի դէս դէն,
կֆուայ, կֆուայ, կէրթայ էն աղջկայ խօր տուն կկնդը-
նի, կըլըղ կփոխի կմտնի ինոնց տուն, կէլնի մշակ:

Մարդ չիմնայ էսա բան, չիւմ աղջիկն էլ չճանչնայ որ
էտա մշակը ուր իրիկն ի: Թագաւորու աղջիկը խետ մշակուն.
խօսքըներ մէկ կանեն, իրարու կսիրեն, իրար կառնեն, կը-
մէյտեղվեն: Մշակն ի, օրմ կմտնի աղջկայ խելք, գիշրով
կփախնեն, կէրթան: Ալէրթան կէրթան, ուստ կուգեան
մէկ բանձրիկ սարիմ, կմտնեն հէրիմ մէջ: Լաճ կասի. Տիւ
ըստեղ կաց, ես էրթամ մէյ լաւ տեղ գտնեմ, ապա գեամ
քեյ էլ առնեմ, տանեմ էնտեղ ապրենք:

Աղջիկը մէն-մէնակ կմնայ էտա հէրի մէջ, կուլայ
կուլայ, չիւմ արտօսուք կէլնի ուր կթրճի: Դէն կիրիշկի,
դէս կիրիշկի, — մարդ, ազամորդի գեացող էրթացող չըկայ. կը-
մնայ մէջ ուր հալ վիճակին: Չատ կտրտմի, շատ կբախ-
տակոծվի վէր ուր հալին: Մաեար մա'սե, որ թագաւորու
տակոծվի վէր ուր հալին: Մաեար մա'սե, որ թագաւորու
լաճ գնացե, ուր կըլըղ փոխե, մշակու խալվներ հանե, խա-
գեյ ուր լաւ-լաւ շորեր, սիլախներ կապե վերէն, խէճե ուր

Ճին, իկեր ի որ աղջիկն առնի տանի: Կմտնի Հէր, կիւառ-
ցուցի: Այ աղջիկ, ինչի ես մէն մէնակ մնացե էսա տեղ. արե
քեյ տանեմ մեր տուն, անտէր անտիրական մի մընայ:

— Զէ, աղա, չէ. ես կմնամ էսա տեղ, իմ մարդ գնացե,
որ մե խամար լաւ տեղ ճարի, գեայ ձիկ տանի էնտեղ, տը-
նաւորվենք:

— Որ ըսկուն ի՝ կասի թագաւորու լաճ, ես կէրթամ. որ
քեո իրիկ կուգեայ՝ ասա թող գեա մեր տուն էլնի մշակ. ես
քեյ էլ, ինոր էլ մէկ տեղ կպախեմ չիւմ օրն մախուն:

Թագաւորու լաճ կդառնայ ուր տուն, մշակու խալըվներ
էլմ կխայնի, կուգեայ Հէր, մօտ ուր կնիկ, կտիսնայ լա՛լու
մէջ: Կնիկն ի կասի, Զօ մարդ, էսա երկրի թագաւորու լաճն
էկաւ էսա տեղ, կասէր. խետ քեո մարդուն էկէյք մեր տուն,
ես էրկսիդ էլ կպախեմ կշախեմ չիւմ օրն մախուն:

Կասի. Որ էտասկընայ ի՝ դէ էլի էրթայնք, քանի շոտ ի:
Իրիկ կնիկ, էրկուս մէյտեղ կինեն ճանապարհ, կէրթան
քեաղայք: Մշակ-թագաւորու լաճ կնկան կտանի կգնի
ուր կագերաց բոն, տուն: Հմէն իրիկուն մէյ խատ լաւ կազ
կմորթեն կուտեն: Կնիկը շատ կվախենայ. կասի, Վայ թէ
թագաւորն իմնայ, մե ըստեղէն էլ կխանի, խեղճ կէլնենք,
էլ մարդ մե տիրութեն չանե:

Իրիկը ակաջ չանե, զըմէն օր ուր արած կանի:

Մէկ օր որ թագաւորու տուն հաց կթխեն՝ թագա-
ւորու լաճը մօրը կասի. Մարէ, մշակու կնիկ բերէք որ
գլուտնակ անի մե, էն շատ լաւ գլուտնակ կանի, մէյ տեսէյք
ինոր մարիֆաթն: Ինքն էլմ կփոխուի, կուգեայ կնկան կա-
սի. Որ կէրթաս գլուտնակ կանես՝ քիչ մի խաց գեողցի բեր
խետդ, կազի մըսի խետ կուտենք, թող մարդ չիմանայ: Կնիկն
էլ, խաց խմորից որ կպուցնեն՝ ինչիս կէլնի, քեանիմ խատ
լաւ լօշեր կգնի վէր փորին, կկապի, որ տիւս էլնի, գեայ:
Մէկ էլ էն կտիսնայ, որ թագաւորու լաճ, մշակու

կըլըղ փոխե, ամր արե որ գուռնէն նազարէն կգանեն, պիտի
որ խացթուխը և գլուտնակ արողը մէյտեղ խաղան:

Գլուտնակ արողն ի, որ կխաղայ՝ փորի վիւրվուց խացեր
կմշտուեն կթափեն տակ: Տիսնող մարդերը մատներ կը
կծեն, կասեն. Վայ, վայ, էսա ինչ կանգար անօթի են, որ
խացերն էլ գեողցեր են, կապեր են փորերաց վէրէն: Թագա-
ւորու լաճը համան շոտ թէ շոտ էլմ ուր շորեր կփոխի,
կմտնի մշակու կըլըղ, կուգեայ մօտ կնիկ, կասի. Ի՞նչ արիւր,
ինչ չարիւր, ուր է քեո բերած հացը, բեր ուտենք կազի մսի
խետ:

— Քա ինչ սև խաց. թագաւորու լաճ ձիկ արաց ծաղը-
ծանակ ալամայ-դէսթան. տիւ էլ բան որ էր ուսուցիր ձիկ:

— Բան չկայ, վաղն էլ խմորի գունդեր դիր ջօբդ, մէջն
ալուր ցանի որ չկալի. բեր վէր սաջին կեփենք կուտենք:
Կնիկն էլ էն մէկէյ օր կէրթայ, իրկան ասածին պէս խմորի
գունդեր կգնի ջօբ. կանի որ տիւս էլնի՝ էն սհաթին էլմ էլ
թագաւորու լաճ ամր կանի, գուռնէն նազարէն կգանեն,
որ հացթուխ ու գլուտնակ արողը մէյտեղ խաղան:

Ալիւր փատ-փատ ինոր ջօբից կուտայ տիւս. կկարմրի
կկարմրի, գեոն կուտայ գեոն կառնի, շատ էլ կամնայ
աղջիկը. կքաշուի, կկծկուի մէյ կողմ, էլ չգիտե ինչ անի
ամութութնէ: Իրիկոն որ կէլնի՝ թագաւորու լաճ կխայնի
մշակու շորերն, գուգեայ մօտ կնիկ:— Կասի ինոր. Բեր գիւն-
դերը իփենք:

— Վայ, ես խող մտնեմ, մօխիր մտնեմ. էսա ինչ օլին
ու խաղթութեն ի որ կխանես իմ գլխին. ձիկ ամջուցիր:

— Բան չկայ, քեյ դարտ մի անե. բեր կաղմ՝ էլ մորթենք
ուտենք, տիսնանք չիւմ Աստուած ինչ կուտայ մեղ:

Մէկէլ օր թագաւորու լաճը ուր մօր կասի. Մարէ, ես
պիտի պսակուեմ. կուգեմ որ քեո ամրովն էլնի պսակս: Կէլնի
կըլըղի մաղմ՝ նուռ, մաղմ՝ մարգրիտ, մաղմ՝ ոսկի, մաղմ՝ էլ
ակունք ջափահիր, մաղմ՝ էլ կրամոխիր. կգնի վէր մշակ-

ներաց գլխուն, կասի, տա՛րէ՛ք կան ածէք, իսոր հէքիեաթն վով ասի՝ ես էն կառնեմ ձիկ կնիկ:

Մշակները դեոր որ կան կածուցեն՝ մարդ չիմնայ ինոնց նշանակութեն. ետ կդառցուցեն, կբիրեն տուն, կասեն. Թագաւոր ապրած կէնայ, մարդ իսոր էութեն չիմցաւ:

Ամր կանի, որ կանչեն մշակու կնկան էլ:

Մէրը կասի. Տղա՛, խօ մշակու կնիկ չե՞ս առնե: Լաճր կասի. Մարէ՛, շիւշտեմ, բալքի թէ մշակու կնիկ գիտի, առնեմ թէ չառնեմ՝ Աստուած գիտի, ինոր էլ կանչէ՛ք:

Խըղմաքեարները կէրթան, կազի տնից մշակու կնկան զօռով խաթրով կառնեն կբերեն ներս. մաղով նուռ, ոսկին, ակնունք. ջաւահիր, կրամոխիրը կդնեն առձև, կասեն. Ասա իսոր խէքեաթ, թէ չէ, մըկայ ի դօրմ ի վիզդ կէրթայ:

Մշակու կնկան սիրտը արօրն կդառնայ. աչքերը արտասունքով կլցուի. միտ կիսի ուր արածը առաջին դրուն, որ հանեց իրկան գլխին նուան խատի խամար:

—Այ կնիկ, ինչի՛ կուլաս, ասա, մի բան էլ տիւ ասա:

—Ես ի՛նչ ասեմ, ասելն ասելուց անցե. —

«Ես թանգ-մանդ ի քեանձ էսա մարդըրիտ,

«Ես կըպրսպողի քանձ էսա ջաւահիր ակնունք.

«Ձիկ ի՛նչ կըխասնէր, ո՛չ արև, ո՛չ լուսին, ո՛չ աստղունք:

«Ա՛խ, խատէն, նուան խատէն.

«Ձիկ արաց սախուն էրէրուն.

«Ջըրկուայ էն փառք ու պատուից,

«Խառնվայ խետ կրամոխիրներուն:

Թագաւորու լաճու մէրը որ կլսի՝ մունջ կանի, չխասկնայ: Լաճը կասի մօր: Մարէ՛, տեսա՛ր, լսեցի՛ր էսա կնկան զրոյց. կառնեմ որ կառնեմ. էսա ի իմ ուղածը որ էսա ի:

Մշակու կնիկն էլ կծկվե, էլե պրտուճմ բամբակ. կպե պատ, կասի. Քա եա, էտա ի՛նչ խաբար ի, ախըր ձիկ էլ տէր տիրական կայ, ես էլ մարդու տէր եմ, անտէր չեմ:

Թագաւորու լաճը էլ չի համբերե, առջև կէլնի ու կասի. Իմ սիրական, ես եմ քո տէր ու տիրական. էլ մի վախենայ, մարդ բան ասող չկայ քեզ:

Ես էն եմ, Թագաւորու լաճ, որ մէկ նուան խատի խամար ինատ արիւր, ճամխից ետ դարձար քեո խօր տուն. էսա քեանի տարի ի, որ ես քեո իտե կֆռամ, որ քեո խօրվուրտութեն իմանամ. ըստուց դէն դու իմն ես, իմ: Ին սՀաթին Թագաւորու լաճ ամր կանի, որ աղջկան տանեն բաղնիս, եօթն դեոն-դեոն սապոնով լուան ինոր ջան-ման, Թագայ խալաւները խազիւցեն ու բերեն տուն: Ասածն ու էլած մէկ կըլինի, շոտ կկատարուի:

Նոր խարսնիս, նոր ուրախութեն կանեն կպսակուեն: Ինոնք կխասնեն իրենց սրտի մուրաղին. Աստուած մեզի էլ խասուցի մեր սրտի մուրաղին:

3.

ՄԱՐԳԱՐԻՏ ԶԱՐ

Կէլնի կէլնի մէկ Թագաւոր. ունի մէկ տղայ, որ աճեննին չուզե պսակուել, աշխարհ մտնել:

Չատ մարդեր, բարեկամներ կուգեան ինոր մօտ, կզօռեն, կխնդրեն որ պսակուի, էն ոչ մարդու չլսի: Մէկ օր սև խաւ մը կբռնի, ուր ձեռնով կտանի վեր ձան կմօրթի, կասի ուր չորս կողմի մարդերաց. Քեանց էսա խաւու արիւն կարմիր, քեանձ էսա ձիւն սիւվտակ, ծամերն էլ քեանձ իմ խանչալի կոթն սև քեաթալի պէս աղջիկ որ կնդայ՝ կառնեմ, թէ չէ՝ ոչ կպսակուեմ և ոչ էլ աշխարհ կմտնեմ:

Թագաւորու մօտիկ մարդերաց մէկն ինոր միտքն խասկնարով կասի. Չատ ապրես. էտա քեո ուղած աղջիկ մէյ տեղ էլ չկայ, բալքի թէ մեր քեաղքի պախէզպրնի տուն էլնի. ինոր աղջիկ մէնակ թէ քեո ուղածի պէս կէլնի խօրօտ, կար-

միր ու սիվտակ ծամերն էլ թուխ-մուխ՝ ինչպէս սե քեարբար: Լաճն ի կլտի թէ չէ՝ համան կվագի, կերթայ դեխ պախէգ-պան, բարե կուտայ, բարե կառնի, կբարեկամնայ ինոր խետ, կնստի որ խաբար տայ:

Պախէգպանը ա՛լ-բէ-ա՛լ կխասկնայ ինոր միտքը, շոտ կխասնի, պախէգից ուր ուզած լաւ ձմերուկներից իրեք հատ շատ ճոշն կբերի, կդնի տղի առճե, կասի որ չէլնի թէ անճիւր տեղ կտրի ձմերուկները: Թագաւորու լաճու սիրտը թրպըլթուն չի տայ. հալա ջրի վերէն չհասած՝ ճամխի մէջ տեղ մի խատն կկտրի թէ չէ՝ կտիսնայ որ մէյ խատ խուրն խրեղէն աղջիկ տիւս կթունի, «ճիւր, ճիւր, աման մէյ պուտ ճիւր» կասի, հալա խաբար մէջ բերնին ջուրը չառած՝ կմեռնի: Քիչ մը տեղ էլ որ կերթայ՝ մէյ խատն էլ կկտրի. էլմ ըսկուն մէկ գեղեցիկ սիրուն շողշողուն աղջիկ տիւս կթունի. էն էլ մէկէլի պէս «ճիւր, ճիւր» կկանչի, խաբար բերնին մէջ տեղն ի տեղ՝ կցամքի կմեռնի: Լաճը շատ կտրտմի: Կմնայ մէկ խատ. կպախի, կերթայ, չիւմ կխասնի մէյ պաղ աղբրի րաստ կուգեայ. կնստի ինոր վերէն: Էն մէկ ձմերուկն էլ ըստեղ որ կկտրի՝ համան ձմերուկի մէջից դիւս կթունի աղջիկ մը. աղջիկ մի տտե, խուրն խրեղէն. լուսնկից, արեգակից պայծառ մի խրիշտակ, «ճիւր, ճիւր» կասի, ուր կթալի աղբրի ական մէջ. կլուացուի, կսէրսփուի տիւս կէլնի աղբրի միջից:

Էնտեղ, աղբրի ական վրայ, տնկուկ կէր մէկ թագա-տունկ չինարի ծառ. աղջկան կխանի կնստուցի վեր էն ծառի ծէրին, կասի. Տիւ նստի էստեղ, ես էրթամ մեր տնից քեյ խալաւ, խագիւտ բերեմ, քեյ տանեմ մեր տուն, տիւ իմը կէլնես, ես էլ քեոն:

Թագաւորու լաճ աղջկան կթողնի էնտեղ, կերթայ որ ինոր խամար խալաւ բիրի, հագուցի ու տանի: Աղջիկ մէնակ մերկ կմնայ էնտեղ, ծառի ծէրի վերէն:

Մէկ էլ տիսնաս որ էն գեխէն մէյ խատ Արաբու պուկօշ փառչերը ձեռն կուգեայ որ աղբրից ջուր տանի: Կնստի որ

փառչերը լեցուցի, կտիսնայ ջրի մէջ շառաւիղք, շողշողուն մի պատկերք աղբրի ակը բռներ ի: Արաբու պուկօշն ըսկուն կիմնայ, որ ուր շառաւիղքն ի դարկե ջրի մէջ, կզանի փառ-չեր կկտորի ուր հէրսիցն: Ինքն ուր կխպարտանայ, կասի. Որ ես էսասկնայ խօրօտ եմ, էլ ինչո՞ւ պիտի ջրկիր էլնեմ. եո թագաւորու տղին լայեղ եմ: Աչքը որ դէս ու դէս կշրջի՝ վեր կիրիշկի ծառի ծէրին:

Աղջիկն էլ ծառի վերվից որ կտիսնայ պուկօշի արածն ու էլածը՝ կծծգայ ինոր վերէն, կասի. Օ, պուկօշ, պուկօշ, էտա դիւ չես, ես եմ, իմ շառաւիղքն ի որ կերկի ջրի մէջ. խելքդ քեյ ժողվի, գնա բանիդ:

Արաբու պուկօշ որ կիրիշկայ վերեւ՝ կտիսնայ ծառի ծէրին մէյ խուրն խրեղէն աղջիկմ ի որ նստե, չիլ-չըլփախ, մերկ Արամայ մօրէն, նստե դան կվրվնջայ:

Արաբու պուկօշը սուտ լաց կդնի վերէն, կաղաչի կը պաղատի, կխնդրի որ ուրն էլ առնի խետ կշտին:

Աղջիկ կասի.

«Չինար, չինար, ծառ չինար,

«Քօյրդ էրկնուց բարեմբար,

«Չինարի ծառ ցածրացի,

«Արաբու պուկօշն առ բարձրացի»:

Աստծու խրամանքով չինարի ծառը կցածրանայ, արա-բու պուկօշն ի վերէն կէլնի, ծառը կբարձրանայ: Պուկօշը կասի. Քա աղջիկ, դիւ քեո Աստուած կսիրես, ինչի՞ ես էլե, վեր էսա ծառին մերկ նստե:

Էն էլ զրմէն ուր գլխու գեացած և թագաւորու լաճու արածը մէյ մէկ կպատմի ինոր:

Արաբու պուկօշը որ կլտի թէ չէ՝ համան կզանի, խեղճ աղջկան ծառից կիսկի տակ մէջ աղբրին:

Աղջիկն ի, Աստծու խրամանքով կզառնայ մի փունջ մանուշակ, կկայնի. ջրի երեսին, ինոր անուշ խոտն ի որ աղ-բրի չորս բոլոր կբռնի, խոտ առնողն մայիլ կմնայ:

Թագաւորութիւն լաճը կուգեայ կտիսնայ որ ինչ.— գեօ հանջ
Արաբու պուկօշըմ, սեւադիտար աղջիկըմ նստե վեր ծառին.
ինքն ուր կմտմտայ. 2օ էսա ինչ, ուր է էն խօրօտիկ աղ-
ջիկ: Կխարցուցի. էսա ինչ բառ է, ինչի ես էտասկընայ սիւլցե.
պուկներդ էլ էրկնցեր են, ատամներդ դիւս են ինկե:

—Քեո խուեն անչանք լացի, արտասուքս արուն կըտրաւ,
Անչամ անչամ ճամբախտ իրիշկացի որ աչքերս շըլվաւ.

Արե իզարկ, երեսըս սիւլցաւ,
Տաւարները էկան վէր աղբրին, ջուր չին խըմե,

Անչամ թու թու արեցի, պըռուկներս թանձրացան,
Ատամներս դիւս էկան, էլայ էսասկընայ:

Լայ-լաճ՝ ծառից կէջուցի տակ, արիւրշմէ խալըվներ կը
խաղիւցի պուկօշին, փունջ մանուշակն էլ ջրից կխանի կը
գանի գլխի, կառնի կտանի ուր տուն:

Արաբու պուկօշի մտքից չէլե փունջ մանուշակ, կասի.

—Էտա ծաղիկ ինչ կանես. թալ գեյտին որ ես գամ քեո
խետ: Անչամ անչամ կասի, չիւմ ծաղիկը թալել կուտայ գետին:
Ծաղիկ որ կփուռի գեյտնով՝ կղառնայ մէջ կանաչ բօստան,
Թագա-նուբար խիեարը մէջ:

Թագաւորութիւն լաճը կանի որ բօստանից խիեար մի քեաղի՝
պուկօշը կգանի ձեռից կիսկի գեյտին: Խիեարը կղառնայ
սիրուն սիրուն եղունիկըմ, կթռնի կթռվաւ, կուգեայ
ինոնց առջև տօտիկ տօտիկ կանի, կճվլայ: Լաճը համան
կխանի, եղունիկ կըռնի, կգնի ուր ծոց: Պուկօշը էլ ինչ
միւլքիւն որ կանի՝ ծոցից դիւս չխանե. կերթան տուն: Եղուն-
կէ խամար մէջ խատ ոսկէ կաֆաս շինել կուտայ, կգնի մէջ,
կկախի ուր սարի քեօշկից:

Տարիմ՝ կմնայ թէ չէ՝ պուկօշը կմնայ տղով: Մտափոխ կէլ-
նի, կասի. Զիկ եղունկէ միս գիւր կուգեայ. մորթի որ ես ուտեմ,
թէ չէ տղէն կընցուցեմ, կմեռնեմ: Զօռով խաթրով եղունիկ մոր-
թել կուտայ: Եղունկէ արիւնը կցրվի բակի մէջ, կղառնայ մէջ
թուրայ չինարի ծառ, ինոնց բակին խով կանի:

Արաբու պուկօշ տղէն կբերի, կգօռի որ չինարի ծառ
կտրեն, ուր տղին օրօրոց շինեն: Դար չկայ. չինարի ծառն
էլ կուտայ կտրել, չիւմ ինոր տաշեղներն էլ վառել կուտայ.
ինչըն կէլնի՝ մէջ կտոր տաշեղ կթռնի, կմտնի ինոնց հաց-
թըխի խին լաթերաց մէջ:

Պառաւ հացթուխը էտա կտոր տաշեղը կտանի ուրենց
տուն. կթալի թօնէր կվառի, ինոր մոխրից տիւս կուգեայ
մէկ խատ պղտիկ մախաթ: Մոխիր որ կխառնեն՝ մախաթը
կերեայ, կվերցուցեն կթալեն տան պատխան, էլ չեն իմնայ
թէ ինչ է: Հացթուխը կերթայ հաց թխելու, պատխանի մա-
խաթը կէլնի խուրն խրեղէն աղջիկ մը. կէջնի տակ, հըմէն
օր թօնիր կվառի, կթխի, կիփի, տախտ կաւիլի, թա՛միդ
թա՛միդ կլվայ կթափի, էլմ կէլնի մախաթ, կթռնի պատ-
խանի մէջ պուճախ կնտի: Խացթուխը կուգեայ տուն, կգար-
մանայ.—վառուկ, թխուկ, աւիլուկ սէր-սուփ որ կտիսնայ՝
կշուարի, կասի. Էսա վո՛վ է, որ զըմէն օր էսասկընայ թա՛ր-
թամուգ կպախի իմ տուն: Կէրթայ խառց-փորձ կանի տըր-
կցներաց մօտէն. ինոնք որ կլսեն՝ արմանք-ղարմանք
կէլնեն, շատերն էլ կնախանձեն: Մէկ օր էլ խաց-թուխը
տուն կմնայ, գետխտիկ պաղ կղնի, կտիսնայ, որ ուշիկ-
մուշիկ պատխանից բանըմ զնկաց, տակ իջաւ: Ի՜նչ... Խուրն
խրեղէն, գունեայ գիւղալի խօրօտիկ աղջիկըմ: Կվա՛ռի, կթխի,
տախտ կաւիլի կպրծնի, կանի որ էլմ թռնի պատուխան՝ պա-
ռաւը կխասնի վերէն, իտվանց ինոր ծամբերն կըռնի, դաստա-
լամիշ կանի, կասի. Աղջիկ, դիւ վո՛վ ես, վիր աղջիկն ես.
ասա՛, էրո՛ւն ես, թռչո՛ւն ես, ինչ բան ունես մէջ իմ տան-
տեղաց:

Աղջիկն է, կտիսնայ որ ա՛ղա՛տում չկայ՝ կասի. Մարէ,
մարէ, ձիկ բան մի անե, թո՛ղ ես քեյ աղջիկ, դու ձիկ մէր:

Լաւ, հացթուխ պառաւը շատ կուրախանայ իրոր վերէն:
Պուգեայ աշուն:

Ին երկրի ատաթն էր, որ թագաւորութիւն լաճը իր ձիանքը

կցրվէր վէր երկրացոց օլամ, տանին մէյ-մէկ խատ պախին: Աղջիկը կկանի մօր ետիսէն. կխնդրվի, որ էն ձիերից մէյ խատ էլ իրան պախ տան: Թագաւորու սէխսներ կծծղան վէր պառ-վուն, չարայ չէլնե, ախրը մէյ խատ գյուտ-մուտ ձի էլ պառ-վուն փայ կխանեն:

Պառաւր ձինը որ կբերի տուն՝ աղջիկ զըմէն առաւիտուն իրիկուն որ ձեռները կլուանայ, կթախթըփի՝ փունջ մանուշակ կբուսնի էն ջրից. ձինը կուտի, օր վէր աւուր լաւ կլանայ. ձիւ թիմարն, շախն ու սլահն զըմէն ուր ձեռնով կանի. ըս-կուն որ մէկ երկու շաբթուայ մէջ ձինը կէլնի Արաբստանայ ամենից լաւ մի ձի. էլ մարդ չճանչնայ առջի գյուտ ձին: Ձիւ թարբէն աղջիկը ուր ձեռնով կանի:

Գեարուն որ կուգեայ՝ ամր կէլնի որ բիւթիւն ձիանք ժողկեն:

Ջատերաց պախած ձիանքը խատեր ի, շատերացն էլ ինկեր միսն ու ուսկու: Աղջիկը ուր պախած ձիուն սորվեցուցեր ի որ վով որ կուգեայ տանելու՝ փայխից դիւս չէլնի, իլլահ քիլ ուր տէր (թագաւորի տղէն):

Ըզորթ որ խզմաքեարները կուգեան ձինը դիւս խանելու: Նա միւքիւն, անասունը կխրխնջայ, կփռնջայ, ոտները կշփի գետին, կփռիւայ, փայխից դիւս չիգեայ: Կկանչեն պառվու աղջկան, ինչ որ իլաճ կանեն՝ ձինը ուր կկտրտի, տեղից չի ժարժեր:

Ձի մի ասե, մէյ խուրն խրեղէն պատկեր ասա. վիզն ու սաղրինը իկե, իրար ի հասե. ըսկուն ի կլաւցե, էլե բարեմ-բար: Խաբար կտանեն թագաւորու լաճուն. ինք կուգեայ, ուր աչքով որ կտիսնայ՝ զարմա՛նք կմնայ. չխաւատայ որ էն չափալ ու գյուտ ձինը էսասկնայ խրեղէն ի դառձե:

Կկանչեն աղջկան, որ գեայ:

Աղջիկը կուգեայ, մէյ խատ որ ձեռնով կգանի վէր մէջ-քին՝ ձինը հիւշտ կթռնի տեղից, կկայնի վէր չորս ոտերաց, կխրխնջայ, գետին կտոփի կտրոփի: Աղջիկը ուր ձեռներ կը

լուայ ինոր առջե, փունջ մանուշակ կբուսնի. ձինը խտխտա-լով մի քիչ կարածայ: Էլմ էլ ձեռը որ կգանի վէր սաղրուն՝ ձինը ականջները կսրի. — կասի. Թէրէմաշ, թէ օֆա տէրդ ես իկե. վեր էլի կայնի: Ձինը համան տեղից վեր-վեր կթռվուայ, կխրխնջայ. վիզը կօլրկտի:

Թագաւորու լաճուն աղջկայ էսա խաբրները մառախ կէլնի, որ աղջիկն ասաց անասունին, թէ օֆա տէրդ ես իկե: Ախրը ձին կկապեն արծթէ չըմբուկներով ու կտանեն: Կմնայ որ արաբու պուկօշը երկու ոտը կդնի մէջ միջ սօլին, կասի. Իմ տղի ուրուրոցի ծածկոցն մարգրտէ շար պիտի լինի: Ուր որ կիյնեն՝ ինոր ուզածը մարդ չկայ որ շարի. էլմ էլ կերթան կիյնեն պառաւ հացթուխին, ուր աղջկան ոտ ձեռը որ շարի:

Պառվու աղջիկը կբերեն կղենն շուշաբա՛նդ էօղէն. թա-գաւորու լաճը գետխտիկ մտեր ի մարէյնի մուսանդարի մէջ, որ էն տեղից ականջ անի, տիսնայ, թէ աղջիկը ինչ պիտի անի ու ասի:

Աղջիկը մարգրիտ կլըցի առջե, արփշմէ թեկերը կօլորի, շողշողուն մատներով որ կշարի՝ խեօն էլ անուշ-անուշ խաղեր կասի. ուր գլխով գետցածները զըմէն խաղով կասի. —

«Մարգըրիտ, դէ շար, դէ շար, դէ շար,

«Տիւ ես ձամ ու հալբու սլաշար,

«Թագաւորու տղի քիւն տար,

«Թագաւորու լաճուն պիտէր պաշար:

«Ես պախէգպնի մէկ խատ աղջիկ ի,

«Չըմբուկի մէջից տիւս իկեր ի,

«Թագաւորու լաճու կամաթն ի,

«Իմ քերերաց պզտիկն ի:

«Արաբու պուկօշն աղբիւր էկաւ,

«Իմ շառաւիղք աղբիւրի մէջ տէսաւ,

«Ձիկ խաբեց, ծառից տակ բերեց,

«Ձիկ մէջ աղբրին զըլորեց:

«Ես էլայ փունջ մանուշակ վէր ջըրին.

«Թագաւորու լաճ ձիկ դրեց ուր մէջքին,

«Արաբու պուկօշն ընցուց իմ տեղըն,

«Աստուած աւիրէր ուր տուն ու տեղըն:

«Մարգըրիտ, դէ շար, դէ շար, Հալբու պաշար,

«Աստուած, տիւ ձիկ արա մէյ ճար:

Աղջիկը թէ մէկ ուր ձեռներով կշարէր մարգըրիտները տասնմէկ էլ իրանց իրանց կշարվին. ըսկուն որ ուր գլխով գեացածն զըմէն էլ խաղով ու տաղով կասի կվերջացուցի:

Ին գեահ որ արաբու պուկօշի անուն կուտայ՝ թագաւորու լաճու մագերը կտիզանան, արտասունքն ուր կխեղդի: Էլ չկանայ խամբերե. Համան մուսանգարից ուր կթալի տակ, կը մտնի աղջկայ մօտ, կգլրկի ինոր, կասի. Վայ աղջիկ, ես քեյ մեղայ: Մկայ իմցայ, որ ես շատ ու շատ խաբուեր եմ. արաբու պուկօշը ձիկ խելքից մտքից խաներ ի: Մեղայ, մեղայ Աստու: Տիւ էլ էստուց դէն իմ կեանքն ու խոզիչն ես. էլ քեանի որ տիւ ես կենով կենդանի եսք՝ մէկգմէկու տէրն եսք:

Թագաւորու լաճը էլ արա-մարայ չիտայ. ամր կանի ուր մարդերաց, էն սխաթին արաբու պուկօշն էլ, ուր սև տղէն էլ թագաւորու սարից կխանեն տիւս, կկապեն կատաղած ձիանքներաց պոչերից, կքշեն սարեր ու չօլեր:

Ձիերը սարէ-սար քեարէ-քեար կզանեն կիշրեն, իրիկուն մէյ ճօղ ծամ կբերեն տուն, նշանց կուտան:

Աստուած նոր կուտայ պախէզքնի աղջկան:

Քեառսուն օր, գիշեր ու ցորեկ, աշխրաթողով կանեն, խարսնիս կանեն, իրանց սրտի մուրաղին կխասնեն:

Էրկնուց իրեյք ոսկի խնձոր իջաւ. մէյն ասողաց, մէյն լսողաց, մէյն էլ ականջ արողաց:

ՍԱԴԱՓԵԱՅ ԽԱՆՈՒՄ

Կէնի չէնե, կէնի կէնի մէյ թագաւոր: Իսա թագաւորու կնկան իսկի տղայ չէնե, ոչ լաճ, ոչ աղջիկ: Թագաւորու կնիկը ախ ու վախ կանի, զաթէն չի պտղե, օրօրոցի երես նստած չէլե, ուր կեանքի մէջ ծնունդ չի նստե:

Ջըմէն օր թագուհին կնստէր փէնջարէն, կիրիշկէր դեխ էրկինք-գէյտինք, էրունք, թռչունք, որ իրենց ծագելը թիվքըյներաց վերէն առեր կթուուցեն, կուտ կուտան, կճվլան կվլվլան բոնի մէջ:

Ինքը շատ մալուլ-մալութ կէնի, կկանչի էրկնուց խաւքելաց.

— Ա՛խ, էրունք, թռչունք, էրնեկ ձե, որ կպտէք, որ ծնունդ կնստէք: Թող ձիկ էլ էլնէր մէյ որթի, թա՛յլայ քիյ օձու ձագ էլներ:

Աստուած կյսի թագաւորու կնկայն ձէն. ինն ամիս որ կթմմի՝ կբերի մէյ խատ կանաչ ճպլտուն օձու ձայգ: Իդոր վերէն շատ կուրախան, շատ խնդում կանեն, կզնեն իրենց էօղի պատխան: Օձու ձագիւն օրն մէկ խաւու-ձու թային կանեն: Խալու ձունը որ կխլսի, էլ չմնայ՝ օր մէյ պզտիկ գեառ, ես մէկ ուլ կուտան. էն էլ կուտի չկշտանայ. կբերեն օր մէկ աղջիկ թային կանեն: Ին էլ որ կխլսնի, կմնայ մէկ աղբյտի աղջիկ. էն էլ խորթ մէրը ուր աղջիկ չիտայ. ուր փոխնիկ աղջիկ կուտայ որ տանեն, թա՛յլայ որ իրենց երեսից գատանայ:

Խորթ մօր խորթ աղջիկը կուլայ կմմաւայ, կասի. Աստուած որ կսիրէյք՝ ձիկ մէյ խատ տարէյք վեր իմ խալալ մօր գերեզմնին, կուշտ մի լամ, ապա էրթամ օձուն կեր էլնեմ, թող էն օձը ձիկ ուտի: Աղջկայ խնդիրը կկատարուի. կտանեն վեր մօր գերեզմնին. էնտեղ կուշտըմ, ուր խաւասով կուլայ,

ընչամ կինի, վեր գերեզմանին կառավարի, կուլայ չիւմ քիւնը կը տանի: Մէրը կուգեայ էրազ. կասի.

— Աղջիկ, ինչի կուլաս. վեր կաց, լսիր ինչ որ քեյ կասեմ: Որ քեյ կտանեն թագաւորու տուն՝ ասա որ քեյ խամար բերեն ողնկան շապիկ. շապիկ կքաշես երեսիտ վերէն, ըսկուս կնստես օձու դիմաց դէմ ու դէմ, կիրիշկես ինոր աչքերաց մէջ: Օձը կիրիշկի գեիս քեյ, շատ էլ շուռ-մուռ կուտայ ուր պոչ, ուր երեսն, ուր ջանդակն. կծվայ կֆշայ-կֆշֆշայ. ամմա չէլնի որ վախենաս, իրեսդ մէյ կողմի շռճես. կթռնի, կտփվի քեո երեսն վեր. էլմ էլ չվախենաս. ինչ որ կանի՝ քեո տեղից չդնդաս: Իրեյք դա՛ն քեո երեսն վեր տփվելուց ետ՝ ապա Աստու խրամանքով ինոր լէզու կէլնի, խետ քեյ քեաղցր վանուշ խաբար կուտայ, կասի. — Աղջիկ աղջիկ, ջան մարալ աղջիկ, խան քեո ողնեղէն շապիկ, որ քեո երեսը լաւ տիսնամ: Տիւն էլ ասա. Օձիկ-մօձիկ, ճլպլտուն օձիկ, խան քեո օձեղէն շապիկդ, որ ես էլ խանեմ իմ ողնեղէն շապիկ: Չիւմ էն չը խանի ուր շապիկն՝ տիւ էլ մի խանն:

Աղջիկը մօր գերեզմանի վերելից վեր կխանեն, կտանեն դաշ թագաւորու մօտ: Առջի բէրան թագաւորուց խնդիր կանի, կասի. — Թագաւոր ապրած կէնայ, ամր արա, որ բերեն ձիկ խամար մէյ խատ ողնկան շապիկ. խայնեմ, էրթամ քեո խրամանն կատարեմ, քեո օձը նոր թող ձիկ ուտի: Թագաւորը ամր կանի, ողնկան շապիկ կբերեն: Աղջիկը կառնի վեր ուր իրիսներաց. կտանեն կխճեն օձի էօղէն, դռները պինտ-պինտ կփակեն ինոնց էրկսի վերէն:

Օձն ի, որ կտիսնայ աղջկայ երեսի քօղը՝ ուր պոչն ու ջանդակ շուռ-մուռ կուտայ, կֆշայ, կֆշֆշայ, դրըրփ, իրեյք դան կթռնի, կտփվի աղջկան երեսն վեր, չկանայ ուտե. դեոր որ մուլթ կէրկնցուցի փուշի՝ փշերը կխթվեն ուր աչքերաց: Կնաչարանայ, կխնդրվի աղջկան, լեզուն կխանի չիւմ կէս գեսզ, կասի.

— Աղջիկ աղջիկ, սիրուն աղջիկ, ջան մարալ աղջիկ, որ քեո Աստուած կսիրես՝ խան էտա քեո ողնեղէն շապիկ:

— Դա՛շ տիւ խան քեո օձեղէն շապիկ, որ ես էլ խանեմ իմ ողնեղէն շապիկ:

Օձը որ կխանի ուր կապուտ ու սիւտակ շապիկն՝ ինչ... կդառնայ մէյ խատ արալ-մարալ պատ կտրիճ տղէմ: Կնստի էօղի օրթալազ. չուտես չխմես, Հա Հա ինոր իրեսն իրիշկես, ինոր բաժ ու բուսունին մտիկ անես, ինոր կթղայ աչքերաց տապակ իրիսներին: Աղջիկն էլ ուր ողնեղէն շապիկ կխանի. կէլնի խուրն խրեղէն:

Լաճը որ կտիսնայ ինոր խօրօտկութեն՝ մայիլ կէլնի, կը թալթլվի, էլ չկանայ խավ չէ, մի բան ջուղաբ տայ աղջկան:

Ջատ կմնան թէ քիչ էրկուսն էլ էտա էօղին մէջ. օրըմ թագաւոր կասի. Էսա ինչ բա՛ս ի. էլ ոչ օձու կուլուց կայ, ոչ էլ աղջկայ ձէն-ձիւնը չկայ. չէլնի մէկ վողեայ իկերի խոնց էրկսի վերէն էլ: Ամր կանի ուր մարդերաց, կերթան որ աչկեն:

Լաճ վ աղջիկ սուս-փուս նստած իրարու տեսքին մայիլ են: Մարդերը որ կերթան, էօղի դուռ կբանան՝ կտիսնան ինչ... զարմանք կմնան, էրկու բաբաթ նորախաս պատ կտրիճներ, աղջիկ ու լաճ, նստեր են, մէկգմէկու իրեսն կիրիշկան: Կշուարեն, իրանց չլորմիշ կանեն, էլ ուրախութենէ չեն գիտե ինչ ասեն: Կվաղեն շոտ մօտ թագաւորն ու թագուհին:

— Մուժդա, մուժդա, թագաւոր ապրած կէնայ, մուժդայ կուգենք, պիտի տաս, պիտի տաս. Աստուած ձե ջամուկ *) տըղայ ի տուեր, պօռալով կանչելով կյցվեն թագաւորու մօտ:

Թագաւորն ու իր կնիկ որ կլսեն՝ կզարմանան. էլ ուրախութենէ չեն գիտե ինչ անեն. կվաղեն կուգեան ինոնց մօտ: Խէրը տղէն կզլրկի, մէրն էլ աղջիկն, պուչ-պուչ կպաքեն, կը պաքեն—չեն կշտանայ. ես ասեմ մէկ, տիւ ասա խաղարը մէկ պայք կառնեն իրենց տղէններաց երեսից:

Ձէնը կինի աշխարհ. հըմէն կողմից կվաղեն կուգեան

*) Ջամուկ նշ, երկուորեակ: Վասպուրականում տղայ անուշը տրվում է առհասարակ երեխայից. նույն միայն որոշվում են լաճ-տղայ, աղջիկ-տղայ ասելով:

Թագաւորուն ու թագուհուն աչքալուսի: Իշխաններ, վաղիրներ չորս կողմից կլցվեն էնտեղ: Էլ ոսկի, ակունք, ջափահիր ի որ կթափեն լաճ ու աղջկայ գլխի վերէն. աղքատն ու գէնկին մէկ հաշիւ էր էն օր. զըմէնին էլ ուրախութիւնից փայ կէր:

Խաբար կէրթայ, կխասնի աղջկայ խորթ մօր ականջն էլ: Խորթ մէրը էլ չգիտի ինչ անի, կմտմտայ ուրիշ չարութեն: Ջուղաբ կանի թագաւորուն կասի, որ թէ հարսնիս կանէյք՝ մեր աղջիկը օղորկէյք մեր տուն. թող խարսնսփորները գեան, մեր տնից բերեն խարօր:

Ախրը խորթ մէրը ուր չար մտքով աղջիկը թագաւորուն տնից տանել կուտայ մօտ ինք. օրըմ կառնի խեղ ուր խալալ աղջկան, կտանի ծով որ լողկցուցի. ինոր միտքը չար էր:

Ուր խալալ աղջկան կկայնըցուցի ծովի ափին, խորթին նշանց կուտայ ըսկուն մէյ փոս տեղ, որ թէ ինի՝ էլ չկանայ կայնե: Աղջիկ կինի ծովու էն փոս տեղ, չկանայ տիւս գեալ:

Խորթ մէրը ըսկուն թախմին կանի, որ խորթ աղջիկ գեօ խեղտվաւ, պռճաւ: Ինոր շողշողուն խալաւ, խաղիչտ կխակ-ցուցի իր աղջկան, կպիրի տուն, ծամերը կսանդրի, կգարգրի, որ էն մէկէլ օր թագաւորու տղի խարսնիսն ի:

Ծովն ինկայձ աղջիկը Աստծու խրամանյքով վեր կթռնի էն փոս տեղից: Ծովուն դնդողը ինոր կտանի կտանի, կխանի մէյ ցամայք տեղ: Դէն կիրիշկայ, դէս կիրիշկայ, անտակ ծովուց, անխլիս դաշտից ի գատ շէն-շէնլիք, մարդ, անասուն չերեայ, գեահ-գեահ էրկնուց խաւքելը կուգեան կթառեն, էլմ շոտ-շոտ կթռնեն կէրթան:

Թագաւորու լաճը խարսնիս կանի, ուր նշանլուն կտանի. կաւատայ որ էն ուր տիսած ու խաւնած աղջիկն ի. չգիտե որ խորթ մօր աղջիկն են դրե ինոր տեղ բերե. էն կանգաբ բան չկանայ շոտով ֆահմե, իմնայ:

Ծովուց դուրս եկած աղջիկն էլ ընչանյք կմնայ էն տեղ՝ կուլալ, կաղավրղի, որ աչիչ արտսիւք կիջնի գլուկ-գլուկ կը թափի ուր չորս բոլոր մարգրտի խատերի պէս:

Իսոնյք թող ըսկուն մնան իրենց տեղ:

Ուրիշ մէյ թագաւորու կնիկ էլ ահգ արեր ի խեղ Աստ-ծուն, ասե, որ թէ ինոր լաճ տղէմ էլնի՝ էլնի մէյ խաւք, եօթն տարի էրկնուց երես ֆռայ, աշխարհ, ալա՛մ կան գեայ. ապա նոր պսակվի խեղ ուր ուզած աղջկան: Էտա թագաւորու տղի վեց տարին կթմմի որ էլեր էր խաւք. կֆռայ կֆռռայ կուգեայ վեր էտա ծովու կղզուն խանք կառնի, կնստի. կտի-սնայ որ ինչ... մէյ խուրն խրեղէն աղջիկ, շուարած ինկեր ի դէս դէն, չգիտե ուր էրթայ, մերկ ու տկոզ, անօթի ու ծարաւ:

Էտա խաւքն ի, կինի դէս դէն, կթռնի կէրթայ տանրսնե-րաց վերէն, որ տեղ լուացք են արե. հըմէն տանըսից, հըմէն բակից մէյ-մէյ կտոր շոր կբերի, կխաղիւցի աղջկան, աչքերից թափած արտսունքն էլ որ էլեր էր մարգրիտ՝ կտոզվի կլցի մէջ բանիմ, կգնի վէր ուր թեմքելաց, կառնի կտանի ուրենց տուն:

Մօր կասի. Մարէ, առ էսա ամանաթը խօրօտ պախի, չիւմ որ իմ վաղդէն թըմըմի. մէյ տարուց ետ գեամ, կպսակ-վեմ, Աստուած էսա աղջիկ ձիկ կսմաթ էր արե: Խաւքը կէր-թայ ֆռալու, ուր մէյ տարին հալայ մնացեր ի պակաս, ամմա սիրտը տեխ աղջիկ կփթփթայ: Տխնանք էսա ավի տէրն վնվ կէլնի, Աստուածն ի խաբար:

Գեանք գեխ մէկէլ թագաւորու լաճ, տիսնանք ինչ էլաւ: Խորթ մօր աղջիկը գեօ դարվե դարդարվե, կվէլի կվայելի էն զըմէն վայելչութեն որ խօրից մօրից չէր տիսե: Թագաւորու լաճն էլ հէչ էն տեղուանք չի, թէ ուր նշանած աղջիկը փո-խել են, գէյըը դրեր են խօրօտի տեղ:

Էսա մէկէլ թագաւորու կնիկն էլ, առե ծովուց էլած աղջիկը նստե, էրկէն բարակ խառց փորձ կանի:

— Աղջիկ, մէկ ասա տիսնանյք, տիւ վո՞վ ես, ո՞ր տեղից ես, անունդ ինչի, ինչի էլաւ որ ըստեղ էկար:

— Իմ անունը Սատաֆեայ խանում ի. էնա երկրի թա-գաւորու լաճը օձ էր էլե. ձիկ տարան ինոր մօտ որ ձիկ ու-տէր. էն չկարաց վէր ձիկ, տփվաւ իմ երեսն վեր, իմ երկու-

ատամ տեղիցն ինկեալ, ինոր տեղ դրին Էրկու սատաֆ ատամ: Ապա թագաւորու տղէն ձիկ խաւնաւ, պիտի անէր ուր կնիկ. իմ խորթ մէրը ձիկ գլորեց ծով, ուր աղջիկը տուեց իմ փոխան: Աստուած ձիկ ազատեց ծովուց, տիւս էլայ, ձեր խաւք-տղէն առեց վեր ուր թիւքեցրաց, ձիկ բերեց չիւմ ըստեղ: Թէ ինչ որ ուր գլխովն իկեր էր՝ աղջիկը զըմէնը պատմեց ինոր:

Աղջկան կոնեն մէյ նխշուն էօղէն. ամա ինչ օղուտ. ոչ ծաղր, ոչ ժպիտ ասես, չիգայ ինոր երես. մալուլ, մուլթ օր կանցուցի: Մարդախաւքն էլ՝ օր տամ կուգեայ, ինոր աչք կուտայ, կէրթայ դաշտեր ֆուալու: Յրմ՝ էլ կխառցուցի, կասի. Սատաֆեայ խանում, ինչիս ես, Հալիկի խօշ ի, ինչ քէֆի ես:

— Հալս էլ խող, օրս էլ խող, առանց քեյզի իմ օրը օր չի:

Մարդախաւքու վաղդէն կթըմըմի, կուգեայ տուն, շատ ուրախութեամբ իրենց խարսնիս կանեն, կպտակվեն:

Ջատ կմնայ, քիչ կմնայ՝ Աստուած ինոնց մէյ խօրօտիկ լաճ-տղէմ՝ կուտայ. կպախեն կպախպանեն, կոնեն վերին դիւանխանէն ոսկի օրօրոցի մէջ, մարգրտէ ծածկոց կքաշեն վերէն:

Յրմ՝ էսա թագաւորու լաճը մօր կասի. Մարէ, ես պիտի օձ թագաւորու լաճուն դաւաթ անեմ, բերեմ մեր տուն. քեռ խարսը ինոր վերէն շատ բաներ գիշտի: Ջատ մեծ թատալիւր կտիսնան, օձ թագաւորու լաճը ուր սիրած մարդերով կկանչեն դաւաթ: Ջատ մեծ ուրախութեն կանեն:

Ծովու աղջիկ, որ բերան կբանայ կծծղայ՝ ինոր սատաֆէ ատամները թագաւորու լաճը կտիսնայ, շուֆալամիշ կէլնի, միտ կուգեայ, որ էտա ուր տիսած ու սիրած ոգնու շաղկաւոր աղջիկն ի: Մատը կկծի. ինքն ուր դիւշիւմիշ կէլնի, կքաշվի մէկ եան, էլ ձէն-ձուն, ասել խօսել չանե, ոչ ուտել, ոչ խմել. ալնախ կոնի երեսին, ընքիւռ ընքիւռ կուլայ:

— Ի՞նչ էլաւ քեյզ, ինչի կուլաս, խառցուց թագաւորու լաճ. չէլնի մէյ վա՛տ խա՛բար լսար մեր տուն: Օձ թագաւորու լաճը ջուղար չիտայ, գլխի կախեր ի առաջ, էլ ամօթու չի կանայ վեր վերուցե, իրիշկե:

— Ի՞նչ մեղքս պախեմ, կասի, էտա քեռ կնիկ, իմ խին նշանածն ի, ինոր սատաֆէ ատամները ինոր նշան են:

— Էլմ քեռն ի՛ քեռն. բարով վայելես, մարդ քեռ մալին չկանայ տիրութեն անի, կասի էսա մէկէլ թագաւորու լաճը: Ես էլ էնա ծովու կղզուց բերեր եմ: Ապա իրենց գլխով գեացածն զըմէն էլ մէկ մէկու կպատմեն:

— Իմացիր որ էնա լաճ-տղէն էլ քեռնն ի, բարով վայելես. մենք Հալա-տէլ քեռի վ աղբէր ենք, մարդ մեր էյութեն չիմցե: Տար որ տար, խալալ սրտով եմ տուե քեյ:

Մէկ շաբաթ էլ վերջ՝ շատ պատուով, շատ ասքլով, բազմութենով, ձիաւորներով օձ թագաւորու տղէն ուր նշանուի խետ ճամխու կոնեն, որ կէրթան իրենց տուն: Օձ թագաւորու տղէնը կառնի ուր նշանած, որ տուն կմտնի թէ չէ՝ էլ խորթ մօր աղջկան օր աստվոր չմնայ: Ամր կանի ջալատ-ներաց—ձեռ ոտը կկապեն, ճեռց պրտուճը ականջ կթողնեն:

Աստուած նոր օր նոր կեանք կուտայ ինոնց: Ախրը վերջ Սատաֆեայ խանումը և ուր օձ էրիկը կխասնեն իրանց սրտի մուրաղին: Աստուած մեղի էլ խասուցի մեր սրտի ուղածին:

5.

ՕՉՈՒ ԹԱԳԱՎՈՐ

Ջատ խին ժամանակաւ կէլնի կէլնի մէյ պառաւ կնիկ, որ վեր աստուորիս ունի մէյ խառ լաճ-տղայ: Էտա պառաւն ի, կնիկ Հալովն շատ բա՛ն գէյտի: Ուր տղէն չթողնե պարապ, կուտայ սանաթի, ինչ ի՛ որ տղէնը իր մեռնելուց վերջ պատառ մի Հայ ուտի, ուր խուզիւն օղորմի տայ, չէլնի որ խեղճ էլնի:

Տղէնը կէրթայ սանահաթի. ինոր շաբաթ տասն փարայ Հաֆթալը կուտան, իտոր վերէն էլ ուրախ ի: Մէյ շաբաթ օր որ կառնի տասն փարէն, ուրախ-ուրախ տուն կուգեայ:

ճամբարի վերէն կտիսնայ, որ լաճերը թափեր են վեր շանրմ, կը դանեն հա կզանեն խեղճ անասունին. էն տաս փարէն կուտայ ինոնց, շունը կա՛ղա՛տի, կբերի տուն, կկապի դռան իտե: Էն մէկէլ շաբաթ օրն էլ կառնի տաս փարէն, կուգեայ կտիսնայ, որ թափեր են վեր կատվում, կչարչարեն. տաս փարէն կուտայ ինոնց, կատուն կազատի, կբերի տուն, կթողնի մառան: Կմնայ էն մէկէլ շաբաթ օր. կտիսնայ որ էսա դրիս, ընկեր են մէկ ճլպլտուն օձու իտվից, քեարով, փէտով կլա՛րա՛տեն օձուն. կխասնի ինոնց վերէն, թէ խաթրով թէ գօռով, տաս փարէն կուտայ, օձն էլ կազատի, կբերի ուրենց տուն, ինոր սա՛րմիէն կէլնի շունը, կատուն և սև օձը, իրեյք շաբթուայ վաստակ:

Մէրն ի, որ կտիսնայ լաճու արարմունքը՝ շատ կնեղանայ.

— Քա տնավիրի լաճ, ասենյք թէ շունը տուն կպահպա-
նի, կատուն էլ մուկ կբռնի. ախրր օձը ինչ բանի եարար ի:

— Մարէ, մարէ, մի նեղանայ, զըմէն էլ մե լազըմ կուգեան. չիւմ խատած օձն էլ պէտք կուգեայ մարդու, կասի: Լաճը օձը կտանի կգնի տան վերին պատխան. շունը զաթի կապեր ի դռան իտե, կատունն էլ մառան:

Մէկ օր օձը շատ շատ կկռկռայ: Աստծու խրամանքով ինոր լէզու կէլնի, կասի. Կտրիճ, լսիր ձիկ, իմ խէրն ու մէրը թագաւոր են օձերաց. ես ինոնց շատ սրտի սիրական աղջիկն եմ, ինոնց վերէն կորսվեր եմ, ձիկ կփռուեն: Զըմէն առաւ-
տուն կտիսնաս, որ մէկ պօլատ, կանաչ-կապոտ խաստ օձըմ, օձերաց ջա՛մով կնստի վեր ժեռ քեարերաց, կկռայ կկռ-
կռայ, շատ վայնասուն ձէն կխանի. չորս բոլոր կբռնեն օձերը, ինոյնք էլ ինոնց հետ կֆշֆշան. իմցիր որ իմ խէր մէրն են, ձիկ խամար տիւսն են ընկե որ կնգնեն: Տիւ եավաշըմ կմօտիկ-
նաս ինոնց, կասես. Օձ թագաւոր, ես իմցայ ձեր ցաւն ինչ ի. ձեր աղջիկն իմ մօտն ի, իմ տան պատխան: Էն ժամանակ օձերը շատ կուրախան, ինչ որ ուզես կուտան: Որ կասի օձու թագաւորն. ուզի, քեռ ուզածն ինչ ի՛ տիւ ասա. Ոչինչ, քեռ մատի մատնիկ տաս, ձիկ խէրիք ի: Էն կասի. Վայ քեռ սով-

րցուցողի վիզը փռթնի: Տիւ բան մի ասե: Էն կուտայ մա-
տնիկ: Առ, արե ձիկ տար. էն մէյ մատնիկ մինակ քէյ բաւա-
կան ի՛ քեանի որ կէնով կենդանի ես:

Լաճն էլ օձու ասածին պէս կանի. կէրթայ կտիսնայ որ օձերը իրենց թագաւորու խետ լցվեր են ժեռ քեարի վրայ: Իմաց կուտայ օձու թագաւորուն. կառնի մատնիկ, կուգեայ տուն, կառնի օձու աղջիկը, կտանի օձերաց թասլիմ կանի:

Օձու մատնիկը լաճու խամար կէլնի դաֆինայ ասեմ թէ խաղինայ: Մատնիկ որ խանի տիւս՝ քեանձ արեգական փէլս կուտայ. մութ տեղ կփայլի էնպէս՝ ինչպէս խա՛ղարաւոր ճը-
րագներ վառես:

Մէկ օր մատնիկը կպաքլի, կդնի վեր գլխուն. հիւշտ ջուխտըմ արապ, սև-սպահի, կթռնեն, ուր առճև կկայնեն, ա՛լ-
փանջայ ինոր ամրին կաչկեն, կասեն. Ղինէնյք թէ աւիրենյք: Կստի. Հա՛լա՛յ ոչ շինէնյք և ոչ աւիրէնյք. գնացէք ձեր տեղը հանգիստ արէնյք, չիւմ իմ վախտ գեայ, ես ձե կկանչեմ:

Արապները գլուխ կուտան, կէրթան ուրենց տեղ:

Կմնայ մէյ քանի օր. լաճը կասի մօր. Մարէ, գնա թա-
ղաւորու աղջիկը ուզի ձիկ կնիկ. ես կուգեմ ինոր խետ նշան-
վեմ: Մէրը որ կլսի՝ արմանյք-զարմանյք կէլնի. կասի. Տղայ,
տիւ ծո՛ւռ ես, թէ դիվանայ, ես ինչխ էսա ճաթոթ խալվնե-
րով էրթամ կայնեմ թագաւորու դռն. ախրր ես վո՛վ, տիւ վո՛վ,
թագաւորը ինչըխ մե աղջիկ կուտայ. վով լսի, ինչ կասի. մե
ծաղր կանի:

— Չէ, մարէ, տիւ մի վախենայ, ինչ որ կասեմ՝ էն արա՛:

— Դէ բեր ձիկ մէյ ձեռք լաւ իմ ուզած խալաւ, որ խայ-
նեմ էրթամ: Էն սհաթին լաճը որ մատնիկ կպաքլի, կդնի
վեր գլխուն՝ ջուխտ արապ կկայնեն առճև: Ամր կանի, մօր
ուզածներ բերեն: Էն սհաթին թէ մօր խամար լաւ-լաւ խալ-
վըներ, թէ ալքեմ էլ ոսկի կբերեն, կխաղիւցեն մօր. մէրը ճըռ-
վաւէն կօղորկեն թագաւորու տուն, որ էրթայ խարսնախօ-
սութեն անի:

Մէրը որ կէրթայ թագաւորու տուն՝ աջէն ձախէն ոսկի ի որ կցրվի. հրմէնք զարմանք կմնան: Կմտնի սարէն, դողրի կէլնի վերին քեօշկ, թագաւորու մօտ, կասի. Թագաւոր ապրած կէնայ, իկեր եմ քեօ մօտ խնդիրք անելու. քեօ աղջիկը պիտի տան իմ տղին, ես ու տիւ խնամի պիտի դառնայնք:

Թագաւորն էլ կշուարի, կասի. Զօ պառաւ, էտա ինչ կասես. կանամ իմ հաղէն գեայ. քեօ տուն ու տեղ ըսկուն բարձր պիտի լինի, քեանձ իմ քեօշկ սարէն աւելի. քեօ բար ու բաղչէն ըսկուն պիտի շէն էլնի, քեանձ էրկնուց դրախտ, որ իմ աղջիկը մէջ կան գեայ. հալուգներ պիտի, որ մէջը լողայ:

Պառաւ հաստատ ջուղաբ կառնի թագաւորուց, կուգեայ մօտ լաճ, կպատմի, ինչ որ թագաւորը ուզեր ի ինորից:

Լաճն ի, պառվու ասածները որ կլսի՝ մատնիկ կպաքիչ, կգնի վեր գլխուն: Աբապները հաղըր-նաղըր են, կկայնեն դէմ: Ամբ կանի կասի. Զեղնից կուգեմ, որ չիւմ առաւտուն ըսկուն քեօշկ ու սարէմ կայնըցուցէք, դրախտի պէս բօստաններ, հաւուգները մէջ, որ չթողնի արեւ առնի վեր թագաւորու սարին, բարձր, էրկնուց հետ բարէմբար էլնի:

Աբապները գլուխ կուտան ու կէրթան:

Աբապները մէջ գիշերուայ մէջ ըսկուն սարէմ կկայնըցուցեն, որ առաւօտուն թագաւոր իրիշկած ժամանակ, կտիսնայ հէլրան կէլնի, դէ կաց աչկի, որ արեւու շող տիսնաւ. ըսկուն քեօշկ-սարայ՝ ոչ մարդ ի տիսի, ոչ տեղմ էլ կայ, չորս-խինյգ կադ իրարու վրայ, խեօ էրկնուց երեսին բարձր:

Թագաւորը որ մատը կկծի, կասի. Պառաւ տարաւ իմ աղջիկ որ տարաւ, էսասկընայ հէքմաթի բան մարդ ոչ տիսե ոչ լսե:

Մէկէլ օրը պառաւ կխայնի մի ուրիշ ձեռք արփշմէ շորեր, բիւթիւն զարբաֆ կուճաշից, վէրէն-գլխի փէլս կուտար. կուգեայ մօտ թագաւոր, կասի. Թագաւոր ապրած կէնայ, ինչ կուգես էլ. մկայ կուտամ քեօ աղջիկը:

— Կուգեմ որ ձեր դռնէն չիւմ իմ սարի դուռը էրկէն

փողան էլնի: Երկու կէչալի ծառնոց, վարդ, վարդենիս բոլորն էլնի: Էն խաւքեյրաց ամենից լաւն վէր ծառերաց, վէր վարդերաց նստի: Զեր դռան առջև պաղ աղբրի ակներ էլնին զուլալ ջրով: Աղբրի մէջ պոչից արծաթ թափի, մէջ պոչից ոսկի: Իմ սարից չիւմ ձեր դուռը խալի խալիչայ փռուի, որ իմ աղջիկ ինոնց վէրէն քէլի, գեայ ձեր տուն:

Պառաւ էսա կանդար բաները որ կլսի թագաւորուց՝ շատ ծանր կերեայ ուրան. փօր-փօշման, մալուլ-մուլթ, գըյ-ջօխն առճեկ կխաճ մտմտալով կուգեայ լաճու մօտ, զըմէն կըպատմի. չխաւատայ որ կէլնի:

— Մարէ, տիւ կասաֆաթ մի անի, կասի լաճը. Աստուած օղորմած ի, թագաւորու ասածից դհա առաւելն անել կուտամ:

Մէկէլ որ մատնիկ կխանի, կպաքիչ, կգնի վեր գլխուն՝ արապները հիւշտ հաղըր-նաղըր կկայնեն առճև. — Ուզի, կտրիճ, ուզածդ ինչ ի:

— Կուգեմ որ մեր դռնէն չիւմ սարի դուռ էրկէն փողան էլնի: Երկու կէչալի ծառնոց, վարդ վարդենիս էլնի: Խաւքեյր վէր էն ծառերաց, վէր էն վարդերաց թառեն, ճլվլան: Իմ դռան առճեկ աղբր. աղբրի մէջ պոչից ոսկի, մէջն արծաթ թափի: Իմ դռնից չիւմ թագաւորու դուռ խալի խալիչայ, ոսկի արծաթ փռուի:

Լաճու խաբարը հալայ բերան էր՝ ուզածին պէս կկատարուի, ըսկուն որ տեսնողի բերանը բաց կմնայ, չգիտե ինչ խելք խասուցի:

Առաւօտուն թագաւորը որ վեր կէլնի, կիրիշկի գեխ քեօշկըն ու սարէն, գեխ լաճու բաղն ու բաղչէն, խաւքեյրաց անուշ ձէնը որ աշխարհ բռներ ի. կշուարի կմնայ, ոչ ինքն ի տիսե էսասկընայ շէնյք-շէնյիկ, ոչ ուր խէրը և ոչ էլ ուր եօթ պապ: Կասի. Ըստրուս ըստրուս պառաւ մեր աղջիկը տարաւ որ տարաւ. խալալ էլնի իր տղին:

Սոն-սօն թագաւորը ինքն ուր կամքով ջուղաբ կանի, խարսնիսի պատրաստութիւն տիսնան. էլ անպատմելի ի, անա-

սելի էն թագբերն, էն գա'ր ու գա'րգարանք, որ կէլնի թէ լաճու տուն, թէ աղջկայ տուն: Թագաւորը շաւ ասքլով, շատ ձիաւորներով, շատ խալաեղներով աղջիկը կօղորկի պառվու լաճուն, լաճը կպսակվի:

Թագաւորը չմոռնայ, ուր արապ սէլիսն կղնի խետ աղջկան:

Կընցընի մի քեանի ամիս: Արաբ սէլիսի խօսքը խետ աղջկան մէկ կէլնի. կասի. Տիւ թնչի կնիկ ես, որ չիւմ մկայ չես իմցե քեո իրկան ֆէլն ու ֆալաքեաթ, որ մէյ գիշերուայ մէջ էսասկընայ մեծ-մեծ բաներ, դաբդաբէք կայնըցուց, առանց մարդ-աղամորդու: Թագաւորու աղջիկը ուր սէլիսի խաբրին ականջ կանի, շատ կմտնի իրկան խելք, խաբար կպորպրի, օրը մէյ մէկանայ կանի, չիւմ եավաշ-եավաշ իրկան մօտէն խաբար կքաշի, կիմնայ ինոր եղելութեն: Իրիկ շատ միամիտ կէլնի. կասի, որ Զըմէն մարիֆաթ էսա իմ մատնկին ի, ինչ որ անեմ խորով կանեմ: Մատնիկն էլ նշանց կուտայ: Կնիկը կատատորի կատատորի, չիւմ մէյ գիշեր ռաստ կբերի, իրկան մատնից մատնիկ կխանի, կուտայ ուր սէլիս արաբուն:

Արապ սէլիս մատնիկն առնելուն պէս՝ կպաքիլ կղնի վէր գլխին թէ չէ՝ հիւշտ ջուխ սև արաբ տիւս կուգեան կկայնեն: Սէլիսն ամր կանի, կասի. Ձեզնից կուգեմ, որ էսա քեօշկ ու սարէն ուր թար-թախրմով վերուցէք տանէլք Ձինու քեաղայք. պառաւն ուր սղէն էլըմ մնան ուրենց խին հալին, իրենց պղղ-լօղ տնովն ու տեղով:

Ասելուն պէս՝ քեօշկ ու սարէն կվերցուի Ձինու քեաղքիլ օրթէն: Առաւօտուն պառաւն ու լաճը իրենց կտիսնան էլմ իրենց խին տների մէջ: Զատ կուլան, շատ կմոմեան, ճարը չէլնե. արապ սէլիսն ուր արաճն արեց: Զուն ու կատուն որ կըլսեն ինոնց վայառուն լացն ու աղաղակ՝ կխառնեն ինոնց հաւարին, սիրտ կուտան, Կասաֆաթ մի անէք, կասեն:

Իրենց էրկուսը, շունն ու կատուն, խելք խելքիլ կուտան, կինեն ճամբախ. կէրթան ծովու պռուկ, շունը կատվուն կշըլկի, ծովը կանցնեն, կէլնեն դիւս մէկէլ պռուկ: Կտիսնան որ

պէտ-պէտ մկներ արձակ-համարձակ մէջ փողաններաց դաշտերաց կֆուֆուան. ինոնց որ կտիսնան՝ կփախնեն: Կատուն կասի. Մկնէր, մի փախնէլք, ես ձե բան չեմ անե, որ խօսքս կատարէլք: Կանաք սև արապ սէլիսի լեզուի տկից մեր աղի մատնիկը բերէլք:

Մկները խօսք կուտան ինոնց, կփողովին մէլտեղ, պոչները կթաթխեն մէջ քեացիին, կտանեն կթաթխեն մէջ ալըրին. որ կլաճեն սէլիս արապու քիլթ՝ սև արապ ըսկուն կըփուշտայ, որ մատնիկը լեզուի տկից տիւս կըթռնի: Զուն ու կատուն վերէն կխառնեն: Զունը մատնիկ կղնի ուր լեզուի տակ, կատուն էլ կղնի վէր ուր քամկին, վաղէվազ կինեն ճամբախ, կխառնեն ծովու պռուկ: Կատունը շան շատ կաղաչի, որ մատնիկ տայ մօտ ինքը, չէլնի իսկի ծովու մէջ, ամմա շուն ականջ չանե: Կմտնեն ծով:

Ծովու կէս տեղ մէյ խատ ճոչ ձուկ ռաստ կուգեայ. շունը կանի որ ինոր բռնի, բերնից մատնիկ կինի, ձուկը համան կխառնի, կուլ կուտայ: Հէլվախ-հէլվախ, էլ նա միւքիւն. գնաց մատնիկ որ գնաց: Ի՞նչ անեն ինչ չանեն. կէրթան ծովուց տիւս կէլնեն, կտիսնան որ պառաւն ու լաճ նստեր են ինոնց ճամբախ կաչկեն:

Զունը էսա յանցանք կթալի վէր կատվուն, կատունը վէր շան: Ի՞նչ անեն ինչ չանեն. լաճը թօռ կթալի ծով. Աստու խրամանքով ձուկը կինի մէջ. կխանի ինոր փորը կճղի, մատնիկը տիւս կուգեայ. այ քեյ խրաշք, որ Աստուած կաջողի ինոնց: Ուրախ-ուրախ կառնեն կուգեան տուն, մարդու չեն ասե: Մութը որ կինի, զըմէն մարդ կմտնի ուր տուն, կմտնի Ադամայ քիւն՝*) լաճը առաջվայ պէս կպաքիլ մատնիկ, կղնի վէր գլխուն: Զուխտ արապ ա'լ-փանջայ կկայնեն ինոր առջև, գլխի կուտան լաճուն, հազըր-նազըր ինոր ամրին կիրիշկեն:

Հայ բէբախտներ, տիւք էսա կանդար ժամանակ ուր իք գնացե:

*) Ադամայ քուն ասելով ժողովուրդը հասկանում է այն թմրութիւնը, որ Աստուած ձգել է Ադամի վրայ, Եւային նորա կողքից ստեղծելու ժամանակ:

— Ասա, քեո ամր դեոր էլնի՝ մենյք էնտեղ ենք, ասին արապները:

— Ձեզնից կուզեմ, էլմ էլ առաջուայ պէս իմ տուն իմ տեղ, էն քեօշկն ու սարէն իրենց թար-թախըմովն, թաղաւորու աղջիկ մէջը նստած, սէյիս արապն էլ նորա մօտ կայնած:

Ասելն ու կատարուելը մէյ կէլնի. էլմ էն քեօշկն ու սարէն, էլմ էն բարն ու բաղէն, էլմ էն թարն ու թախըմ, խալին ու խալիչէն, ոսկին ու արծաթ, աղբրներ, վարդն ու վարդենիս զըմէնը տեղն ու տեղ: Խաբար կանի աղջկայ խօր, էն թաղաւորուն կկանչի ուր տուն. նշանց կուտայ որ էն հըմէն չարութեն սէյիս արաբուցն էր, որ աղջկան խելքն ու միտք գողցեր էր, խաբեր էր, որ առնէր ուրեն խամար կնիկ անէր. ամմա Աստուած տուեց որ ըտըսկնայ ինոր չար խորհուրդ չկատարուեց, չխասաւ չար մուրազին:

Մէկ էլ տիսնաս, որ թաղաւորու ամրով սէյիս արապը կիմայ-կիմայ կանեն, ջալատները կխասսեն վէրէն, քեո ուզածի պէս ճոջ պրտուճն ականջ կթողնեն, կթալեն շներաց:

Օձու թաղաւորը կկնդնի ուր կորուսած օձու ձագը. իսոնք էլ, պառաւն ու տղէն, թէ աղքատ ին, կզանկըննան: Նոր օր նոր տարի, նոր օյին, նոր-բարին կուգեայ ինոնց վէրէն, նորից թաղաղան եօթն օր գիշեր ցերեկ խարսնիս կանեն, կխաւսեն իրենց սրտի մուրազին:

Տիւք էլ խասնէյք ձեր մուրազին *):

6.

ՍԱԼՉՈՒՄ ՓԱՅԷՆ

Կէլնի կէլնի, կէլնի չէլնե, կէլնի կէլնի մէյ մէր, մէյ տղայ: Տղէնը շատ կարթացւոր կէլնի, ըսկուն որ մէյ տա՛ն ու սէաթ կարդալուց պարապ չի մնայ, գիշեր ու ցերեկ գիրքը:

*) Այս վերջի խօսքը խիստ բաւականութիւն է տալիս երկտասարդ ունկնդիրներին:

ձեռքին, կուղի որ էրկնուց աստղերի, էրկնքլի, գելտնի էյու-թեն զըմէն իմնայ: Օրմ էլ ուր գյրքերը կզանի հիւնթ, կժող-վի ուր հըմէն գյրեանց բսներ, կիչնի ճամբախ, որ էրթայ մտնի վանքմ, ուր խամար ճգնի: Կէրթայ կխասնի վէր կէս ճամխին, քիւնը կտանի, գյրքերը կդնի գլխու տակ. կանի բարձ, կանի որ մի քիչ քնի խանգստանայ:

Չատ կքչնի թէ քիչ՝ Աստուած գիտի, ինչիս որ քեանձ մե աղէկները կուգեան, կլեցվեն վէր ինոր զլխուն, կկժան կկժվրժան:

Մէյն կասի. Ջանենք էսա լաճուն թիւցուցենյք, էլ թող չապրի:

Մէյն կասի. Ջանենյք կուրցուցենյք, որ էլ բան չտիսնայ:

Մէյն կասի. Ո՛չ թիւցուցենյք, ոչ կուրցուցենյք, իսկի բան մ'էլ չանենյք:

Մէյն էլ կասի. Էկէյք Սալչուն փաշի *) սէրն իսկենյք վէրէն. Հա թող ինքն իրեն տանջվի, չարչարվի քեանի որ սաղ ի:

Սալչում փաշէն էն հիւրի-մալաքն է, ով որ ինոր սիւրովն, ինոր կրակովն ինկեա՝ կցնորուի, կզանգախորի, կձուի, կինի սարեր: Լաճը վեր կէլնի, կարթննայ, ինչիս որ մի նմուշ գողգողալ կըռնի իր մարմին, ինք էլ չիմնայ, թէ ինչ էլն ուր անձին, գլխովածի պէս ի: Անձէր անխլիս դաշտի մէջ քեանիմ փաթ կէրթայ կուգեայ, ճար չէլնե, կիմնայ որ չարոց ի առե **), չարք ուր զարկեր են. Համան կանայ թէ չկանայ կժողվի գյրքերն, կլցնի ուր տօպրակ, կինի ճամբախ, անջախ-անջախ կխասնի ուրենց տուն, կկանչի մօրն.

«Մէրիկ մէրիկ, իմ մէրացու,

«Սուսուն մաքիյն էլի զինի,

«Աղքատներաց կերակրի,

«Սալչում փաշէն որ ձիկ սիրի:

*) Սալչում փաշէն, ինչպէս չիշել ենք՝ երեւակայեալ մի ինչ-որ տար-փաճու կամ հիւրի է, որու մտացածին կրակովն վառուում են մահմետական վաւաշոտներ:

**) Չարոց առնել, նշ. դիւահարել:

Մէրը որ կլսի ուր տղի ձէնը՝ շոտ տնից տիւս կվազի,
դուռը կբանայ. կտիսնայ որ ինչ տղէնը էն տղէն չի մնացե,
դիզարն, կերպն ու կերպարանք փոխուե, էլեր ի ինչ-որ մի նը-
մուշ գետտացած:

«Քա տիրացու իմ մէյ որդի,
«Գլորողը ու մախ թող քեյ տանի.
«Թէ տիւ կէրթիր վանք ու անապատ.
«Էրթիր մտնիր գետնի խոր տակ:
«Սուսուն մաքիյն ինչի գինեմ,
«Աղքըյտներաց ինչի բաշխեմ,
«Սալչուն փաշէն, վով ի, վով չի,
«Էնիկ իմ տուն ինչ բան ունի:

Լաճը կտիսնայ մօր բարկութեն, որ չարայ չէլնե՝ էլլմ կասի.

«Աման մարէ, մէյ ճար արա,
«Լաչիկդ ճոռի, շուկէն զընա,
«Աչքերդ գեղ դիր, որ սիրուննայ,
«Քեո մէյ որդուն մէյ ճար արա,
«Տեո սիրու բան ինչ զըժար ա:
«Խագիյ շորերդ, լաւ զարդարուի,
«Գընա բաղաւ, շուկէն կայնի,
«Տեո սիրու բան ինչ զըժար ի:

Մէրն ի, կէլնի լաչիկ կճոռի կճոթի, աչքերը կդեղի կը
գեղըունքի, կէրթայ կինի շուկէյք, էսա տեղ էնա տեղ կկայնի,
խոր խաբրին ինոր խաբրին ականջ կանի, շատ լաւ-վատ խօս-
քեր կլսի: Ջահէլ-ջուհուլները խաւ կինեն. մէկը կկճմտի, մէկը
խակաւ կինի, մէկը փէշ կքաշի, մէկ հայ կանի մէկ հիւյ,
ախրը վերջ ուր սիւտն էլ կպղտորուի... կդառնայ կուգեայ տուն,
կիմնայ որ սիրու բանը շատ դժար ի, որ ուր լաճն էլ ինկեյ
սիրու կրակ. լաճուն կգլրկի վէր սրտին ու կասի.

«Ա՛խ իմ տղայ, իմ մէյ որդի,
«Սուսուն մայքիյն կէլնեմ գինեմ,
«Աղքըյտներաց փայ կըխանեմ,
«Սալչուն փաշէն թող քեյ սիրի:

Էն առաւտուն, խետ բարի լուսուն, մաքիյն կղինեն, աղ-
քըտներաց զըմէն կկերակրեն, ըսկուն կխաւատան որ Սալչում
փաշի սէրն պիտի ինկնի տղի վէրէն, ինոր սիրով կապուի,
պսակուի ինոր խետ: Մէկէլ որ լաճն ի բռւալով, խէվալով կինի
տիւս, կէրթայ էն քեաղքիյ փաշի քեօշկի տակ կկայնի. մաեար
քի էն փաշի աղջկայ անուն էլ Սալչուն փաշայ ի էլե. քեօշկի
տկից կկանչի փաշի աղջկան.

«Սալչում փաշայ, ես քեյ ծառայ,
«Ես քեո սիրուն կըրակ վառուայ,
«Մ'անե մի էլնի, ես քեո բախտն եմ ընկե,
«Քեո սիրոյ սէրն խետ ձիկ արա:

Սալչում փաշէն որ կլսի ինոր ձէնը՝ գիտի որ գլխեր ի.
էն էլ ուր քեօշկի կուրից պատասխան կուտայ ու կասի.

«Ծօ ծուռ տղայ, խայու տղայ,
«Տիւ վով ես վով, կորիր զընա.
«Ես մուսուլման, տիւ էրմանի,
«Քեո սէր մօտ ձիկ ինչ բան ունի:
«Գընա, կայնի իմ խօրը դուռ,
«Աւ քեո խանչալն ու կտրուն թուր,
«Իմ խէրը որ գեայ, մէյ խատ տուր,
«Ասա, քեո մէկ աղջիկը ձիկ տուր:

Սալչում-փաշի սիրտն էլ խիղճ կինի, ինոր սիրտն էլ կէլ-
նի, էն էլ ինոր կսիրի, ըսկուն որ իրարու սիրով կվառուին,
գիշեր ու ցերեկ խիեալ խիեալին, քիւն չկայ, չարայ չկայ,
աղջիկը ցնդեր ի: Սալչում փաշի մէրը կիմնայ ուր աղջկայ
էլութեն, կուգի որ կուրիսցուցի, չիտայ մէկ աղքատի տղի, ամա
ձեռ չարայ չմնացե: Օրմ աղջկայ գլխի որ կլուայ՝ գեաղտիկ
աղու-գէհիւր կտորի մէջ ջրին, կխմցուցի աղջկան, որ շոտով
թէպիմ էլնի: Աղջիկ որ աղուն կառնի՝ խելքից կէրթայ կը
մեռնի, ըսկուն որ ինոր կտանեն կթաղեն գեաղտիկ, մարդ էլ
չիմանայ:

Ինչի որ էլնի՝ լաճ կիմնայ աղջկայ գլխովն ընցած, կէր-

Թայ գերեզմանից գեաղտիկ կիսանի, կշալկի, կտանի հեռու տեղ, կդնի ճգնաւորի հէրի մէջ, հըմէն օր էլ կէրթայ շուկից նուան գիշնի կբերի, կխմցուցի, ինքն էլ կխմի զըմէն խմցելու գեահին: Մէյ կխմի, մէյ կիրիշկայ գեխ Սալչում փաշի երեսն վեր, կասի. Սալչուն փաշայ, քեյ ողջութեն, սաղ էլնես, ուրախ էլնես: Օրմ էլ որ կէրթայ գիշնի բերելու՝ ինքը կուշանայ. ճգնաւորը կուգեայ ուր հէրի գուռը կբանայ, կտիսնայ որ ինչ... խուրն խրէղէն աղջիկըմ կայներ ի հէրի մէջ, հաց-բարին առաջ. ճգնաւորը կնստի աղջկայ կուշտ. կուշտ-կուշտ կուտի էն հացից: Ուշիկմ աղջկայ փէշը կքաշի, կասի. Նանէս, նստիր, հերիք ի կայնես: Իսա խօսքը կասի չասե՛ աղջիկ մէկ ուր բօյովն լէյնք վ էրկէյնք վար կինի, կփռվի տախտի մէջ: Ճգնաւորը կսարսափի, լեղին կկտրի. Վայ, մեղայ, մեղայ, մեղայ քեյզ Աստուած. քեռուսուն տարվայ իմ արած ճգնութենս գնաց, կորաւ:

Աղօթք կանի կասի. Ով Տէր Աստուած, տիւ իսոր խոզից տուր: Աստծու խրամանքով աղջիկը էլըմ կյարի, կէլնի կկայնի ուր տեղ. ճգնաւորն էլ չգաղըն էն տեղ. կծիկ կդնի, կկծկի մէյ կողմ:

Մէկէլ օր լաճը քեաղքից կգառնայ հէր, կտիսնայ որ Սալչում փաշէն մոմի պէս կայներ ի, ուր ճամբխին կիրիշկի, որ կտիսնայ խելքը կէրթայ, ուրախութնից էլ չգիտե ինչ անի. կէլնի մէկ աշխրով: Գիշնին կլցի մէյ կխմի, մէյ կասի. Սալչում փաշայ, քեռ կենաց: Սալչում փաշէն, որ չիւմ էն օր բերան փակ էր պախե՝ նոր էր զարթե մահուան քնից. Աստծու խրամանքով բերանը կբացվի, կասի. Անուշ, անուշ, իմ սրտի սիրենական, անուշ էլնի խմածդ: Համան էսա կանդար կխօսի, ձէնը որ կէլնի թէ չէ՝ էրկուսն էլ, տղէն էլ, աղջիկն էլ, տեղն ու տեղ կթմրեն, կինեն դան, իրարու սիրուն վառուած կմեռնեն:

Լուս-կամար կկապուի ինոնց վերէն. հէրը լուսոյ մէջ կը փլփթթուի:

Մէյ քեանի օրից յետոյ, ճգնաւորը ինքն ուր կմտմտայ ու կասի. Իսա երանգ էր, ինչ էր որ ես տեսայ. էրթամ մէյմ իմ

կացարանս տիսնամ, թէ ինչ եղաւ, ինչ չեղաւ էն աղջիկ: Կուգեայ կտիսնայ որ կտրիճմ էլ խետ աղջկան կշտին ինկեր ի: Կգախախորի, էլըմ կուզի ետ էրթալ, փախնել էն տեղից. ամմա Աստծու խրամանքով Գեաղընէլ խրիշտակ դէմ կուգեայ ինոր, կասի.

— Ճգնաւոր, մի վախենայ, մի, ինոնց մախը սուրբ մախ էլաւ. ըսկուն պիտի էլնէր, ըսկուն էր գլղված ինոնց ճակատ. ինոնք ըսկուն սուրբ սիրով պիտի մնին չիւմ մեռնեն: Վեր առ թաղիր:

Ճգնաւորը կկատարի խրիշտակի խրամանը, էրկուսն էլ կթաղի մէջ մէկ տապանի, ճոչ տապանաքարմ էլ կթալի ինոնց վերէն: Լուս-կամար կկապի հէրի մէջ. շատ զօրքով ու զօրութենով կէլնի ինոնց տապան. խնդիրք արողը ուր մուրազը կառնի:

7.

ԿՏՐԻՃ ԵՒ ԴԵՎ

Կէլնի կէլնի, կէլնի չէլնե, կէլնի մէյ ճեոյ թագաւոր: Իսա թագաւորուն կէր իրեյք խատ լաճ տղայ: Ուր զըմէն դովաթի հետ, թագաւորուն կէր մէկ էլ խաս-բաղչայ, դրախտից աւելի փառաւոր, անմահական ծաղիկ ու ծաղկունք ինոր մէջ, անմահական աղբրներ էնտեղ, էլ ո՞րն ասեմ, ո՞չ մէյ բան պակաս, ոչ մէկ պայտութեն էն բաղչին:

Իսա խաս-բաղչի ծառերաց մէջ կէր մէյ խատ էլ անմահական խնձորի ծառ, ամեն մէկ խնձոր քեանձ մարդում գլղի: Ինոր խոտը քեանձ վարդ-ուրհանի չորս կողմ բռներ էր: Խըն-ձորները որ գիշեր ծառից կաթուկ կանէր՝ խաղար տարուան պառաւ կաղ դէվը կուգէր կուտէր ու կտրորէր, անդեահ, անպահ, գէստիւրսուղ կմտնէր բաղչէն: Թագաւորը խասրաթով էր մնացե, որ ուր խաս-բաղչից ինչ կէլնէր, մէյ խատ խասուն

խնձոր տիսնար ուտէր: Իդոր համար էլ գիշեր ցերեկ շատ դարդ ու մառախ կանէր:

Սրբմ կկանչի ուր իրեցք լաճերն, կասի. Ձեզնից վով որ կաղ դէվն սպանի, էն ծառից մէջ խատ խնձոր բերի ուտեմ, իմ հաւաստ առնեմ՝ էն իմ տեղ կնստի թագաւորի թախթ, ինոր կանեմ իմ վալի-աւգ, թագաւորութեն ինոր ի:

Առաջ ինոր ճոջ տղէն ի, կսիլախորուի, կէրթայ բաղչի մէջ պատի տակ պահ կդնի: Մի քիչ որ կմնայ՝ քիւն կտանի, կինի խոր քիւն, տեղն ի տեղ կմնայ. դէվը կուգեայ, ուր արածն կանի, որն կուտի, որն կտորրի կթողնի, կէրթայ: Ին մէկէլ օր օրթանջայ լաճ կէրթայ խօրն իմաց կուտայ, կասի. Թագաւոր ապրած կէնայ, դարդ մի անե, թէ իմ ճոջը չկարաց՝ ես կէրթամ կսպաննեմ դէվը:

— Հա, քեռ ճոջը գնաց ինչ արաց, մնաց թէ տիւ ինչ պիտի անես:

Օրթանջայ լաճն ի, կառնի ուր թուր թվանջք, կէրթայ: Ճոջի պէս ինոր քիւնն էլ կտանի, կմնայ տեղն ու տեղ. դէվը կուգեայ, ուր սրտի ուղածովն խնձորներն թէ կուտի թէ կը տորրի, կէրթայ: Սրէն մնաց պղտիկ լաճուն, կհաղովի կէրթայ մօտ խէրն:

— Թագաւոր ապրած կէնայ, ամբ արա, էսա գրիւս էլ ես էրթամ. կամ ես կմեռնեմ, կամ դէվին կմեռցնեմ, ախրը խրն-ձորըմ կանամ բիրե քե խամար, Աստուած օղորմած ի:

Խէրը ձեռ կտանի, մորուք կմաժմրժի, գլուխ կժարժի, չգիտե ինչ ասի. տէսաւ որ ինորից ճոջերը ինչ արին:

— Գնա, Աստուած քեյ խետ, գնա տիւ էլ քեռ մարդութեն խառջի. ամմա խելքս տեղ չանե քեյզնից էլ:

Պղտիկ լաճն ի կսիլախորուի, կառնի ուր զըմէն թուր թվանջք, կէրթայ խաս-բաղչէն, կտափի ծառիմ՝ տակ, ափան մէջ կկտորի, պտղունցըմ աղ կխրի մէջ, որ մռմռայ քիւնը չտանի. քեանի որ մռմռայ էն էնկանդար էլ արթուն կմնայ, աւելի աւելի մուղեաթ կէլնի ուր գործին, հէջ չիքնե:

Կէս գիշերը կընցնի չընցնե՝ մէկ էլ կտիսնայ որ խըշ-խըշալէն, ֆըշֆըշալէն պառաւ դէվ կիջնի խաս-բաղչէն. կանի որ խնձորները զըմէն ժովողի, ուտի կամ տորրի՝ լաճ համան էն սհաթին վերէն կխասնի, կքաշի ուր նետ-անեղ, մէջ խատ որ կզանի դէվուն՝ դէվն ուր խացին կխասնի: Լաճը կը խասնի, բօկից կբռնի, մէջ զըրբ էլ ուր թուրը կիջուցի վզին, կանի էրկու կտոր, կսպաննի: Կքաշի թուրն ու խանչալ, պըր-տուճ-պըտուճ կանի ինոր. էլ անվախ, աներկիւղ կժողվի խրն-ձորները, կբերի թագաւորուն: Թագաւորը որ կտիսնայ ուր պղտիկ լաճու մարիֆաթը՝ կէլնի մէկ աշխրով, ինոր ուրախութիւն էլ չափ ու սահման չկայ. կուտի խնձորներից մի քեանի խատ, ուր փաքայքն կառնի. կօրհնի պղտիկ տղին, վաագ կանի, կասի. Որ ես կմեռնեմ՝ իմ տեղը նստող իմ պղտիկ տղէն ի խալալ սրտով ինոր եմ տուե:

Ճեռ աղբէրները որ կլսեն պղտիկ կտրճութենը, խօր օրհնութիւնը ու վաագ՝ շատ խիստ կնեղճտեն, կբարկանան, ոխ քէյն կպախեն ուրենց մէջ, իրիսանց բան չեն ասե: Չատ կը մնայ քիչ կմնայ՝ իրեցք աղբէրն էլ օրըմ մէյտեղ կէրթան դաշտ ավ անելու, մէջ խատ պէտ ժեռ քեարիմ՝ ռաստ կուգեսն: Վոժը վոժի կուտան, թեւ թեւի, քեարը կշռջեն դէն, տակ կտիսնան որ ինչ — մէկ անտակ մեծ խորըմ: Էրկու ախպէր պղտիկից գեաղ-տիկ կփափսան իրարու խետ. աղէկ էլ մհանայ կէլնի ինոնց. կասեն. Եկէյք կախովենք էսա խորի մէջ, տիսնանք ինչ կայ ըստեղ, ինչ չկայ: Դաշին ճոջ աղբէր կիջուցեն. դէլ կէսը խասած չխասած՝ կբռայ, կկանչի. Հաւար, Հաւար, մատաթ, իրի-ցայ մրրկայ, ձիկ տիւս խանէյք: Ինոր կքաշեն տիւս. կկախեն օրթանճէն: Ին էլ ճոջի պէս հաւար, մատաթ կզնի, ինոր էլ կքաշեն տիւս: Ձաթի ինոնց ըսկուն մհանայ պիտէր որ տիւս էլնեն, պղտիկ աղբէրն կախեն մէջ խորին, կուրիսցուցեն:

Սրէն էկաւ պղտիկին. էնը ինոնցից աջալայ էր, կուգէր որ ըստեղ էլ մի ինչ-որ կտրճութեն անէր. ինոր կկախեն: Ին քեանի որ կբռար կկանչէր, հաւար մատաթ կանէր, կասէր

տիւս քաշէք՝ ինոնք ամենեւին ականջ չեն կախե, կկախեն որ կկախեն չիւմ տակ. էլմ՝ էն ժեռ քեար կթալեն վեր խորի քէրնին, բերանը կկալեն, կթողնեն կէրթան իրենց գործին:

Ախր վերջ ուրենց ոխն-քէն խանցեցին պզտկից:

Պղտիկ աղբէրն էր, խորի տակից, մութ-մութ կափրլփի պատերն, ձեռը կառնի դռանմ՝ որ չէ՝ դուռ կբացուի, լոյս ա-րեգակ գեռ էն տեղ. կտիսնայ ախաղիցն ճոչ դէվըմ քեանձ ուր առջի սպանածից էլ աւելի զարգանդուն, ըսկուն ի լէնքլմ, շնթուվե, որ բռներ ի տախտի օրթէն. մէյ խատ էլ խուրն խրեղէն մարալ աղջիկ էնտեղ. դէվը գլխի դրեր էր աղջկան ծնկեան վերէն կմոփար. ինոր խաւալու ձէնը բռներ էր էն խորի զըմէն մաղարէյք, մառդ բանըմ չէր լսե:

Էն աղջկայ աչքը որ կինի դեխ էսա տղի երեսն՝ արմանյք զարմանյք կմնայ. կվախենայ, կսարսափի, կափսոսայ ինոր կը-տրիձ արեւուն, որ էսասկընայ նակաֆըլ իկե ըսկուն խաւար տեղ:

— 2^օ կտրիձ, ձօ խողածին, կասի աղջիկ, էսա ինչ չտե-սած բան ի, որ օձն ուր պորտով, խաւքն ուր թիվով չէր կանե էսա տեղ գեայ, տիւ ինչխ էկար: Տիւ քեռ Աստուած, շոտ արա, շոտ էլի զատուիր ըստեղից, որ ճամբխով իկեր ես՝ էլի էն ճամբխով գնա. թէ մկայ որ դէվը էլաւ՝ քեռ ճոչ պրտուձը ականջդ կթողնի. մի ասե թէ էլ արեւ արեւալոս պիտի տի-սնամ, էսա մաղարից անվնաս ազատուեմ:

Լաճը կասի. էյ, աղջիկ, ինչ կասես, ինչ վախ, զարմանյք. քեռ սէրն ի բերե ձիկ էսա տեղ. մի վախենայ, համան շոտ քեռ դէվուն խան վեր, խեռ ինոր կռուենյք, զարնուեյք իրար:

— Էսա դէվուն կիւթնի խոփ պիտի, որ կրակցուցեն, թա-լեն ինոր ոտներաց վրայ որ զարթնի, թէ չէ զօռով չարթննայ: Լաճն ի կինի մաղարի մէջ դէս ու դէն, կկնդնի մի խոփ, կրակ կվառի, կտաքցուցի խոփ, կբերի կթալի վեր դէվու ոտաց: Դէվուն ըսկուն կերեւայ, որ մօրիկմ՝ որ կծեց:

Դէվը մէյ խատ ծմրկտանաց, ժափ էկաւ, վեր էլաւ,

նստաւ, աչքերը ճըմութեց, բացեց, առաջը տեսաւ հողածին. առաջ մէյ խատ մուաց, կոտրտուաւ, շուռ-մուռ էկաւ, էլմ՝ իրիշ-կաց դեխ լաճու երեսն վեր. հալա չէր խաւատայ ուր աչքերաց:

— Օ՛, խողածին, տիւ էսա տեղ. լաւ պրտիւձ ես իկե ձիկ: Վտրիճն էլ կասի. խա, խա, վեր էլի, վեր կաց, ես իկեր եմ որ ես ու տիւ իրարու խեռ կռուենյք, ես ես, ես տիւ:

— Առաջ տիւ զարկ կտրիձ, կասի դէվը:

Վտրիձ անթարթ կկայնի. դէվ թօփուզմ՝ որ կզանի՝ լաճը հիւշտ, ըսկուն ինչ մօրիկըմ կթուրն ինոր առջևից, բանըմ չէլնե: Տղէն էլ մէյ խատ որ կքաշի ուր թուրն կկանչի, ես Մարու-թայ *) բարձր Աստուածածին, թուրը կզանի թէ չէ՝ աչք քափոց, բանալու չափ էլ չէ, դէվուն կանի էրկու կտոր, մէջքից կկտրի կանի կիմայ-կիմայ, կթալի մէկ եան:

Աղջկայ սիրտն էլեր էր արուն, էրէրուն. էն կվախէնար որ դէվը լաճուն զա՛յ անի, պատուտի ուտի՝ ինչխ որ շատե-րաց: Խօ փառք Աստուծու, տղէնը ազատուաւ, դէվը սատկաւ: Մկայ տիւ տես աղջկայ ուրախութեն, որ շատ տարիներով ին-կեր էր դէվու ճանկ, ազատում չկար, տիւս գեալ չէր էլնե: Տղէն ու աղջիկը, աղէկմ՝ իրարու կտիսնան, կխաւենեն:

— Ա՛խ կտրիձ, մենակ ես չեմ էսա տեղ. ձիկ պէս շատերն էլ կան, հալա մի գնա էն մէկէլ դռները բաց, տես փովեր կտիսնաս. էրկուսն էլ ձիկ պէս էսա չար դէվը էսա եօթն տարի ի որ բերեր ի բանդ արեր ի էսա քարատկի մէջ, փակեր ի գնդանի մէջ: Լաճը կէրթայ մէկէլ դռներն էլ որ կբանայ՝ աղորթ որ էրկու խատ էլ ուր պէս աննման, խուրն խրեղէն աղջկներ կտիսնայ էն տեղ. ախու չեն կանայ տեղներից լըպը-տայ, տիւս ել-մուտ անե:

Վէրթայ մէկ ուրիշ դուռ էլ որ կբանայ՝ կտիսնայ էն տեղ էլ պառաւըմ. բարեւ կուտայ, բարեւ կառնի, էն աղջկներ թաալիմ կանի պառվուն, կասի. Մարէ, ես քեյ որդի, տիւ ձիկ

*) Մարուքէ ճգնաւորի անունով հեքեաթի հերոսները միշտ յուսադրը-ռել են և նրա անունով էլ յարձակոււմ են իրանց ախոյեանների վրայ:

մէր. էսա աղջկներ թող կէնան քեռ մօտ, մի քիչ ժամանակ մէյ տեղ կացէք, չիւմ ես դառնամ դեամ:

Պառաւն ինոր ճար-ճամբախ նշանց կուտայ, կասի. Կրտրիճ, կէրթաս էսա խորի մէջ, իրեյք խատ էճ ռաստ կուգեայ. դաշին ոտդ թալ վեր սև էծուն, ինորից ոտդ թալ վեր կարմիր էծուն, ապա վեր սիւտակ էծուն, ինոնք քեյ կթալեն տիւս, կինես լոս-աշխարհ, կազատուես: Լաճը կէրթայ կինդնի էծերը, կմոռնայ, առաջ ոտը կթալի վեր սիւտակ էծուն, էն էլ կթալի վեր կարմիրն, կարմիրն էլ վեր սիւտակ, լաճուն կը թալեն սև-մութ աշխարհ, ճամբախը կմոլորի:

Տես որ Աստուած խեղ տղին եար ի. կաս-կուտրաթ էտա սև աշխրի մէջ ինոր ռաստ կուգեայ մէյ խարիր տարեկան ընցուկ պառաւ. կնիկըմ: Տղին որ կտիսնայ՝ կուրախնայ, կասի. Բարով խէրով, կտրիճ, արե՛ էլնենք ես քեյ մէր, տիւ ձիկ տղայ, անենք ապրենք, չիւմ օրն մախուն մնանք մէյ տեղ:

Օրըմ տղէն կխառցուցի. Մարէ, կասի, էսա ձեր աշխարհ ինչի՛ էսասկընայ մութ, դումանը բռներ ի, ինչի՛ ճիւր չկայ, արև արևալոս չկայ. չէ՞ որ տիւք էլ Աստծու ստեղծած էք:

— Ա՛խ որդի, կասի պառաւ, ի՛նչ ասեմ, մեր մեղքիցն ի, էսա քեանի տարի էլաւ որ մէյ եօթն գլխէն չար դեւը նստեր ի մեր աղբրի դէմ, չթողնե որ ճիւր գեայ. առձիւմ՝ էլ կայ, որ բռներ ի արևու դէմ, չթողնե որ լոյս էլնի մեզ վրայ:

Էտա կտրիճն ի որ սիրտը շատ կցաւ՝ կասի պառաւուն. Մարէ, գնա՛ ձեր երկրի թագաւորուն ասա, որ ձիկ իղին տայ, ես էրթամ էն էրկսին էլ սպանեմ, ձեր երկիրն ազատեմ մթնից և ջրի պակտութենից:

Պառաւը կերթայ թագաւորուն իմաց կանի, ամբ կառնի ինորից, կուգեայ լաճուն կիմացուցի, որ հաղբիլ էրթալ ինոնց վերէն:

Առաջ կէրթայ դեխ դէվ, կտիսնայ որ փուվեր ի վեր աղբրի ական. մարդ և անասուն մէկը ինոր ախից սարսափից չկանալ մօտ գնայ ջրին: Մէյ զանելուց ինոր կթնջկըցուցի, կսպանի:

Կտիսնան որ գետի նման աղբրը կփութնի կուգեայ մէջ երկրին. ամեն մարդն էլ շատ կուրախնան և իրարու աւետիս կուտան, որ դէվն սպանուեր ի: Դէվն սպանելուց յետոյ, մէկէլ օր կտրիճ տղէն վեր կառնի ուր նետ-անեղն, կէրթայ դեխ առձիւն, նշան կդնի. մէյ զանելուց էլ առձիւն էրկնուց երեսից տակ կբերի. արևն էլ ուր շառաւիղքն ու շողերը կբանայ վեր արարած աշխրհին. ամէնքը կտիսնան ու շատ կուրախանան. սև-մութ աշխարհ կլուսաւորուի:

Էն երկրի թագաւորը որ կտիսնայ էսա լաճու դօջաղութին՝ կմտնի սիրտ, կկանչի ուր երեսն, կասի. Կտրիճ, ուզի, տիւսնամ թէ քեռ ուզածն ի՛նչ ի: Տղէնը բանըմ չուգե, կասի. Թագաւոր ապրած կէնայ, մէնակ քեռ սաղութեն կուգենք:

Թագաւորը կուզի որ ուր մէկ խատ աղջիկն ինոր տայ, պտակի. շատ կպատուի, շատ էլ կմեծարի, որ անի ուրան փէսայ, ամմա լաճը չուգե, կասի. Թագաւոր ապրած կէնայ, քեռնը քեյ թող մնայ, ես հալայ շատ-շատ մուրադներ ունեմ, խօսք չեմ տայ:

Կէլնի որ մէյ քիչ ժամանակից վերջ էսա թագաւորը խեղ մէկ ուրիշ թագաւորի կուիւ կբանայ: Լաճն էլ կսիւախւորուի, խեղ ասքլորն կէրթայ կուիւ:

Էրկու թարաֆիցն էլ շատ դօւ կուիւ են պատրաստե: Զամաթէն, հարայ-հրոցն աշխարհ բռներ ի, սպանողը սպանողի, զանող զանողի, տանող տարողի ի, մարդ ուր գլխի տէրը չի. Աստուած հիմտաթ էլնի մեր էսա կտրիճ տղին:

Կուիւ էն տայք ժամանակ, կտիսնայ որ ուր էրկու աղբէրներն էլ մէջ կուիւն. բերանը կմնայ բաց. էլ չգիտե ի՛նչ անի, ի՛նչիս անի, որ ուր աղբէրները սպանուելուց ազատի: Ախր սիրտն էլ չխամբերե. համան կթողնի ուր կուվու կողմ, կվաղի դեխ ախբէրներ, կուզի ազատի կուիւ սառումից, ամա ինոնք իսոր չեն ճանչնայ:

Ինքն ուր մէյ կիրիշկայ ինոնց, կծծղայ, կծծղայ, սիրտը կպատուի, չկանայ ուրան բռնե. վզներով կփաթաթու ի

խոր ինոր կապքից, վերջ որ էլ չկանայ՝ ուր սրտին ու ջիւղին խաբար կանի.

— Ծօ տնաւերներ, չէ որ ես ձեր եղբայրն եմ, կոսի, ձեր պղտիկ եղբայր, համայ տիւք ձիկ չէք ճանչնայ: Տիւք ձիկ փոս փորիցիք, խորի մէջ թալիք. ամմա Աստուած ձիկ ազատեց: Իսա եղելութեն որ կլսեն էրկու կողմի մարդերն էլ՝ կըռիւ կղաղերցուցեն, կռուարարները կբարուշեն, մայնա կէլնի:

Ձէնը կէրթայ թագաւորուն, կասեն. Քեո պղտիկ տղէն իկե: Ին որ կլսի՝ էլ չգիտե ինչ անի. շոտ-շոտ ուր թախտից կէջնի, կուգեայ դեխ պղտիկ լաճ, վզնով կիչնի, ուր կարօտն կառնի: Պղտիկ լաճը ուր գլխու գեացած զըմէնը կպատմի խօրն: Իրից աղբէրն էլ մէյտեղ կէրթան, էն խորի բերան կբանան, կմտենն գէվու մաղարէն, կթողվեն սնդուկներով լի ոսկի, արծաթ, ակունք, ջալահիր, կբառնան ջորիներաց, կառնեն էն տեղաց իրեյք խօրօտ աղջկներն էլ, կուգեան իրենց տուն:

Աղջիկներաց զըմէնի պղտիկն պղտիկ աղբէրն կառնի, ինորից ճոչն օրթանջայ աղբէրն, ամենից մեծ աղջիկն էլ մեծ աղբօր համար: Կպսակուեն, իրեյքն էլ կխասնեն իրանց սրտի մուրազին:

Թագաւոր կկանչի ուր զըմէն վազիրները, ինոնց առջև կպաքի պղտիկ տղի ճակատը. ուր ձեռնով կհանի թագն, կըդնի ինոր գլխին, կնստեցուցի թախթի վերայ, կանի ուր տեղ թագաւոր, ինչիս որ խոստացեր էր:

Աստծուց իրեյք ոսկի խնձոր իջաւ, մէկն ասողաց, մէկն խողաց, մէկն էլ հեռու ականջ արողաց:

8.

ՊՍՊՂՈՒՆ ՓԵՏՈՒՐ

Կէլնի կէլնի, կէլնի չէլնե, կէլնի կէլնի մէյ շատ բարի թագաւոր: Ափսոս որ էտա թագաւորը վեր աշխարհիս ունի մէնակ մէյ խատ լաճ-տղայ, էն էլ ոչ տան ի, ոչ տեղաց, ինքն

ուր գլխու տէր: Որ քիչ-շատ կմեծնայ՝ խօրից մօրից գեաղտիկ կլցի մէկ այբայ ոսկի ու արծաթ, ուր եար-եաթաղ կթողվի, կկապի ձիու թա՛րք, թարկ-դիւնեայ կանի, էն աշխրից կէրթայ դեհարի-կուրբաթ: Զատ կէրթայ թէ քիչ՝ Աստուած գիտի, ճամբիս վերէն կտիսնայ, որ ինկած է մէյ խատ պսպղուն խազարան ռանկի խաւքիւ փետուր. ձիուց կէջնի որ փետուրը վերուցի. Աստուած խրամանքով ձիուն լեզու կէլնի, խաբար կուտայ կասի. Կտրիճ, լսիր ձիկ, ձեռ մի տար էտա փետուրին, իսկի էլ մի վերուցե. էտա փետուրը մէյ բէ-ուղուր գատ ի, քեո գլխուն բա՛լէմ կբերի: Լաճը ականջ չանե, կվէրուցի փետուր, կզանի ուր գլխուն, ձինը կքշի, առաջ կէրթայ ուր ճամբախն:

Կէրթայ կէրթայ, կխասնի մէյ քեաղայք. ներս կմտնի: Պօղրի էն երկրի թագաւորու սարի տկից ընցած ժամանակ՝ թագաւորը ուր քեօշկից կիրիշկայ, որ կտիսնայ խոր գլխին խրած փետուրը՝ ամր կանի, շոտով էտա տղին կկանչի ուր մօտն, ինոր բան ունի ասելու:

Լաճը կէլնի թագաւորու երես. թագաւորը կխառցուցի.

— Կտրիճ, տիւ վո՛վ ես, վո՛վ չես, ո՛ւստ կուգես, դե՞որ կէրթաս, ո՞ր աշխրիցն ես, ինչի՞ ես իկե: Զըմէն թարաֆի խառց ու փորձ կանի:

— Վով եմ, վով չեմ՝ ես էլ չեմ գիտե. ուստ կուգեամ, դե՞որ կէրթամ՝ էն էլ չեմ իմնայ. ես էլ իմ գլխու մէկն եմ, որտեղ ուտեմ՝ էնտեղ էլ կմնամ, կքնեմ, կզարթնեմ, ըսրսկնայ օր կընցուցեմ:

— Որ ըսկուն ի՛ կասի թագաւորը, մունջ արե. տիւ էլի ձիկ լաճ, ես էլ քեյ խէր, ապրենք մէյտեղ, շինեյք աւիրնեյք մէյտեղ, մեռնեյք էլմ մէյտեղ. էսա զըմէն մալ ու դօվլաթն էլ թող էլնի քեյ:

Լաճը խաւան կմնայ թագաւորու խօսքին, կէլնի ինոր տղայ: Ին ոսկե փետուրն էլ կզանեն էօղի պատ, որ գիշեր ցերեկ, քեանձ արեգական, քեանձ ակունք ջալահիր փէլ կուտար կփլփստար:

Թագաւորու վագիրները որ կտիսնան իսոնց էրկսի, խօրն ու տղի, սէրն ու մուհապաթը՝ շատ կնախանձեն, կուզեն լաճուն կուրիսցուցեն, եա սպանեն գեաղտիկ, եան էլ մի տեղով դա՛յ անեն: Օրմ էլ կասեն Թագաւորուն:

— Թագաւոր ապրած կէնայ, շնախաւոր էլնի քեռ նոր լաճ տղէն, շնախաւոր քեռ նիշուն փետուր. էսա փետուր որ ըսըսկընայ փէլս կուտայ քեանձ արեգական, ապա իսոր խաւքն ինչ կանդար էլ խօրօտ կէլնի: Էն խաւքն անջախ քեռ էօղին, քեօշկ ու սարին լայնդ ի:

Վէգիրները մէկը մէկից աւելի կյորդորեն Թագաւորին, որ անպատճառ մէկն օղորկեն էն խաւքիւ իտվից. դէոր որ ի՛ բռնեն, բերեն: Վով էրթայ խաւքիւ իտվից, վով չէրթայ բերի՝ վիճակը կիյնի լաճու վէրէն: Ինոնց չար միտքն էլ էն էր որ լաճուն օղորկեն, էրթէր էլ չիգէյր: Թագաւորը ամր կանի որ էրթայ, գլխի տայ, ինչ կանի անի՝ խաւքը բերի:

Էտա լաճն ի, լաւ—չէ չի ասե. կէրթայ կմտնի փակեախ մօտ ուր ձին, կինի ձիու վզովն, շատ կմտմտայ, կուլայ կաղաւաղի, ըսկուն որ արտօխնք կթափի վէր ձիու ոտներաց: Ձիուն լեզու կէլնի, կզառնայ դեխ լաճն ու կասի. Կտրիճ, էլմ ինչ էլե քեյ, ինչի կուլաս, ինչի կմէգես կմտմտաս. չէ՞ որ էն օր ճաբխի վէրէն քեյդ ասի, մի ձեռ տայ էտա փետուրին, քեռ գլխին բալայ-պատուխաս կէլնի. տիւ ձիկ ականջ չարիւր, մկայ էլ ինչ կտանջվես, ինչ որ անես՝ ֆայդա չկայ: Կէրթաս մօտ Թագաւոր, կիւնդրվես որ քեյ տան, հազըրեն քեռասուն բեռ կորեկ, քեռասուն էլ կաթըր, մէյ բեռ էլ խատ-խատ իստկուկ գեա՛րի քեռ ձիու խամար. իսոնք որ հազըրեցին՝ բանդ էլ կաճողվի. մէկէլ օր կկանչենք մեր Աստուած, կիյնենք ճամբախ, Աստծու զօրութենով կէրթանք էն խաւքը կբերենք:

Լաճը կէլնի Թագաւորու իրես, կուզի ուզածները, ինչ որ ձինը ասեց: Թագաւորը էն սհաթին ամր կանի ուր մարդերաց, որ շոտով հազըր անեն լաճու ուզածները: Մէկէլ օր լաճն ու ձինը կկանչեն ուրենց Աստուած, բեռները կիսկեն առջևներ,

կինեն ճամբախ, ուղիդ դեխ խաւքերաց երկիր, դեխ Արապստանայ չօրերն: Կընցենն շատ ձորեր ու դաշտեր, սարեր ու անբրնակ, անշէն երկիրներ, անջուր վէրանայ չօլ-չօլստանք. էլ մարդու երես չեն տիսնայ: Կէրթան կէրթան մէկ անխլիս դաշտիմ մէջ կիջնեն: Լաճը Թագաւորու գեաֆ տալուց էնկանդար չի վախենայ, որչափ որ ուր պատվուց, կուզի որ մեծ անունըմ վաստկի էն երկրի մէջ:

Ձիուց տակ կիջնի, բեռները կտեղաւորի, ձինը կկապի էն տեղ, կորեկ կցրվի մէջ էտա ծով-դաշտին: Մէկէն տիսնաս, որ խազար ու բիւր անթիւ խաւքեյր, հըմէն կողմից, էրկնուց երես բռնած կուգեան կլեցվեն էտա դաշտին մէջ. ինոնց էրամը սեւ ամպի պէս բռներ ի դաշտի երես, խազար ու մէկ տեսակ անուշ-անուշ կվկվոցի ճըլլոցի ձէնը բռներ ի անսախմանք դաշտ: Կվկվալով ճըլճվալով ցփնած կորեկները կքաղեն: Լաճու ուզած էն փէլսկտաւոր խաւքն էլ իտոնց մէջ կէլնի. ուշիկ-ուշիկ տափ-տափ անելով, պախկվելով կխասնի վէր խաւքիւն, կբռնի: Խաւքն էլ խաւք մի ասե, խաւքեյրաց Թագաւորն ասա. փետուրները փլիստուն, քեանձ արեգական շառաւիղք, թւերը էրկնաձիգ, քեանձ սինամայ խաւքիւ, կատարն փայլուն, քեանձ ակն ջափահիր: Ախրը շատ զօռ ու դժուարութնով կբերեն կխանեն Թագաւորու երես: Աշխարհ ալամ կվաղեն սարէն, տիսնալու էն խաւք:

Վագիրները կտիսնան, որ լաճը սալամաթ իտ ի դառցեր՝ ուրիշ չարութեն կմտմտան, կասեն. Էսա խաւքիւն գեօրայ իսոր ծառ չինարի պիտէր. ոսկի կաֆաս պիտէր, խաւքն ինոր մէջ նստէր, ճըլվէր, Թագաւորուն անուշ քիւն բիրէր: Էլի մի շատ ծանդը ծանդը բաներ առաջ կբիրեն, էլի լաճուն կուգեն օղորկել շատ հեռու տեղեր, որ կորսուի:

Լաճն ի, էլմ ուր ճար կթալի մօտ ձին: Ձինը կասի. Կտրիճ, մի վախէնայ. գնա մօտ Թագաւոր, ուզի մէյ խատ ոսկուց շինած պալթայ և մէկ բեռ էլ իստկուկ գեարի: Էնպէս էլ կանի: Առաւօտուն իստ բարի լուսուն կի-

նեն ճամբախ: Ձինը կասի, որ կխասնենք մօտ սալվի-չինարի ծառ՝ պալթէն զարկ ծառին, շոտ էլմ խէծի, քշի ձիկ, էլ մի՛ իրիշկե իտուդ.— ծառը իրան-իրան կինի մեր իտվից, կուգեայ:

Կխասնեն չինարի ծառի մօտ որ չէ՝ պալթէնը ծառին զանել, ձինը հէծնել ու քշել մէկ կէլնի: Սալվի-չինարի ծառ կինի ինոնց իտվից, էրկէն-էրկէն կուգեայ չիւմ ինոնց երկիր, չիւմ թագաւորու խաս-բաղչի օրթայ տեղ կտնկվի:

Վազիրները տէօան որ ճար չէլնե, չեն կանայ վէր էն տղին, չեն կանայ կուրիսցուցել. դեոր էլ որ օղօրկեն՝ կէրթայ անվնաս կդառնայ. կասեն թագաւորուն, որ էրթայ պառաւ դէվու ճոչ լաճ, ուսթայ Նազար բերի, որ ինոր խամար ուզած քեօշկն ու սարէն շինի:

Էլմ լաճը ուր ճար կթալի մօտ ձին, կուլայ կաղավղի:

Ձինը կասի. Կտրիճ, էլմ մի վախենայ, դնա թագաւորուցն ուղի մէջ ջուխտ ձիու ոսկի նալ. էն կզանես իմ խոտերի տակ. Աստծով չիւմ վաղն էսա-գեաճ ուսթէն էստեղ հազրը կաննայք: Էն մէկէլ օրնի, լաճն ու ձինը հետ աղօթ-րնին, ոտքեր շաղաթըթաղ կինեն ճամբախ: Ձինը կասի. Կտրիճ, ես քեյ դեոր որ կտանեմ՝ կտանեմ, ձէն չհանես, մունջ կաց, իսկի մարդու էլ բերան չբանաս:

Կէրթան կխասնեն խորըմ վէրէն, կտիսնան ճոչ քեարըմ վէր ինոր բէրնին թալաճ: Ձինը կասի. Կտրիճ, կբանաս ինոր բերան, կմտնես ներս, կխասնես էրկթէ դռանըմ, դռան կզանես, տիւս կուգեայ պառաւ մը. էն ուսթի մէրնի, կասես. Կանչի ուսթին, ըսկուն կասես որ ճոչ դէվը չիմնայ. որ իմցաւ՝ քեո ճոչ պրտուճդ ականջդ կթողնի: Պառաւը ուսթին ձէն կուտայ, կուգիայ տիւս, գեաղտիկ կվերցնես ուսթէնը ու կուգես:

Ինչիս որ ձինը պատուիրեց՝ լաճը ըսկուն էլ կանի:

Ինոր բախտից ուսթէնը վէր էրկթէ դռան կայներ էր, դէվն էլ քչուկ: Հոտով կառնի ուսթէն, խորից տիւս կէլնի, կթալի ուր ձիու թա՛րք, կքշի դեխ թագաւորու երկիր:

Մի քիչ վերջ դէվ կզարթնի, կինի ինոնց իտե, որ հա-

հայի զըմէն էլ սպանի: Լաճը ուր մէջքին խրած խնձորներից մէկը որ կթալի՝ խնձորը կդառնայ մի ախագիչն կարմիր ծով: Պառաւ դէվը կմտնի ծովի մէջ, քիչ էր մնացե, որ բռնէր ձիու պոչ. լաճը խնձորմ էլ կթալի. կդառնայ խիտ-մէշայ, որ մարդ, անասուն չկանայ ընցնե մէջից: Դէվը կֆուայ կֆուֆուայ՝ եզ-րանց կուգեայ ինոնց կխասնի. կանի որ ձիու պոչը բռնի՝ լաճը խնձորմ էլ կթալի. կէլնի մէկ ախագիչն դա՛ր, դա՛րի օրթիցն կտիսնայ որ ծուխ, մուխ պալա՛ն-պալա՛ն տիւս կուգեայ: Դա՛րը կպատուվի, դէվն էլ կէրթայ կինի մէջ, կկուրիսի, էլ տիւս զալու ճար չէլնե. կսատկի, կմնայ էն տեղ: Տղէն, ուս-թէն ու ձինը սաղ սալամաթ կընցնեն էսա փորձանքից էլ, չիւմ իրիկումն ուրախ սրտով կմտնեն թագաւորու սարէն:

Ուսթայ Նազար մի շատ անուանի ուսթայ էր: Թա-գաւորու տուն խասնելուն պէս՝ ամր կանի որ չէ՝ Աստ-ծու կամքով մէջ մէջ սհաթի էն ախագիչն քեօշկն ու սարէն կշինուի: Էլմ էլ չար վէզիրները խորով էլ չեն գեոխանայ:

Կտիսնան որ լաճը զըմէն ինոնց ասած դժար բաները կատարեց, կասեն թագաւորուն. Թագաւոր ապրած կէնայ, էսա զըմէն բան իրա կարգովն ու զարգարաքով էլաւ, կա-տարվեց, ամմա մէկ բան պակասի, որ էն էլ էլաւ՝ էլ քեզի խասնող մարդ չկայ: Օղօրկես Սրապստանու խալիֆի աղջիկ բերես, անես քեյ կնիկ, որ էսա փառքին խեո վէլես վայելես աշխարհ:

Աստուած տիւ փրկես փորձանաց, էսա զըմէնից դժարն էր:

Լաճը էլմ էլ կմտնի փակեախ, մալուլ-մուլթ կկայնի ձիու երեսն վեր, էլմ կիւլայ կաղավղի, մէջ ուր արտսիւնքին կտղկվի: Ձինը կիմնայ ինոր սրտի նեղութեն, կասի. Կտրիճ, էլմ մի վախենայ. կէրթաւ թագաւորուց կուգես քեառսուն սրա-բայ չորսական լծկան ձիով, մէկ արաբայ էլ ոսկուց շինած ակնունք ջավահիրով զարդարուած, հըմէն ձին հազար-ոսկա-նոց էլնի, քեառսուն ձեռք էլ արվիշմէ, զարբաֆէ խալաւ, որ Սրապստանայ խալիֆի աղջիկ բերելն գօւ չէլնի մեղիկ խամար:

Իսա թալլիֆը թագաւորուն շատ դժար էրեւաց. կկանչի չէր ինքնը. ախրը պարտք խարջ կանեն, լաճու ուզածը կկատարեն:

Լաճը և ուր ձինը մէկէլ օր կինեն ճամբախ:

Չատ կէրթան թէ քիչ՝ Աստուած գիտի, ռաստ կուգեան մի ինչ-որ մարդով. կտիսնան որ ախագիյն ջաղցիմ՝ քեար առն մէջ մատին, ըսկուն ինչ ֆուրկ կֆուացուցի, չի էլ նեղանայ ինորից: Զարմանք կմնան, կասեն. Ի՞նչ, աղբէր, էտա ի՞նչ մարիֆաթ ի:

— Մարիֆաթն էն ի, որ թագաւորու լաճ գնացի խորը միջուց, պառաւ գէվուց ուսթէն բերե, մէկ թա՛խկի մէջ քեօշկ ու սարայի կայնըցուցե. ըսկուն մարիֆաթ կէլնի, էսա իմ ոչինչ:

Կասի. Ին գեօ ես եմ. արե ելնենք աղբէր: Կէլնեն ու կէրթան:

Քիչմ՝ էլ առաջ կէրթան. կտիսնան որ մարդմ՝ էլ, բերան դրե աղբրի դէմ, գեացած ջուրը կխմի կխմի, չկշտանայ. կասեն. Իս էլ աղէկ մարիֆաթ ի:

— Մարիֆաթն էն ի, որ թագաւորու լաճը ինչիս ի գնացե, սինամախաւք բերե, սալվի-չինարի ծառն էլ խետն իկի:

Կասի. Ին գեօ ես եմ. տիւ էլ արե, էլնենք աղբէր. Ին էլ կէլնի: Մի քիչ էլ կէրթան. կտիսնան որ մարդմ՝ էլ ըսկուն կքէլի կքէլի, որ մէկ աղիւմ կթա՛լի՝ Վարագայ սարը ուր տա՛րներով կսռջի. ինոր ոչ ձի կխասնի ոչ խաւք. Կկանչեն կկանչեն, անջախ անջախ կդադրեցուցեն. կասեն. Աղբէր, արե, տիւ էլ էլի մի խետ աղբէր: Ին էլ կէլնի, կէլնեն չորս ընկեր:

Քիչմ՝ էլ կէրթան. կտիսնան որ մարդըմ գեօ ականջ դրե գեյտնի վերէն, քեաղայք ինչ որ ասեն, խսբար տան՝ էն էն-տեղ կլսի: Կասեն. Իսա զըմէնիցն էլ լաւ մարիֆաթ ունի: Ինորն էլ կառնին խետ ուրենց, կէլնեն խինգ աղբէր կամ ընկեր:

Չատ կէրթան թէ քիչ, չիւմ կխասնեն Արապստանու թագաւորու քեաղայքն: Իրեյք օրուայ ճամբխից գատ, Հեռուն ուրենց արաբէքէ կթողնեն, գեյղիմ՝ մօտ, ուրենք կմօտկընան քեաղքիցն, դերգեհի դռան մօտ:

Աղիւմ թալողն ի, մէկ անգամ որ աղիւմ կթալի՝ կխասնի կկայնի վեր թագաւորու էօղի դռան: Բարե-Աստուած բարին կանի ու կասի. Թագաւոր ապրած կէնայք, եո աղջիկ պիտի տաս մեր թագաւորուն: Արապստանայ թագաւորն ի, կշուարի էսաօկնայ նա՛կաֆըլ թալլիֆի վերէն. չգիտե որ ի՞նչ ասի, ինչ պատասխան տայ:

— Զիկ իրեյք օր ժամանակ տուր, կասի:

— Որ ըսկուն ի՝ մեր մարդերաց ուտեստ պիտի, տասնխինգ խաղար ոչխար, ինոր գեօրայ խաց ու պրինձ, որ ուտեն կըշտանան, աչկեն չիւմ քեօ երեյք օրն թըմըմի, թէ չէ մնալու ճարը չկայ, կուգեան, կլեցվեն քեաղայք, ինոնց չէյք կանայ խաբար խասկըցուցե:

Առջի օր մէյ դան խաց, ջուր, ամէն ինչ կուտան. կտիսնան որ չեն կանայ ինոնց կշտացուցե. վէզիւրները մէջքներ կուժփաս կանեն, որ գիշրով ասքըրներ օղորկեն, զըմէնին էլ սպանեն, բալքի թէ ըսկուն ազատվեն ինոնցից:

Ականջ արողը կիմնայ ինոնց խորհուրդը, կասի ընկերներաց. ինոնք էլ կուգեան կթողվեն, մէյ քեանիմ՝ խատ փէտէ մարդ կշինեն, խալաւ կխագիւցեն, կկայնըցուցեն դաշտի մէջ: Թագաւորու ասքըրները կուգեան, կզանեն կզանեն թրով թուվայքով, չիւմ կնեղանան, կաջըղեն, կթողնեն կէրթան. ըսկուն կխաւատան, որ թէ զըմէնին էլ սպանեցին:

Առաւօտուն ջաղացի քեար ֆուացուցողը կէլնի, ճոճ-ճոջ պալ-պալ քեարեր կթալի մէկ եան, փոս տեղերը կլցուցի, որ էլմ ուրենց չատրներ կզանեն, կնստեն: Աղիւմ թալողն կօղորկեն մօտ թագաւոր պատասխան բերելու: Թագաւորը կտիսնայ ինոր, սիրտը կվրկվրկայ. կվախենայ:

— Թագաւոր ապրած կէնայ. էսա ձեր երկիրը ի՞նչ կանդար ճանձ-մօթիկ կայ. չթողին որ մենք դատարենք:

Թագաւորը մատը կկծի, ինքն ուր կմտմտայ, կասի. Մեր ասքըրներաց արածը ոչինչ էլի. էն օր էլ ինոնց խամար Հաց կուտայ: Ին մէկէլ օր կտիսնայ, որ չարայ չէլնէ խետ իտոնց՝

գեաղտիկ ամր կանի որ բարութիւն լաղրմեն: Ականջ արողը որ կլսի՝ շոտ իմաց կուտայ ընկերներաց. շոտով իրենց չատրները թար թախում կգատացուցեն ուրիշ տեղ. էլմ կբերեն փէտէ մարդերը կկայնրցուցեն ուրենց տեղ: Բարութիւն որ կվութկայ, կկպնի՝ իտոնց ամենեւին վնասմ էլ չէլնեն:

Թագաւորը կտիսնայ, որ էլ ճար չէլնեն խետ խոնց, կկա- կղնայ, կկանչի ուր սարէն, շատ ազաթ-իքրամ կանի: Մէջ կողմից էլ գեաղտիկ ուր մարդերաց ամր կանի, որ բաղնիսը էնչամ-էնչամ վառեն, չիւմ ինոր պատի մէջի երկթներն էլ խալեն, որ էսա մարդերը բաղնիսը մտած ժամանակ, զըմէն էլ խուրթ-խաշ էլնեն, մրկեն, իրիցեն, մէջն էլ չմնայ սաղ: Ականջ արողը կլսի ինոր չար միտքը. կասի ընկերներաց: Աղբիւր կուլ տուողը, կէրթայ բերան լիք ջուր կանի: Որ կմտնեն բաղնիս՝ ջուրն ըսկուն կֆշացուցի, որ տիւ կասես սարի գլխի նստած, սա՛րին-քեամի ի որ կուգեայ իրխիդ:

Աղղկնան, կուգեան մօտ Թագաւոր գեանգետտ, կասեն. էսա ինչ երկիր ի, որ վառելիս չկայ, բաղնիսի մէջ շատ ցուրտ էր: Թագաւորու ճարը կկտրի. էլ փորձանք չմնաց, որ չարեց ինոնց վնասելու, ուղեց ապա բարեկամութեն հաստատել:

— «Ես կուղեմ քեառսուն արաբայ չորսական ձիով.

Մէկ ոսկի արաբայ, ոսկուց ու ջալահիրից շինած.

Քեառսուն ձեռք խալաւ զարբաֆ կուժաշից,

Որ իմ աղջիկը ուր քեառսուն խալայեղներով տամ ձե»:

Համան շոտ-բէ-շոտ կխասնեն, էն զատու գեյղից կբերեն իրենց խետ բերած էն զըմէն ապրայնք, թէ՛ ձիերը, թէ՛ ոսկի, արաբէն. իրենք էլ իրենց ընկերներով կգարվեն կգարդարվեն և կէրթան Թագաւորու դուռ խարսնառէջ:

Էն քեաղքի մարդերը որ կտիսնան իտոնց պատրաստու- թեն, իտոնց զա՛ր ու զարդարայնք՝ կգարմանան, պուկները կկծեն, բերանին բաց կմնայ, կասեն. խալալ էլնի մարդոց արածն: Թագաւորու տղէն կէլնի մօտ էտայ Թագաւոր խօշ-բէշ կէլնի. նոր-նոր ճանչփորութեն կուտայ, կպատմի ուր ահվալն: Թա-

գաւորը կասի. — Այ մարդեր, որ տիւք էտասկընայ շատ մարի- ֆաթի տէր էք, ապա ձեր թագաւորը ինչքան. իմ մէջ խատ աղջիկը թող խալալ էլնի ինոր, տարէյք, բարով վայելի:

Էն մէկէլ օր, տղէն ու աղջիկը մէյտեղ կղնեն ոսկի արա- բի մէջ, քեառսուն ձեռք զարբաֆ-կուժաշ շորերը կխաղիւցեն էն քեառսուն խալայեղներաց, էլմ ուրենց թարթախըմով, ձիով, ձիաւորներով կինեն ճամբալու ու կէրթան:

Ախրը Աստուած խետ տղին եար էր, անփորձ անվնաս էն զըմէն նենգութենից եկաւ խառաւ. Արաստանու Թագա-ւորի աղջիկն էլ ըսկուն առքով-հառքով բերեց:

Աղջիկը որ տարան Թագաւորու էօղէն՝ նա՛ միւքիւն, չսիրե ինոր որ չսիրե, չի ուղե իրիկ անել Թագաւորին որ չի ուղե: Վաղիրները իշխանները հըմէնք մնացին սև շիվար, չեն գիտե որ ինչ անեն, ինչպէս համոզեն աղջկան. անդառնալի ի մնացե վէր ուր կամքին. խազար մէկ աղաչանք, պաղատանք փարայ չանեն:

Տիւ մի ասել, որ աղջկայ աչք, միտքն ու սիրտը դեխ էտա- տղէն ի, էն օրվնից որ ինոր տիսեր էր իր խօր երկիր, Արաստան:

Թագաւորը կտեսնայ որ ճար չէլնեն. ինքն էլ կիմնայ աղ- ջկայ միտք, որ զօռով բան չէլնեն. կկանչի էն զըմէն վաղիր- ները, աղջիկը թասլիմ կանի տղին, ինչպէս ուր խալալ մալ:

— Գնացէյք, որդիք, իրարու սէրն վայելէք, իմ մախից վերջն էլ տիւք կնստէք իմ թախթն, կվէլէյք իմ տէրութեն: Թագաւորը էսա օրհնութիւնով տղէն ու աղջիկ կմօտեցնի իրար. եօթն օր, գիշեր ու ցերեկ խարսնիս կանեն, մեծ դամով ու խնդումով, կխասնեն իրենց մուրաղին:

Լաճը նոր կմտմտայ, որ էն պապղուն փետուրը ուր գլխին բալա-պատուխաս էլաւ, ամմա Աստուածը խէտ ուր եար էր, միթնից լոս խանեց, ազատեց փորձանքից:

Աստուծոց-էրկնուց իրենք խատ ոսկի խնձոր իջաւ. մէկը ասողին, մէկը լսողին, մէկն էլ ականջ արողին:

ԱՌԱՐՆԵՐ*)

- Ագռաւն արին բազայ, չորթան արին մազայ,
- խաւքելին մացին շուար շափարդայ:
- Ալինը խեղճ ի մէջ մալին:
- Ախն էլե, մախը վերցուն:
- Ականջս քեյ ակնջկլայ, շուշտակս քեյ տուն մտնելայ:
- Աղջիկ աղչէմ, լաճը դուլաթէմ. երկու կնիկ մէյ պլիկ:
- Աղջիկը ոսկի ուրուրոցով չղաւնայ ուր խօր տուն:
- Աղչէմ տուինք հանինք հէօղ. փարէմ կուտանք ձէն չկտրե:
- Աղէնը աղնոց, խաթիւնը աղբնոց:
- Աղէկը մեղրիկ չի, աղէկը մեղրամանիկն ի:
- Աղէկութեն աշխարս չի վարուն:
- Աղէկութեն արողի գլխը ծակ ի:
- Աղէկութեն արա, թա՛լ թող ջուր տանի.
- Չուկը չիմանայ՝ ձկան ստեղծողը կիմանայ:
- Ամառուայ գետտիկ, ձմեռուայ գետտիկն ի:
- Ամառուայ փուշը, ձմեռուայ նուշը:
- Անձրե օրը խաւերաց ջուր տուող շատ կլինի:
- Անմէր մանկիկ, անկիսուր խարսնիկ:
- Ամէն ամպելուն խօ ձիւնը չի գայ:
- Անապատայ վռկէ պուտուկ,
- խուփը գլորվե, կնդե պուտուկ:
- Անչամ անչամ մացինք չմեռանք,
- Չու՛մ գետուերաց գեօռնաղաբները էկան իտեններս:
- Աշունը շուն ի, գետրուն նիշուն ի.
- Ամառն ամիրայ, ձմեռը բէջարայ,

*) Հայկական առածների աւելի ընդարձակն տես „Վանայ Սագի“ Ա. մասում: Այս անգամիս առածներից մի մասը ես ժողովել եմ ձատախ և Մոկո գաւառներում. այդ տեղի հայերը այս բանում խիստ սրամիտ են:

- Հինի տուն, մէջը ոսկի թախթ, նստի վերայ:
- Աչքերը կոր ի, դիդղիւր կուզի.
- Ճակատը տար, մաղչայ կուզի:
- Աչքերը կոր ի, քիյթն ակիւկեայ.
- Ինչ որ ասեն՝ վերէն կուգեայ:
- Աչք ունքը պիտի վկայ. քիյթ մուլթ մկան էլ կայ.
- Ճընճողուկ վկայ վկայ, ձիկ իրիկ պիտի մկայ.
- Ջիւմ էլ կէնայ՝ մաղղայ չկայ:
- Աստուած որ վեր մարդուս ձախի՝ ինչ կայ տար ծախի:
- Աստուած տայ լա՛քիւն, էն էլ որ տայ ծագուն.
- Չիտայ ձագուն, որ չիտայ լաքիւն:
- Աստուած տայ խօր, որ տայ տղին.
- Չիտայ տղին, որ չիտայ խօր:
- Աստուած չտանի ախն մտաց, ամօթն իրիսանց:
- Աստուած ստեղծե, խունը կխանի:
- Աստուած խալալին կուտայ, խարամին կտանի:
- Ատմի կեղտը փոր չկշտացուցե:
- Արջը խաղով էլաւ, տանձը մտքէն ընցաւ:
- Արարուց, Հայկավանուց, վազն արե դիւց.
- Գնա՛ բեր քաղքի միջուց, խամ առնես դիւց:
- Արունը արնով չեն լուայ, արունը ջրով կլուան:
- Աւագ պախսէն չիւմ Եղեակ *), քիւլէմ բամբակ դարկի ակ,
- Էրթամ ու գեամ գէլ գեօ ակ, գէլ գեօ ակ:
- Բան անելու անկեալ ու լէշ են,
- խաց ուտելու ուղտ ու գոմէշ են:
- Բան դրին փախան, խաց դրին խասան:
- Բա՛լքին ցաներ են, իսկի չբուսե:
- Բախտը գէշին, դարդ խօրօտին:
- Բանը մա՛ն էն սե քիւրէն, էրթին խաղին մէրն ու տղէն:
- Բանը վո՛վ անի. — ես դու.

*) Եղեակ նշ. Եղիական պահք:

- Հաց ու կեր վնով ուտի։ — Էլմ ես դու։
- Բանն արա, խալառտացիր։
- Բարկացող մարդը շոտ կպառվնայ։
- Բարեկամը շատ բարակ կքեամի։
- Համ կքեամի, Համ կմանի։
- Բեղն իկե, մուրուսն ի լալու, Համ լալու, Համ ափսոսալու։
- Բլբիւլը ուր դարդը կուլայ. կուիկը դառ-դառ կանի։
- Բողկ քեանի որ սէյրակ էլնի՝ գլլօխ ճոջ կիսկի։
- Բուրթը կտրե, ինկե գեառներ։
- Բրուտը կփի կանթ դէոր ուզի՝ դա կզնի։
- Բօշէն բօշա ի, փաշայ չդառնայ։
- Բօշի եղ որ շատ էլնի՝ կէսն էլ իտե կքսի։
- Գեառը գեարնան, ձինը ձմռան։
- Գեարնան գեառն ի գովական, աշնան Հաւը։
- Գեղիցն էլնի, տեղից չէլնի։
- Գեղի լէշը գեղի շան կիսասնի, խալալի։
- Գեղի ճոջը որ կամենայ՝ կաղ կոր կխարսնանայ։
- Գեյղը գլլի, գեափառը մանի, ձէնը էլնի ձուշան խա-
թունին։
- Գեղի գլլօխ որ կխասնես՝ էրէխիցն առ խաբար։
- Գեէշու բախտն ի շուկէն. քեանձ մուշկ շուռ կուգեէր,
խօրօտի բախտն ի շուկէն. քեանձ փոշի ոտքի տակ էր։
- Գլէլը կուզի ամպ օր, գեողը մութ գիշեր։
- Գլլօխս ալըրոտ տէսար, ասիր՝ ջաղացական ի։
- Գլէժ մարդու խացը խէլացու փորն ի։
- Գեողը մէկի մեղքը տարաւ, կուրիսողը խարըրին։
- Գլէլուց տամազլըղ չէլնե։
- Գլէլու խետ կուտեն, խետ տիրոջ վափէլէր կանեն։
- Գլէշը որ փողան քէլլի՝ աշխարհ կխնդայ։
- Խօրօտը որ փողան քէլլի՝ գեյտին կղնդայ։
- Գինի խմողը մէյ դան կսարխօշնայ,

- Խմացնողը խաղար դան։
- Գիտնաւորին գերի, ոչ անգէտին սիրելի։
- Գնա բռնի քեյ խնամի, որ պոչը քեո պոչին նմանի։
- Գնաց շուն մուն վա՛տ տարին, մնաց ագիյն փոխընտոտ։
- Գրօղ, քեյ չպիտի կաւ կրող։
- Գօվացին Լալուխան, էլաւ նստեց պատուխան։
- Դանակն ուր կոթը չտաշե։
- Դանակը կովու կուշտ կտանեն, չէ թէ կովը դանկին։
- Դամբիւրին տուին, ժամուն զրկին։
- Դուռը փակ, էրտիսն կալ. տղի խոզին է՛մալ էլաւ։
- Դուռը փակ պախի, զրկցիդ գող մի բռնե։
- Դուռը տփողի դուռը կտփեն։
- Դուշմնիս դռնովն ընցայ ջիկրիս խաթրի խամար։
- Դուշմնի խաբրին ականջ չեն կախե։
- Դուշմնի արունն ի խալալ, մալն ի խարամ։
- Դուշման դուշմինն, ոչ բարեկամին։
- Դողրի ասողի գտակը ծակ ի։
- Դողրի խօսողին մի ձի որ խօսի փախնի։
- Եաղլի մուշթարին խացի վախտ կուգեայ։
- Եարանը եարանի տունը կաւիրի։
- Եավաշ էշը ջուլստ կխէճեն։
- Եղը բօլութնէ կճապղի։
- Ես քեռնը գիյտեմ, տիւ իմը, տէրտէրն էրկսիս։
- Ես քուն եմ, իմ մեղքն արթուն։
- Ես ունեմ մէկ կտոր մէղար, ջանիցս էլեր եմ բէզար։
- Ես ունեմ մէկ կտոր թախիս, ձիկ կխանեն տանսէ տանիս։
- Ես փաշա, տիւ բօշայ. բարեկամացանք՝ բարէմբարացանք։
- Ես ունեմ եղ ու մեղը, ամմա շան տկի մէջ ի։
- Երկինք ամպ, բակը բռնե դուման,
- Մէկ մարդ ունինք, էն էլ վէր մե էլե բէ գիւման։

- Երկնուց պարտք գետնին չմնայ, գետնինը էրկնուց:
- Երուսաղէմն էլ շուն չկայ:
- Երուսաղէմ գնացինք, կոր վարդապետի ձեռք պաքինք:
- Երագին մէջ սովածը հաց կտխնայ, ծարաւը ջուր:
- Երկաթը տաք-տաք կծեծեն:
- Երկար խօսելով փիլաւը չեփե, բրինձ ու եղ պիտի:
- Երեխէն մհանայ, մէրը կշտանայ:
- Երկու մերկ բաղնիսի մէջ կվէլի:
- Երկու ձեռն արժի մէկ գլուխ:
- Երկու տիւքեան՝ մէկ բարև:
- Երկու քիւրտ՝ մէկ քեարվան, էրկու կնիկ՝ մէկ դիւան:
- Եօթն էծու տէր եօթ սիւրու ոչխարի հիւքմ ունի:
- Եօթ լաճու տէրը փողան ի մնացե անտէր:
- Եօթ լաճու սեղան նստելն էլ արժէ:
- Եօրդանիդ գեօրայ ոտդ պարզի:
- Եօթ դարվիշ մէկ կարպետի տակ սթար են.
- Եօթն թագաւոր վէր եօթն աշխրի չեն սթրվե:
- Զարկինք լանգեմ, ինկեանք կաղէմ:
- Զարկին լաքին, դիպաւ ձագին:
- Զանազաթի տիրոջ կինը չիւմ կէսօրին անօթի կմնայ:
- Զանգակի ձայնը դատանց անուշ կուգեայ:
- Զաւզա՛կ շունը ուր խամար կխաջի:
- Զատ կաց՝ քաղցր կաց. որ մօտացար՝ կղառնանաս:
- Զատանց խիրուն, մօտանց սիրուն.
- Զատանց սիրուն, մօտանց խիրուն:
- Զարարի կէսից ետ դառնալն էլ խէր ի:
- Զըմէն օր էծու իտեն ի բաց, մէկ օր էլ թող մաքուն էլնի:
- Զուռնի ձէնը դատամանց անուշ կուգեայ:
- Զուռնաչու կնկան հարցուցին. Գեօնդ գիտն.
- Ասեց. Ես ո՞րտեղ եմ պառկե:
- Զօռով շուն խանին հէօղ:
- Զօռով թագին չէրթայ աւ:

- Էլն ձիկ խօջայ կասի, ամմա իմ հալն ձիկ բալլի ի:
- Էլի աչք մարդուս լուս չի տայ:
- Էլի բերան՝ ջրվալի բերան:
- Էծը սատանայ կէլնի, սատանի մագ ունի:
- Էծն ուր ոտից կկախեն, ուլն ուր ոտից:
- Էծու մազի մէջ սատանէն ի բոն դրե:
- Էկան տէսան—խեղճ ֆուկարայ.
- Զարկին գլուխն արին եարայ,
- Ասին, ի՞նչ ասին քեօշկ սարայ,
- Գնա քեռ գլխուն ճար արա:
- Էն ինչ չի ուզե քրոջ՝ կկամենայ տալոջ:
- Էշն ինկաւ գեարու խոր, ասաց.
- Էսա տեղ լաւ ի քեանձ իմ ախոռ:
- Էն վաղ էր, որ էշը կաղ էր:
- Էշը որ տեղ որ կապես, արածես՝
- Եա առոց ի, եա փառոց ի:
- Էշն ուր թրքից հաղ ունի:
- Էտ քեղ խրատ, էլ չցանես կտաւատ:
- Էրթանք էն շէն, ուսնենք էն փէշէն:
- Էրկու մարդուն մէկ բարև, էրկու խնամուն նոր արև:
- Էրկու աչքը մէկ գրողի բան կանի:
- Էրկու քօան տաս տարեկան, խազար զօռով,
- Թուղթ-թանաքով տարան իրկան:
- Էրկէն թեղիկ, կարճ ասրղիկ, հէր աղբրտիկ:
- Էրկէն հովիւ, կարճ գեաբանակ,
- Գեօ հասեր ենք դառն ժամանակ:
- Թագայ դֆայ, նոր էլեր ի խալիֆայ:
- Թագայ խացը թագայ խացի փոխան:
- Կով ունես՝ քեյ տալ կօղորկեմ,
- Թէ չունես՝ ոչ տիւ գոհ, ոչ ես էլ գանգատ:
- Թանկ ծախողը, էժան փնտռողը գլօխ բաց կմնայ:

- Թանէ պաս չի, զըմէն մարդու բանը չի:
- Թանի լուր էրկնուց կապուտ:
- Թաց աղունը վէր աւեր ջաղցին:
- Թաց մային օֆայ չկայ:
- Թէ փութաւ մէյ դան, իշուցն տակ ինկաւ՝
Եօթն տարի բոլոր պախսն կէրաւ:
- Թէ կուգես արա բարին. կունենաս բարուց բարին.
Արա բարին, թող չարին:
- Թէ բարակ ի՞ ամմա բարունակ ի:
- Թէ կուզ ի՞ ամմա կուուզ ի:
- Թող զեողը տանի ուր եէթիմներաց,
Մեր թէտպիւր կանի էրկնուց Աստուած:
- Թող շոտով գետէր հողն վերէս,
Որ կոր-բունը չծրտէր վերէս:
- Թրի կտրածը կսաղանայ, լեղուին չսաղանայ:
- Իմաստունի հետ քար կրի, ոչ չիմարին կեր խմի:
- Իմաստուն չիմաստից պիտէլ:
- Իմ չիշացող վէր ճաշին, իմ ճօշացող վէր նաշին:
- Ինատ արողը սարն վեր, սև անթրոց տակն վեր:
- Ինչ որ ցանես՝ էն կքաղես:
- Ինչ որ ասես՝ էն կլսես:
- Ինչ տաս հոգուդ՝ էն կէրթայ արեւուդ:
- Ինչ որ դառն դատես՝ էն քաղցը կուտես:
- Ինչքան որ ուղտն ինկնի՝ կաշինը իշոււմ՝ բեռ ի:
- Ինչ չարակամին՝ էն թող լինի բարեկամին:
- Ինչ խիլի՝ ինչ խլիլի, ինչ խռնդադ՝ ինչ ուր ծաղիկ,
Ինչ սատանէն՝ ինչ ուր կնիկ:
- Ինչ տեղ հաց՝ էնտեղ կաց.
- Ինչ տեղ զինի՝ էնտեղ քընի:
- Ինչ տեղ ճաշ՝ բօշէն խորբաշ:
- Ինչ բարկ կանի, բարեկամ չանես:

- Իշին ասին, քեռ մարիֆաթ. պոչը վերուց թրքեց:
- Իր ոտովն էկած խուրը կաղը չունի:
- Իրիկ կնիկ կուեցան, տխմար գիտցաւ՝ բաժուեցան:
- Իտին կնիկը կարկտան, իտին իրիկ մտախան:
- Իտին բանիկ հոգեհանիկ:
- Իրիշկեն գեղի լէնքը, ռէսի շէնք,
Գեղի լէնք լաւ ի, քեանց ռէսի շէնք:
- Լակոտի միս ի, որ ըսկուն կանեն հետ.
Ապա կաքաւու էլնի, լինջըն կանեն:
- Լաճն առաւօտ, մէրն անաւօտ:
- Լա՛ լացողն, խնդայ խնդացող:
- Լաւ շունը տան պահապանն ի:
- Լաւ շունը զեղացու արբնեկն ի:
- Լաւ եղը լրծա՛ն տակ բալու կանի:
- Լաւ լողուորը վերջ ջրի փայն ի:
- Լաւին լաւը, վատին վատը:
- Լէշը որտեղ էլնի՝ խաւքելը դան կթառեն:
- Լէնին ճար կայ, նեղին ճար չկայ:
- Լիք թուանքից մէկն ի վախցող, դադարկից էրկուն:
- Լոս Լուսաւորչին դիպաւ անհաւատին:
- Լաւ ճետն ի ձուին, լաւ մանուկն օրօրոցին:
- Լաւ գառը վէր քօղին ուր նշանց կուտայ:
- Լաւ մանած էլնէր՝ ուր խօր պատից կախած կէլնէր:
- Լաւին վատին 10-10, ձիկ էլ 10-10:
- Խաղար տարուայ գլխի՝ էշն էկաւ փալան վերէն:
- Խաջաթն օրըմ լուաց, փոխը գէորըմ:
- Խարս վէր ձիուն վիր կսմաթ:
- Խաչիկ, խաց կուտես. — չէր չեմ ուտե, ճոչ տղայ եմ:
Խաչիկ, էլ բան կանես. — Ի՞նչիս անեմ, կոտոր տղայ եմ:
- Խաւը թռաւ մսուր, խարս քաշեց կիսուր:

- Խարսի ոտով փէսին աղէկութեն կանեն:
- Խարսնքեոր խէծուցին էշ, մկներ լցին փէշ,
- Օղորկեցին խնամուն փէշքէշ:
- Խարսմ' ենք բերե—իրեւք չարէյք,
- Ձեռ չի խասնե մառնի դարէյք:
- Ափսոս վերէն խռջած փարէք:
- Խորթը կխանի մարդու մորթը:
- Խորթ մօր թխած բաղարջ շօր կէլնի:
- Խուսկ վեր կրակին տէրը կճանչնայ:
- Խուր մը էկաւ՝ շատ խնդացինք,
- Պարկը բացինք՝ ետ մնացինք:
- Խստի ցաւն խոստայ. թոյլ դրի՝ մոռնայ:
- Խօջին տիսնան՝ շնորհաւոր կանեն,
- Աղքըտին տիսնան՝ զարմանան:
- Խօջին տէսան, աղքատ մոռցան:
- Խօջի խիւանդը աղքըտի ժիրն է:
- Խօշ խաբարը խէլացուն մէկ, ծռուն քեառսունըմէկ:
- Խօսքը մեծին, ջուրը պղտկին:
- Խօրօտին խուսկ պիտէր խնկելու:
- Գէշին՝ փթըրի ծուխ ծխելու:
- Խօրօտն խրեղէն ծովու միջին:
- Ծակ ուլնիկ գետին չմնայ:
- Ծակ մարդըրտն է ձկան փորիկ:
- Ծառը որ ինկնի՝ ճողերը կկայնեն:
- Ծուռը ծռաւ, պոչը թռաւ:
- Ծուռը ծանրացաւ, գեղ դատացաւ:
- Ծովը կէրթայ, ծարաւ կդառնայ:
- Ծռու խաց խէլացու փորն է:
- Ծռու դատած՝ խէլացու կերած:
- Ծռու տունը բառնան ըղտուն:

- Ծրվատան *) քեանձ Ոստան. Ոստանը բարձր է քեանձ Ծրվատան:
- Ծրտոտ լակաշ, երես պակաս:
- Կաղարն արին գեղին զաբութ.
- Վէրէն քաշին կարմիր կաբուդ:
- Կամ անելուց կոթ է բուսե,
- Դարդ անելուց շկոր:
- Կամնից կալից ինչ տեսանք, խղուղը քեյ բարի:
- Կաբաճաթ սամոյր քիւլըք էլնի, մարդ վերէն չառնե:
- Կատուի մռութը մսին որ չխասաւ՝
- Ասեց, փոռ, էսօր պախս է:
- Կատուին ասին. խէրդ է լաւ թէ մէրդ.
- Ասեց. Նա՛ օ, Նա՛ օ:
- Կատուի խռիւռալն է մկան խոզեհանգիստ:
- Կատուին ասին. Քեո աղիք դեղ է.
- Աղփեց, խողն խուր վերէն:
- Կարսայ խարո, լաչիկն թալեր է թարս.
- Զատոնց նորախարս, մօտանց սիվտկա-վարս:
- Կնկան սուգն է սեղան, մէկէլ կուգեայ փողան:
- Կնիկը կիսրար, ոչ մալ կիսրար:
- Կնիկը թանկ է ուր գլխաւորով,
- Տղէնը՝ ուր խէր ու մէրով:
- Կո՛ր, տիւ դան կաց. սաղն էլաւ թէ չէ՝ տիւ մերն ես:
- Կուզը զըմէն օր սովրաւ թուգ:
- Կուժը ջրի ճամբխին կկոտրի:
- Կուշտն ինչ գիտի անօթու հալն:
- Կուշտը սովին-սովածին մանղը կըրդի:

*) Ծրվատան գիւղ, արուարձան Վանայ հարաւակողմ, մրգաբեր այգետաններով առատ: 1896 չուհիսի հանրային կոտորածին բնիկ տեղացի քուրտ և տաճիկները սրախողխող արին հայերին: Իսկ Ոստան, մայրաքաղաք Արծրունեանց, աւելի առատ և ընդարձակ է այգիներով, բայց բնակիչք բոլոր Փանատիկ քրդեր են:

- Կուշը կուշ էլնի, թող զինը խաղարըմէկ էլնի:
- Կռգեայ սարի իտվին, չի դայ քարի տկին:
- Կրիրէն շինեց մրիրէն, բէղէլրաթ քաշեց խողն վերէն:
- Կռկան տիսած սերմը չբուսնե:
- Կռկան ձէնն ի ծմէն, ճնճղկան հոգուս վերէն:
- Կռկան ձէնը որ Աստուած լսէր՝
Վարդավառին ձիւն կղնէր:

- Հալալ մալին մարդ չգիւղնե:
- Հալալ ոչխարին դէյլ չտանե:
- Հալալին Աստուած կուտայ, հարամին սատանէն:
- Հաղն հաղին տուր, աւելինը աղքատին:
- Հաղին հաղ, նհաղին դաղ:
- Հայու յետին խելքն ի գովական:
- Հանաք կէլնի զանանք,
- Հանաք էլնի կաղանք:
- Հա'տ ունի բայլայ կոտի:
- Հրմէն խաւուն խորոված. կոր անձրղան էլ քըջըջած:
- Հրմէն կնիկ որ կնիկ էլնի՝ ցախաւել խաթուն կէլնի:
- Հրմէն բանին բանգէտ ի, տախտն աւելուն անգէտ ի:
- Հրմէն գեազ գեյտ կուգեայ կոճ կբերի.
Մամէն կայնի լաճ կբերի:
- Հիւանդ ի, ամմա տաշտաքանդ ի:

- Ձեռն զձեռ կլուայ, էրկու ձեռն երես:
- Ձեռնով կուտան, ոտով չեն կանայ ժողով:
- Ձեռնով դատելն լաւ քեանձ խամբրով:
- Ձեռացն դատքն Երուսաղէմ:
- Ձի մը ծախողը ձուիմ՝ տէր չէլնե:
- Ձիւնը տիւ բքի, խնամի տեղը կըքի:
- Ձիւնը հա ձմատեղ կնստի:
- Ձուի գողը ձիու գող կղառնայ:

- Ձուագեղի խաթրին թավի կոթը կլիգեն:
- Ձուկը գլխից կխոտի:
- Ձիուց իջաւ, նստեց էշ:
- Ձու ածան հաւը կրկնան կէլնի:
- Ձուկն ի ծովուն, թաթայ պանիր խետ հովվուն:

- Ճարտար մուկը ջուխտ ոտով կինի ակնատ:
- Ճանճը բանըմ չի, ամանը կաղտոտի:
- Ճանճի նստած տեղ աղուեռտ կէլնի:
- Ճեռ խարսին խարսնքյոր, պղտիկ խարսին էլ խարսնքյոր:
- Ճեռց եղան բո արին:
- Ճնճղկան անէճքը հետ մարդու չէլնե:
- Ճուլուլիկ, ես քեյ հաւան, տիւ ձիկ չհաւան:
- Ճուճուն ածեց, պուպուն տարաւ:
- Ճրագն ուր տակ լոս չիտայ:
- Ճրագով փնտռածը արեւով գտան:

- Մալ կայ, կէլնի հոգին կիսկի կաղայ:
- Մալ կայ որ կէլնի հոգուն ֆայտայ:
- Մալ ծախողը մէկ տարի կզանկըննայ:
- Մալ առնողը մէկ տարի կաղքըտանայ:
- Մանգաղը սարակի ձեռնէն չեն խլե:
- Մահը մօտ, ինսան անաւօտ:
- Մա ձուագող, մա ձիագող:
- Մարդ մուրուսով էլնի, զաթէն խորիսով:
- Մարդն անալիւր խաղք էր, զօռով կալըրոտեն:
- Մարդը մարդու որ դիւր չիգայ՝ գլուխն իշու կերկայ:
- Մարդուն մէկը գնաց, թաղաւուրու սարէն տէսաւ,
Իկաւ ուր ալաշուղ վառեց:
- Մեղաւորաց տանջի արդարն:
- Մեղաւոր մէր չբերե, դրկցոց մօտէն ի ուսե:
- Մեծ մեծ տներ, մէջը կապեր են անթի շներ:

- Մէկը կայ՝ խաղար կաթի. խաղար կայ՝ մէկ չարժի:
- Մէկը պտի, էրկու կթի:
- Մէկ աչքը հերեք ի. ջուխտ աչքը շօյլաթի համար ի:
- Մէկը խաղարի խաց կկտրի:
- Մէկը խաղարի անունն ի աւիրե:
- Մեղքը լալով, պարտքը տալով:
- Մեռաւ վախով, ապրաւ ախով:
- Մէկ մուկը եօթն կարաս ի մուռտըլե:
- Մէջ վարագ, մէջ Արարք՝ մենք մնացինք անկարագ:
- Մէրը մաժ ի տուե, Աստուած բաժ ի տուե:
- Մի ծաղկով գարունք չէլնե:
- Մինչ թուրն էկաւ՝ լեզուն գլուխ կտրեց:
- Միսն անուսկոռ չլինե:
- Մկան աչքն ի դեխ կատուն, կատուն դեխ միս:
- Մկան խամար կատուն էլ զազան ի:
- Մկան մէղը վէր ծովուն կէրեայ:
- Մոն դրկեց մարդս մալի տէր կանի:
- Մոն մարդուն չիւմ խրիշտականերն էլ քարով կզանեն:
- Մոն մալ պահողը գողին ընկեր ի:
- Մունպարաք կօռտիկն իշուն:
- Մութը մթնաւ, ախր պնդաւ:
- Մտի տուն՝ իրիշկի դեխ տուն.
- Թէ եռ կայ սուն՝ ծուռ կուտայ տուն:
- Մօրէ խօրօտ-մօրօտ էր, էլաւ խրեղէն:
- Մօղօղիկ ծանրացուցին, փորն իլին թանխուս արին:
- Նա՛ տիւ ինոր ասա կաղ, նա՛ էն քեյ կոր:
- Նա՛ տիւ ինոր ասա ալօ, նա՛ էն քեյ ասի բլօ:
- Նա՛ գառնուտ խոտ կէրանք, նա՛ կավուտ խոտ:
- Նա՛ ինոր մեղը պիտէր, նա՛ ինոր դրդ:
- Նման նմանին, սատանէն ուր խնամին:
- Նուկինը տաս զաղ չխանե:

- Նստեմ գողդ, փետեմ մուրուքդ:
- Նստեր էք պաղ տնակին, կիրիշկէք բուքն ու քամին:
- Նստի ցածր որ վերանաս, մի նստե բարձր որ ցածրանաս:
- Նստկանը խալի կգործի:
- Զան ոտը Մշու դաշտ:
- Զան անունը Զահ-գիւլ դրին:
- Զան տիկ եղ ու մեղը են լցե:
- Զամից իջայ խամ, խամը չծածկեց ծամ:
- Զատ վէր շատին, իշու գլուխ տան աղքատին:
- Զատադարտ՝ շատագրոց:
- Զատ խէլացին ծռուն օղբէր ի:
- Զատ որ անօթանան՝ տաշտին վնաս ի:
- Զատ որ կեղտոտեն՝ սապոնին վնաս ի:
- Զատադատք՝ քչկապաշար:
- Զէն տան խարս շորվի կարօտ:
- Զէրամն ինկե շան բերան:
- Զինակնուն տար, քաղքցուն բեր:
- Զինակնուն բարե տուին, էլ չպրծան ձեռից:
- Զինականը շէնի վէրէն, խոտ հարթ՝ տանսի վէրէն:
- Զինակմն սօլ. շինական չարուխ:
- Զինական՝ շակալ բերան. մուրուս բռնէն թէ բերան.
- Ուր տեղն ի վէր թօնրի ական:
- Զպլխանը մեր պատուխան:
- Զունը շան միս չծամե:
- Զունը շուն ի. բալայք ո՞րն ի, նիշուն ո՞րն ի:
- Զունը որ քոնթայ՝ քօփա՛կ Բաղտատու կուգեայ:
- Զունը վէր տիրոջ դռան կտրիճ կէլնի:
- Զունը կասպընոց մուտ-ել անելով կասապ չէլնի:
- Զունը շինակնու պահապան ընկերն ի:
- Զունը ծով լակելով ծովը մուռտալ չէլնե:
- Ոչ քար վէր քարին, ոչ աղամորդին վէր ուր կրարին:

- Ոսկին պղտիկ ի, ապա անդին գնոց ի:
- Որ սոխ չես կիրե, ինչի կրկնվրժաս:
- Ոսկէ դուռը փէտէ դուռն միշտ հաւջայ ի:
- Որտեղ միս մսլաղ՝ կատուն դա՛ն սըսլախ:
- Որտեղ նստես՝ էնտեղ դայիմ կաց:
- Ուզողի մէկ իրեն ի սև, չտուողին էրկուսն:
- Ութթայփախուկ—լախ ձմերուկ,
Աղջիկներաց պարի տուտուկ:
- Ուղտ բարակցաւ, մտաւ աշղան ծակ,
Ծակը փլաւ, մնաց տակ:
- Ուց ուլը խուրուղուի համար:
- Ուռաւ կլաւցաւ, մեռաւ քաղցրացաւ:
- Ուռի ուռի ճալոտ, էսա օրը քեռ օրն ի:
- Ուռին բարդին ամեն մէկը խետ ուր մաղտին:
- Ուտող չգիտի, պրտողը գիտի:
- Ուֆ արողը քէֆ չանե:
- Չալ օձը տիսնողը չալ կատուից կվախենայ:
- Չաչալն որ դեղ արօղ էլնի՝ դաշն ուր գլխուն կանի:
- Չաչալն էլաւ դաբութ, վերէն քաշեց կաբութ:
- Չարոց ճարտար, բարոց տխմար:
- Չարին բարինը չար կերենայ:
- Չիւմ տանանայ, չիւմ տինինի՝ օրը կմթնի:
- Չիւմ դանակ խասնի՝ եզը կխատնի:
- Չիւմ աղը բերեն՝ մատաղ կհանգի:
- Չիմն էլե, չարը փրկե:
- Չտեսը տես ի տիսե, աչքերը լոս ի տեսե:
- Չորս կարն ի կարին, բողբատն ի խծպելու.
- Գնա տիւս էլի, արե հագի:
- Չիւմ չքանդվի՝ չշինվե:
- Չվերուցին տասն մատով, չկորսուե տասն տարով:
- Պասն իփողին դիւր կուղեայ,

- Աղջիկ լաճուն խուր կուղեայ:
- Պաղած օձը դաշն ուր տաքցցողին կկծի:
- Պապիկն ի կիրե, թոռան ատամն ի առե:
- Պառամ՝ էկաւ քէթրօշ դնդօշ, խարամ պուկօշ,
Կուգ-պարզ պէրանսվեր:
- Պարան պարան պնտկի շարան,
Գողցան տարան տանիս կէրան:
- Պարոնի գլխին խող չեն ցանե:
- Պարոն պարոն, էշն էլ պարոն:
- Պղտիկ տղի մէկ ոտն խաղն ի, մէկը գերեզման:
- Պղտիկ տղի ձեռաց մէջ օձը խատեր ի:
- Պղտիկ ի, բաց ճղտիկ ի:
- Պիտէր պիտվէր պիտվանակէր, փշրկին ոսկէ գդէլ:
- Պիտի չըզար սեն ի վերէս.
Որ էկաւ սեն վերէս՝
Թող խաւքեր ծրտեն վերէս:
- Պուտը խետ պտին պտածէն կուտայ:
- Պրտուճըմ պինտ թան. չեմ իտա կովըմ կթան:
- Ջան ասա՝ ջան լսի. չօռ ասես՝ չօռ կլսես:
- Ջանը քաղցը ի քանձ ջանըման:
- Ջան ի, խօ պատինջան չի:
- Ջահնամ էն բէրը, էն բէրի տէրն,
Էրթան խաղան մէրն ու տղէն.
Խռնդադ որ կծաղկի,
Բաբօնը մամուն խօ կծածկի:
- Ջահնամ ջիներաց ջինն ի բերե:
- Ջինը ջին ի, ճոչ ո՞րն ի, պղտիկ ո՞րն ի:
- Ջինը բերող ջինդարն ի:
- Ջիգար կայ՝ հրէ, ջիգար կայ՝ ջրէ,
Ջիգար կայ՝ խիստ պարկիկ կրակէ:
- Ջիկրի մռմուռ չտեսող չի ջինաւորե:

- Զուրը ջրին ընկեր, գան դարի վեր:
- Զրի ձէն գատամանց շատ անուշ կուգայ:
- Զուր ուր ճամբախ կշինի:
- Զուրն ուր գնացած ճարը գիտի:
- Սանդ տփողին դընդ ասող:
- Սանդ ջուր լեցողի երեսն վեր:
- Սարեկ չուտե—սև ի.
- Կռիկ չուտե—կտուցն աղփոտ ի:
- Սհաթ կուրուն, սաղը կուրու ինչ կսաղի:
- Սապոն սիվու, խրատը խեւուն ինչ օգուտ:
- Սիվտակ շունը բամբակ ծախողին դարար ի:
- Սուտ ասողի երեսն ի սև, հոգին ի դև:
- Սուր ոտ, մխմէլն ի կոտոր:
- Սու կարողի սուր խին կէլնի:
- Սուկարին լակաշ պիտէր, չարչուն ծամոն:
- Սոն վազէլէր էլ խէր չունի:
- Սև ի, սերակեր ի, քեանձ զըմէն ծաղկունք վեր ի:
- Վարձք Վարագ պիտէր, խաջօրհնէք Արարք:
- Վերն իրիշկեմ՝ ունքս ի, ցածր իրիշկեմ՝ բեղերս ի:
- Վերն իրիշկեմ՝ Աստուածն ի, ցածր՝ ամիրէն:
- Վեր թքեմ՝ երեսս ի, ցածր թքեմ՝ մուրուսս ի:
- Վերին թաղի անթրոց, ցածրի թաղի թնթոց:
- Վերին թաղին, ցածրի թաղին,
- Աչքեր խանին տէր բաբային:
- Վեր ուսին լոս ի կաթե:
- Վո՞վ ի տեսե.—Գլխի:
- Վով քեյ աբով՝ Աստուածն աբով:
- Վով խացըմ չիտայ շան՝ մաքիմ՝ կուտայ գէլուն:
- Վո՞վ էկաւ կուզիկ-մուզիկ, որ ես էլայ խապլապուզիկ:
- Տախտէս էրթամ, բախտէս դեմը էրթամ:

- Տայմայ զեռ ի, շէն տան տէր ի:
- Տակէն խանդակ, վերէն մանդակ:
- Տանձը ձիկ, խնձորը ձիկ, սերկեմիլ սիրտս կուզի:
- Տարեկան խաց էլնի, թող մեր առտէն էլնի.
- Յորեն խաց չէլնի, էլոց դռնիցն էլնի:
- Տաշած քարը գետին չմնայ:
- Տէլ չէր էլե թօրվան դըմփոց, էլաւ տաշտի քլթոց:
- Տէողին տէր ես, տաքցոցին տէր չէս:
- Տէլ չէր իկե, ուրուրոց ճռնէնը կախ:
- Տէր Սահակու ջաղացն եմ ես,
- Թեփ խետ ալլին կուտամ ես.
- Բանիդ կուգայ՝ էս եմ. բանիդ չի գայ՝
- Աղունը հետ տիրոջ կէս եմ:
- Տիրովը տէրն ի կերե, անտէրը գէլ:
- Տիրոջ ձեռ տուե, տէրտրոջ ոչ:
- Տէր կուտայ, դալալ չիտայ:
- Տուն թող կնիկ էլնի, թող գեեշ էլնի:
- Տուն թող տավար էլնի, թող էշ էլնի:
- Տունը տեղ բարձին մկան, ապաւէն վէր մէկ ձկան:
- Տունը աւիրողին տուն չմնայ:
- Տունիդ մէջ տաս փարանոց քօլօզմ՝ ունես,
- Տանդ ահվալից խաբար չունես:
- Տնտես, խաւասար տես, խաչի լոս տես:
- Տնքոց կայ ծերոց, տնքոց կայ տղոց.
- Թող գայ ծերոց, ոչ թէ տղոց:
- Տփոցը դրախտէն ի իկե:
- Տփոցը իշին ու գօմշին են ասե:
- Յաւը խանին ի, չէ թէ սար քարին:
- Յռան կովը նախրի անուն կաւիրի:
- Յռան կովը նախրին առաջնորդ:
- Փարէն մարդու խելք կբերի,

խալաւ մարդու քէլք կրերի:

— Փախս տուողը փորձանքի տէրն ի:

— Փիւր չունեցող հաց չունի:

— Փիւս մարդը զատկին էլ փիւս կէլնի:

— Փշրուկ կերայ, թռաւ կմունքս. ես գիտցայ պաս էր.

խիեաք ձիկ պաքեց, ես գիտցայ մարդ էր:

— Փորձանքից պրճանք, փոսն ինկանք:

— Փորձած սատանէն լաւ ի, քանձ անփորձ խրիշտակ:

— Փորըմ խաց տուին, խորըմ խաց:

— Փորը խոր ի, քանի լցեն կտանի:

— Քեյուին խետ եռին:

— Քեամին իզարկ վարդապետի կնգուխ տարաւ.

Ասաց. Ի՛նչ աղէկ որ քեզնից էլաւ:

— Քաղքցի կանչի կարօտ, խաղար ժօրով էլաւ արօտ:

— Քեռնթիկ էր խաթուն, կլաւն էր կատուն:

— Քիչ կէր ջաղաց, քիչմ՝ էլ էկան ջրտունը վեր:

— Քնած ու մեռած մէկ ի:

— Քռթոթ լակաշ, իրեսն էր պակաս:

— Քօստո է՞ծը աղբրի ակնից ջուր կխմի:

— Քօւն ի՛նչ կուզի, — էրկու աչքին մէկ լոյս:

— Օձու կծածը կսաղանայ, լեզուի կծածը ոչ:

— Օձուն դեղ տուող կանաչ մատոտն է:

— Օձուն վէր ջրին խարամ չեն անեն:

— Օձն ուր շապիկն կփոխի, բնութիւնն ոչ:

— Օձը հըմէն տեղ ծուռ-մուռ կէրթայ,

Ուր բոն դողըն կմտնի:

— Օձը դաղցից կփախնի, դաղը կըռսնի մօտ բոն:

— Օղորմի վարդապետին, որ ջուր խոռ սարկաւազին:

— Օրը կէրթայ, օրուայ շառը չէրթայ:

— Օրը կէսօր ի, տանտկին շատ խօսող ի:

ՀԱՆԵԼՈՒԿՆԵՐ

Անկենդան կենդանատուն,

Իկե մե խուր առաւօտուն.

Որ ուղեցի սիրով էն խուր՝

Տան չափով մնաց կանգուն:

(Արեգակը եւ իւր ծառագայթները):

Մի բանըմ կայ, եօթ սար կէլնի, ծէրը կերւայ.

Աշխարհ վէրէն ուրախ կէնայ: (Նոյն):

Աշխարհն ով ի, բոլորը ծով ի.

Էն ի՛նչ ի, որ ինքը եզ ի, բերածը կով ի:
(Աղամ, Շւայ):

Պօլատ կղէլը կպեր ի պատ:

(Գլուխ եւ ականջներ):

Մի գունդըմ կայ, եօթ ծակէն ի: (Գլուխ):

Կուզ Կարապետ կիջնի խոր գետ.

Կերթայ կուզայ, ջուր կրի բերդ:

(Գուլայ, կերակուր, բերան):

Մի բանըմ կայ, փորէն կուտի, քամկէն կուտայ

տիւս: (Ջրաղաց եւ երկանք):

Մնդկէ սնդմնդկէ, եղէն փետ է,

Հասայ շուկէն դաստայ բուկ է:

(Փայտէ շերեփ եւ զղալներ:

Ըստ ումանց սանդը):

Հողէ տուն, մսէ դուռ, փետէ երգսկալ:

(Գերեզման, մարմին, դագաղ):

Սկը սկուաւ, արապ ճկուաւ: (Թոնիր, խաչեր-
կաթ, ծուխ):

Աստուած տիւ փրկես փորձանաց:
Վէր արծուուն թուրըմ կապած.
Թուրը թռաւ, թամբը մնաց:
(Հոգի եւ մարմին):

Տախտակ տայ տակ.
Ջուրը շապիկ ծակ-ծակ.
Էրկնակտուց լայլակ: (Նաւ):
Սև սըլայ, սիւտակ սըլայ,
Խաթուն ինե (մէջ) կալվայ: (Աչքեր):
Էլին էլին, էլ վէր էլին,
Թագաւոր վէր սէլին.

Ջըրինդով զարկին, բրինձար արին,
Արունը թաղէ թաղ ցրուեցին,
Ոսկորը մէջ տան խորեցին:
(Խնոցի, թան, կարագ):

Սև շունը վէր տալին պառկեր ի: (Ստուեր):
Մէկ մատնէն, խազար եղնգէն: (Գազ—փշաւոր
վառելիք):

Անհոգի էջը անհոգ տանսի վէրէն:
(Նաւի առագաստը):

Օյին օյին իտև խլօյին: (Մարդու ստուեր):
Խաթին նստե խաթունակ.
Ծամերն բոլորն ի Ծըվստանակ *):
Քանձ ամեն ինչ պատիւ ունի,
Կաթը կուտայ ամենից թանկ: (Խաղողի որթ):
Աջմու խատ-խատ, շապիկ կաթ-կաթ: (Փշատ):
Ջրէ տուն, փէտէ բալնիք.

Որսն ընցաւ, որսորդը խեղդուաւ: (Ասագան,
մկրտութիւն, երեսխան, քահանայ):

* Ծըվստան արդէն յիշուած գիւղն է, որոյ գիրքը և պողաբերութիւնն անուանի են բոլոր գիւղօրէից մէջ. դա մի երկրորդ Արտամէտ է դարձել իւր ամենաառատ խնձորովն և այլ պտուղներովն:

Երկու տուն, մէկ սիւն: (Զիթ):
Ական ական չէ պատուական.
Թարգու կարած չէ մկրտած: (Օծի շապիկ,
կամ մեռելի պատանք):

Կէրթայ կէրթայ—ոտ չկայ:
Կնստի կնստի—տեղ չկայ: (Արեւ եւ ստուեր):
Չորս ոտ վէր հողին, էրկուսը վէր կողին:
(Չի եւ հեծնողը):

Վերին տախտակ տըխկ-տըխկ,
Յաճրի տախտակ վըխկ-վըխկ,
Մէջն ի տուտուղ տուտուտուղ,
Տիկն ի բերան վըղ-վըղ: (Դարբնի փուքս,
կամ ջրաղաց):

Մե տունըմ կայ, տուն ի,
Տան մէջը ծով ի.
Ծովի մէջ օձըմ կայ,
Օձու բերան կարմիր ակունք ի: (Կանթեղ):
Խօթօղբէր Դաւիթ, ծնե չծնե՝ քաղաք չմտե:
(Կանանց ծծի կաթն):

Կէրթայ կէրթայ—ճամբախ չկայ.
Ճամբախ կէրթայ—թօղ չկայ: (Արեգակ):
Մե տունըմ կայ, տուն ի,
Տան մէջ խտիր ի:
Խտրի տկից նալչէն գնաց: (Արեգակ եւ
լուսին):
Էն ինչ ի որ ցերեկ կքնի, գիշերը կգարթնի:
(Աստղ):

Տանսից թալեն չի ջարդուի.
Ջրի մէջ թալեն կղկվի: (Թուղթ):
Մանր մանր քերական աշխարքի վրան,
Ըստուց չիւմ վանայ, վանայ չիւմ Հնդստան:
(Աստղեր):

Երկու աղբէրը կվաղեն, հինգը դէմը կկայնեն:

(Զիթ, խլինք, մատներ):

Երկու ձեռանէ, վեց մատանէ: (Կշիռ եւ իւր

ծողերն):

Ձինը ծնի, քուռիկ կբերի.

Որ քուռիկը ծնի՝ քուռիկ կբերի: (Կորիզ):

Փուտ փէտ փորեցին, ասլան մէջ խորեցին:

(Սրի սլատեան):

Նմանը նման ի կնգուխի,

Ասեղը միջին ծէր սանջղի,

Ձէնը քաղցր ի, արքայութեն կտանի.

Հոգի չունի, բա՛ր ի՛նչ ի: (Զանգակ):

Բարակ բարակ անթրոց, մէջն իլին ծուխ ու

բոց: (Հրացան):

Հուրն հրեղէն ճոջ գունդ ի.

Ամեն աշխարհ ուր տակն ի.

Բաղի էլ կանի ինադ, չերևի.

Եղէն կրակ ու բոց ի. բա՛ր էսա ի՛նչ ի:

(Արեգակ):

Մե մարդըմ կայ էրկթէ,

Ոտներն վեր թանիքէ,

Կերածն ի փէտ,

Հոգի չկայ, կվութկայ, հոգ կդառնայ:

(Վառարան):

Թէ որ ասեն. արե՛ արե՛ չի գայ.

Թէ որ ասեն. մի՛ դայ մի՛ գայ՝ կուգայ:

(Բերանի շրթունքներ):

Որ արձկեն՝ կկայնի. որ կապեն՝ կէրթայ:

(Տրեխներ):

Բարակ բարակ կամշնոց,

Մէջն իլին արճըճնոց: (Մատիտ):

ԱՆԷԾՔՆԵՐ

Տուն ու տեղը պրիշակ էլնի. խեղդուած, վարամ թալած-
արընթաթախամեռ, Աստծու իրիսից ընկած դէ:—Թագալ մե-
ռել, թագալ եարաւոր, փճուած, գետտացած:—Տիրամօր եարա-
ւոր *), Տիրամօր ընկնաւոր, Տիրամօր նիշուն եարէն սունես,
Տիրամօր դուռն էրթաս եարոտ փարոտ:—Ականից եարաւոր **),
Ականից խրժխրժայ եարէն առնես:—Ապաւամեռ, ժուռ-մուռա-
մեռ, սրտամեռ, խէրամեռ, մէրամեռ, աղբէրամեռ. ջինս-ջի-
բիլեաթգ փճին, չերևին:—

Սեւաւոր, սեւ խագած, սեւ կապած, կապոտ խագած, սեւ-
թաթախ սեւ անթրոց. սեւ լաչաւոր, սեւ կաբաւոր. սեւ սիրտ,
սեւաջիգար. սեւաղիգար. սեւ դե, սեւաշոր սատանայ:—Յաւ,
չօռ, վարամ, կոլ, կոռաղար, զըհար զիկում քեյ:—Խօրս խոց:
Խօրս խտին պրտուճ բէրանդ էլնի: Խօրս դարդ ու խոցն ու-

*) Տիրամօր կամ Ապարածին (Աստուածածին) գիւղ, մեծ ուխտա-
տեղի է Գնունեաց (Թիմար) գաւառակում. ըստ պատմութեան հին ժամա-
նակից չիշուած Միրաք, Զիրաք, Զիրաք կռոց բնակավայր, և արդէն թուր-
քերը գիւղին Միրաք են կոչում: Անթիւ են սորա ուխտաւորք, մասնաւո-
րապէս Վերափոխման տօնին Պարսկաստանի հայերից եկուորները: Տիրամօր
եարէն (վերքը) որպէս թէ ունի իւր յատուկ նշաններ. դա մի տեսակ ջրա-
ւոր բորոտութիւն է, որին ենթակաները ամիսներով առաջ գալիս և ըն-
կնում են Տիրամօր դուռը, ծառայում են գիւղացիներին տներում որպէս խոս-
տիկներ (խոստմունք արող): Մեծին Ներսէսի շինած ուրկանոցներից մինն
է եղել:

**) Ականց՝ Քաջբերունեաց (Արճէշ) գաւառի կենտրոնատեղին է, շէն
աւան, ուր կայ եկեղեցի յանուն Ս. Գեորգայ, ունի բազմաթիւ ուխտաւորք
ոչ միայն իւր գաւառից, այլ ամբողջ նահանգից: Գորանից ստացուած
վերքն էլ կոչւում է Ականից Ս. Գեորգայ նշան կամ եարէն. թէ որպէս
կորոշուի՝ էլի իրանք վերք ստացողները գիտեն: Ականց բազմաթիւ աւան էր,
որտեղ կային վանեցի, բաղէջի երկրորդ կարգի վաճառականներից և արհես-
տաւորներից շատերը, բայց 96 յունիսի ծանօթ դէպքին դոքա ևս խիստ
կողոպտուեցան, սպանուեցան և ոմանք էլ բռնի կրօնափոխ եղան թուրքե-
րից և քէւրտերից:

տես. իտին բաժնին չարժանանաս, անմաս անբաժին սատկես. ոչ ժամու, ոչ պատարագի, ոչ աղօթի իրես տեսնաս:—

Անտակ ծովեր, անդադար, արուն-գլուխ գետերն ինես խեղտուես. լէշդ շան, գէյու, գեադանաց փայ ըլնի:—Գլորդ քի տանի: Գլորդ տղէյներդ կոտորի: Գլորդի դաւթարն ինես: Գլորդը տունդ, աւահիդ քար ու քանդ անի:—Դէ խող, դէ մոխիր. փճուած, փուճ, փճացած, փուճ փայէն էլած. նամ ու նմուշդ կորած, չերւած:—

Դէ առա՛ մեռի, քան դքի մարդ, քան դքի աղամորդի: Մարդերաց աւելցուք, ոտաց կեղտ, լակաշ կոծող շուն:—Ժուռ մնաս, իսկի չխասնես, իսկի չբարես, բար չի տաս:—Կոր բուեր, կոր անծեղներ նստեն վերէդ, վայ տան քեյ:—Սատանի դուռիւթ, սատանի սերմ, սատանի արբենիկ. դէվու-խէվու խէր խրիշտակ, դէվու որէթ, դեերը քեյ տանեն:—

Էրկէն էշ, կոր մուկ, կոր կռիկ, սև սարեկ, կօտ-կօտ լայլայգ, ըղտան թարանջայ, խող, խողացած Ծըւտատայ (Տըր-դատ) օրին խասած: Էլ ոչ ժրես, էլ ոչ լաւանաս, չվեր կէնաս տեղիցդ: Դեղին ժիպակ, դեղնա-դիդար դե, դժոխոց որդի, դժըխոցի դունապան, դժըխոցի էրտակալ, դժոխքի մոխրախան:—Ջներ քեյ պատուտեն, փարջալամիշ անեն. շներ ոռնան վէրէդ, վեր լէշիդ, վեր նաշ ու ջանդիկդ: Նաշդ չէրթայ ոչ տապան, ոչ գերեզման. խողը քեյ տեղ չիտայ, չսթրի:—Իշու խրիշտակ, իշու ճրագկալ, իշու լոս ու լուսնակ, իշու գլուխ, էրկէնականջ աւանակ, գօմշու կուռփի:—Անծոտապուճուճակ, քեյ վո՛վ խասրաթ. սև կաշայ, սև մամաշայ, մտրրբու փաշայ, փօղնի բօշայ, փօղնի լակաշ կոծող, փօղնի դալալ. թէօլընդի լաւագ շուն:—

Տէրական *) որդու ինկնաւոր, անիծուած: Տէրական որդու անէճք թափի վերէդ, զընջլաւոր կապած փոփռոտ: Հոգւոց վանից **) մոխրախան անշնորք կադ դե:—Պատանքդ

*) Տէր Յուսկան որդու վանք, Վանայ Բերկրի գաւառամասում, որոյ ուխտաւորք բազում են: Քուրտերը դորանից բաւական ականածում էին:

**) Հոգւոց վանք, Անձեւացեաց (Նօշալ) գաւառի հռչակաւոր վանքն

կարեմ, պատանքդ շուլուլեմ շրէշտուն կտաւով. չիւմ առաւօտ լոս չխասնես, բարև բարիլոս չլի ակնջովդ:—Չխէրես, չբարես, չբլրես, չպտկես ու չծաղկես. թէ ծաղկես թէ կանաչես էլ իշվանք կռծեն ծիլ ու ծաղիկդ. չմուրատուես, չմուրագուես. չկապես կանաչ ու կարմիրդ:—Չմեռնես շոտ. տեղդ մէջ տախտին իսկած մնայ, կեղտ ու աւելուցքի մէջ, աղփ ու աղփի խոտ քթիցդ պակաս չէլնի. ասեղը եօթ թիւովդ շալկես, ուժ ու զօրութից ինես:—

Ականից էն մոմուռ եարէն թափի վերէդ. բալաքուորես, ասղան տեղ չմնայ վեր լէշիդ սաղ. խրժխրժես, մնաս արուն գլուխ, փիս-փիսլինգ ջանիցդ անպակաս էլնի:—Անիծուես, չըջրկուես, ուռուցք առնես, ուռուցուորես: Անէճք քեո տան տեղաց, անէճք տանդ անդիորաց, ձէթին-պէտին: Անէճք քո ամէն թար-թախըմին. ինես՝ մարդ քեյ չխասնի, վեր չվերցուցի. ընկրվընես՝ ընցնող դարձնող չէլնի վերէդ:—Ախ անես, կաքօտ մնաս մի կտոր խացի, մի պուտ ջրի. կերի խոտ առնես, կերի նմուշ չտիսնաս. տեղն ու տեղ ցամքես:—

Կարիբութեն դեոր որ էրթաս՝ էրթալդ էլնի, գալդ ոչ. ճամխակըռու մոլորուես, սարեր ու ձորեր, դաշտեր ու չօրեր ինկնես, էրուն սախախուն, մարդու երես չտիսնաս. գէյլերաց, գեադաններաց փայ ու կեր էլնես, գեողերաց, արնախում քրդերաց բաժին, սրին ու կրակին դէմ ինկնես:—Հուրն չաւիտենից մաշես, իրիցես, մըրկես, մոխիր դառնաս:—Պատանքդ շուլուլեն սև-սև մաղերով, ինոր էլ արժանի չէլնես:

Աչքերդ սիփտկի, սև ջուր բռնի, պսպեղդ խաւարի, խաւար մնայ, մալիք մնաս. ձեռներդ բռնող, ման-կան տուող էլ չէլնի:—Կոր-մաղուռ ինես փօղնէ փողան, դռնէ դուռ խաց մուրաս, ըսկուն ըսկուն ճաթոտուես, որ ծոցդ խաց դնելու տեղ չէլնի:—Հըմէն բանից, բարեկմից, վէլից ու վայելից գուրկ ու

է, որոյ առասպելական կադ դեր կամ վանից մոխրահանր եղել է մինն աչն էրումերից, որոնցից ոմանց, Բարթուղիմէոս առաքեալը կործանելով նոցա քաղինները՝ ազատ է թողել մնալ վանքի ճառալութեան մէջ. Թողովրդի ասելով՝ կադ դեր անվնաս է, շատ անգամ երևացել է ուխտաւորաց:

մահրում մնաս, մահրում իրիշկես. ծամերդ սիվտակ իստկեն, քօքդ չորանայ, որդու երես չխես, չտիսնաս, ուրուրոցի իտե չնստես:—

Քեամբախ էլնի տուն ու տեղդ, պրիշակ էլնի քեո օթե-վանդ, վեր-վերանայ դառնայ քեո խօր-խէրանին. աչքդ ինե մնայ, քեարը քեարի, խողը խողի, գէյրան գէյրանի վրայ չը-դատրի. խիմը վեր խման շուռ գեայ, բէտ փետուր չմնայ, փլի, կործանուի, աւերի, կրակն ինի մէջ, խող ու մոխիր դառ-ցուցի:—Էլոց դուռ, էլոց պատի տրկներ մնաս, ընկնես թընջլը-ուես, խլսնես:—Գլորողը գեայ, թանդ ձէթ-պէտ խորտի, վայնասուն իսկի մէջ տան տեղացդ. գունդ պուպու մնաս. գետտանաս. գունդ գունդ որդերը ջանիդ մէջ պճպճան, որդնոտես, նոր մեռնես: Անխողի ջալագներ, ջանդարներ պրտեն կտրտեն քեյ քեո քիւլ ու քիւլթըթով. վապէլէր վայնասունները մտնեն տուն ու տեղդ:—Կարիբիդ երես չտիսնաս, եօթն աշխրով դէն սե թուղթն ու սե խաբարն առնես, մամուս, վույ վույ անելով մնաս:—Թումբէ թումբ, փոսից փոս թունես, մէջ գեօռ դեօռ-խանիդ չդատարես, գեօռնադաբի *) պէս վիզդ վեր շիման դա-նեն:—Ճոջ պրտուճդ ականջդ մնայ, լէշիդ վերէն շատերը մըռ-մըռան:—Չանկներ, թօմրուղներ մաշես, մաշուես անտէր անտի-րական:—Իմ խօր, իմ պապկէ քիւնը քնես, իմ խօր մրափ մը-րափես, էլ չզարթնես. քեար քեարատակ էլնի շէնդ շէնիկիդ, սե կաւով մօլեն քեո մնացած պրիշակներ. վեր-վերան դիվաց բնակարան դառնայ:—

Կայենի կուտոշ բուսնի վեր գլխուդ. էրէրուն, տատանուն մնաս վեր աշխրհիս:—Սաղայէլի դաս դասուես, սաղայէլի գոգ նստես, Հոգիդ կապ մնայ էրկնուց երեսից:—Տակդ խանդակ,

*) Գեօռ նշ. գերեզման. գոռնադաբ նշ. ըստ մուսուլմանների նախա-պաշարմունքին գերեզմանից արտաքսուած տատանեալ ու երերեալն, որ մի տեղ չկարողանալով գտնել՝ վերջապէս յետ երկար թափառելու իւր տունը կ'մտնէ. տան ընտանիքը եթէ իրազեկ եղան՝ կըռնեն, գլուխը շիման (շեմ-քին) վրայ կտրելով՝ աչնպէս վերջ կուտան այդ թափառական արտաք-սուածին:

վերէդ անբնակ, աննշան, կամփնոց անեն բոնը բնակարանդ. կանափ բուսնի տեղ, Հոգուն Հաւասար էլնի:

Էլ բան չեմ ասե. թէ ինչ որ ասի՝ մէկ խաղար դառնայ, խաղարն էրկու. խաղար: Քեո տան, քեո տեղաց, քեո տան անդիորաց, ճփերաց պփերաց բաժին էլնի իմ անէծք ու աղա-ղակ, Հալա եօթն պորտից դէն անցնի:

ՕՐ ՀՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Օրհնուես, ծլես, ծաղկես, փթթես քեանձ վարդ ու վարդե-նիս, քեանձ շուշանն ու բալասան Հոտովդ փառաւորես:—Քեանձ Հմէն բար-բարունակ Հասնես, ծէրես, ծիրանի պէս խասնես, ծերանաս աճդարդ, անհոգս ապրես ու մնաս:—

Ձէնդ ու անունդ անուշ գայ. դեոր որ էրթաս, դեոր որ էլնես, քիւն թէ արթուն՝ բանը ու գործդ բարին էլնի:—Վէլես վայելես Աստծու բարութեն, վէլես վայելես ինչ որ քեո խալալ քրտնքի, քեո քեաղցր աշխատանքի դատկն ու վաստակն ի, ինչ որ անխարամ ու խալալ վաստակածդ ի:

Ասպած (Աստուած) քեյ պախի. Աստծու աչքն ու ձեռ-վերէդ էլնի. Աստված ուր բարութիւնից, ուր ինամքից, ուր ողոր-մութիւնից քեյ մասն ու բաժին Հանի. չզրկուես, ետ չմնաս կե-նաց Հացից, անմախական բաժակից, խրիշտակաց, սերովբէ քերոբէ դասից:—

Քեյ մեռնեմ, քեյ կուրբան, քեյ մաղաղ էլնեմ. քեո Հո-գուն Հալրան կէնամ. արևուդ, կանաչ ու կարմիր արևուդ մեռ-նեմ:—Խէր տիսնաս, բարի տիսնաս, բարութիւնից անպակաս մը-նաս:—Իմ աչք, իմ լուս, իմ կեսոնք ու արև, իմ քաղցր ու ա-նուշ սիրելի:—Խէր ու մէրով ապրես, խէր Աբրահամու, Իսահա-կայ և Յակոբայ, տասներկու նահապետաց, անթիւ սրբոց, մար-գարէից, տասներկու առաքելոց օրհնութեն առնես: Խէր Աբրա-Համու օրին խասնես, էրկնաուամր, էրկնակեանք էլնես. տունդ

ու բնակութենդ շատերաց ծանօթից և անծանօթից իջեվանք էլնի. սեղանից հացդ ու բարութենդ պակաս չէլնի:—

Ձեռք որ չոր տեղ թալես՝ կանաչ, վարդ ու ռըհան բուսնի. կանաչարև էլնես, ծառ չինարի պէս խով ու զով անես անցնող դարձող ճամբխորդներաց վերէն:— Թէ մէյ ցանես՝ խաղար ու մէկ քեաղես, խաղարն վերուցես. կալիցդ, կթիցդ, անդիցդ, հանդաստանիցդ, բաղիցդ, բաղչիցդ խէրես, խէրիես, շատերաց էլ փայ ու բաժին տաս: Քիսիդ, ջօբիդ ու գրպանիդ բարաքեաթ էլնի, փա՛րէն անսլակաս, խաղար էլնի. տաս անկտնանկին, օգնես կոր աղքատին:— Միշտ թաղայ, միշտ նոր, միշտ սէրսուփ, զարբաֆ ու կումաշ հագնես. խալաւդ ծալ-ծալ մնան սնդրկներացդ մէջ. խինը մաշ անես, թաղէն արեւաբաշ. շատ մերկն ու բոբիկն խայցուցես, մերկ ու լերկ չթողնես:—

Ինչխ որ կամենաս էլոց՝ էն դայ քեո որդոց, քեո թոռանց. մէկը տաս, խաղար ու մէկն առնես, քեանի որ կենով կենդանի ես:— Եօթն որդւոց սեղան նստես, տնով, անդիորով, ճոջ ու պղտկով, ժամով պատարագով, խաչ-աւետրանով խաչ-օրհնէդ *) կատարես:— Սեղանդ խէր Աբրահամու սեղանի պէս լիքն էլնի բարութենով, կեր ու խումով, պասուց ու զատկուց խոր խորակով:— Ախ ու վախ չանես. ցամաք աչքով, ուրախ սրտով օր աստուոր անես. դամպ բարի դամ էլնի, սհաթդ բաբի սհաթ:—

Սիմոն ծէր էլնես, փառքիդ փափագիդ խասնես. թոռներդ մէկ աջ մէկ ձախ գրկես, խամբուրես. տիսնաս ինոնց կանաչ ու կարմիրն, ինոնց բարն ու բօստան:— Խալալ խացի, խալալ դատք ու դատումի, խալալ ծծկերի տիրանաս, սրտիդ ուզածին, մուրատիդ մուրադիդ խասնես:— Ամեն չարից, չար աչքից, չար նազարից, ամեն կաղից, բալից անփորձ, անսասան մնաս,

*) Խաչ-օրհնէք կոչուում է այն սովորութիւնը, որ բարեպաշտ մարդիկ ի կենդանութեան, մեծ պատրաստութեամբ, պատարագով օծել են տալիս իրանց գերեզմանախաչքարն, որ սովորական է աւելի գիւղական դասակարգի մէջ: Այս առիթով առատ սեղան են տալիս աղքատաց:

պարգերես տիւս գեաս, չլսես:— Զուն-մուն մարդերաց շառից, բուխտնից, չար լեզուից, չար կամեցութիւնից ազատ մնաս. չարը չբացուի վերէդ:— Վերջին օրդ, վերջի դատաստանդ քաղցր էլնի, հոգիդ լուսոյ փայ, դրախտի բաժին, կենաց փառք ու պսակին արժանի էլնի. քեո բաժին դժողք թող փլչի, չքանայ:—

Հոգիդ արքայութեն, մարմինդ խանգիյստ խանգստարան գնայ. լոս-կամար փայլի գերեզմանիդ, լիշատակդ բարի էլնի:— Աւագ պախս, Աւագ դատիկ, խինդ նաւակատիք ընցուցես ամեն տարով, խէրով ու խէյրաթով, կենդանոնց օրհնութենով: Պա-հապան հրեշտակները Գաբրիէլ, Մուքայէլ, Ուրիէլ, Ռա-փայէլ գիշեր ու ցերեկ հովանի պահապան մնան քեդ. անմարմնոց, սերովբէից քերովբէից դասն դասուես:— Գաբրիէլեան փողին, խաչի լուսուն, էրանական ձայնին, անմախական փառք պատուին ու պսակին արժանանաս:—

Աուլ-բուխտնից, կաֆլ-կաղից, անօրինաց բալա-պատուհասից, չար չարոցից փրկուես ազատուես, խնայած մնաս:— Ինչ որ պայս-պակսութեն ունես՝ թող Աստուած հողայ. Աստուած ուր խալալից տայ քեյ. մայէդ, քիսիդ բարաքաթ չպակսի, թէ մէկ լ՛ էլնի խաղար ու մէկ, խալալ մանայ, խալալ վաստակդ էլնի. դատկդ Ս. Երուսաղէմ:— Փակ ու փակուած դռները վերէդ բաց էլնես: Չարերը խափանուին, կապուին, դիւս չիզան գնդանից:— Անտակ ծովեր, գետն ու առուներ խախանդ էլնեն. ալէկոծ ծովն, պղտոր գետերն ու ջրերը առջևդ չայիր չիման դառնան. ընցնես դառնաս անվնաս:—

Տիրամօր օրհնութեն, Տէրսկան (Տէր-Յուսկան) որդւոյ մէյ պատարագ քեյ դաթ ու մատաթ կոչնեն:— Մշու սուլթան սրբի Կարապետայ, Վարագայ խաչի օրհնութեն, շնորքն ու բարաքաթն վեր քեո տան, վեր քեո տեղաց, վեր առքի փետերացն էլնի:

Թէ մէկը ես ասեմ՝ խաղար ու մէկն թող կատարի Աստուած. շնորք և ողորմութիւն թափի վեր քեո տան անդիորաց. ամէն ու ամէն:

ԲԱՌԱՐԱՆ

ԺՈՂՈՎՐԴԵԿԸՆ ԲԵՌԵՐԻ

Ա.

Ա՛բա՛. բրդից հաստ գործուած վերարկու: ցմբխաւցնէ՛ մարտ: Երբ՛. յուսով, համար: Երբու-շուբու. խառն ի խուռն, վալը ի վերոյ: Աղիւմ. քայլ ոտից: Ա՛եղ, -ա՛եղանալ. արթուն, զգուշաւոր. — սթափուել, արթնանալ: Ազաբ. ամուրի, չամուսնացած մարդ: Ազաթ-իքրամ. պատուել, մեծարել մի ինչով: Ազամ. մեծ, վեհ, վեհաշուք: Ազիզ-մազիզ. պատուական, ընտիր: Ազիր-վազիր. մեծաւորք, տւազանի, նախարար: Աթրաֆ. եղբեր, բոլորտիք: Ալ. կարմրաւուն: Ալա՛. դեռ ևս, տակաւին: Ալաթ. գործիք: Ալալ-աջալալ. շուտով, շուտափութ: Ալա՛մա՛լ. դէսթան. աշխարհին ծաղրելի: Ալաշուղ. եղէգնեայ տնակ, հիւղակ: Ալաջահաս. տհաս, կիսահաս: Ալբէալ. իսկոյն, ձեռաց: Ալ-կալաշ. ուղղահայեաց, ձիգ հասակ: Ալմօ, Ալմիկ. Ալմաստ, (անուն կնոջ): Ալնախ. թաշկինակ: Ակլատիզ. երեւակայական կենդանի:

Ակիւկեայ. թոնրի տակից բացուած օղահանի շրջանակ: Ակխել, — ազեահ. արթնանալ, զարթնուլ, — արթուն: Ահդ. խոստում: Աղայ-եօլայ. աղայի պէս, աղայավայել: Աղբրանց արուն. ծալիկ ինչ, կարմրաւուն թերթիկներով: Աղորթ, դորթ. իրաւ, ճշմարիտ: Աղու, — աղույոտ. թոյն, — թունաւոր: Աղուն, բնաղուն. աղալու ցորեն, ջրաղաց տարուած: Աղունակ. աղաւենակ: Աճառ եղ. դեռ լուծ չտեսած եղ, երեք տարեկան: Ամալ-ջաճալ. հասակի գեղեցկութիւն և երկարութիւն: Ամանաթ. աւանդ: Ամիկ. գիւղ Վանայ Թիմար գաւառում: Ամիր, միր. մեծ, իշխան, տէր: Ամր. հրաման: Ամրոց, ամբրոց. գիւղական վառելիքի մթերք, աթարալոյտ: Այպալ, հալքալ. ճանապարհի պալուսակ: Այվան. դստիկոն, պատշգամ: Անաւօտ. անհաւատ: Անդիոր, անտիոր. 1. ընտանիք. 2. անդեայք, խաշինք: Անթրոց. կրակ խառնելու ձող: Անխլիս. անհատնում: Անկալատ. թերութիւն չունեցող: Անկեախ-անպահ. անժամանակ, ժամանակից դուրս: Անհէսաբ. անհաշիւ: Անչանք. աչնչափ, աչնքան: Անջախ. հաղիւ թէ: Անտակ. անյատակ: Անցանանք. 1. յանցանք. 2. անցնելը, մեղանչելը: Աչկել. ակնդէտ սպասել: Առցկել. արձակել: Ասլիկ. անուն կնոջ:

Աստուր. աստ եղածներ. ստեղծուածք:
 Ատաթ. սովորութիւն:
 Արա-թարայ. խրոխտանօք, խրոխտ շարժուածքով:
 Արապու-պուկոշ. արաբուհի, շրթունքը սև, հաստ, անշնորհք:
 Արբնիկ. արբանեակ, օգնական:
 Արմաղան. պարզեւ, ընծայ:
 Արմանք. զարմանք,
 Արտամէտ. ծովահայեաց մեծ գիւղ Վանայ հարաւում:
 Աւ, — աւջի. որս, — որսորդ:
 Աւագ-կատիկ, մեծ-պահք, կամ գատկի երեկոյ:
 Աւալ. առաջ:
 Աւալ-թաւալ. հողի, փոշու մէջ թաւալուած:
 Աւահի. շէն, շինութիւն:
 Աւիլուկ. բանջարեղէն, հաստ տերեւով, պատուց կերակուր:

Բ.

Բա՛. ապա, բայց:
 Բաբաթ. հաւասար, համընկեր:
 Բաբօ. հայրիկ, հայր, մեծ հայր:
 Բադիա. աման, որով մատուցակները գինի են լեցնում:
 Բազի. երբեմն:
 Բազրգեան. վաճառական, երկրէ երկիր արտահանող:
 Բա՛ժ, բա՛ժիկ. բօյ, երկարութիւն հասակի:
 Բալա. փորձանք, արկածք:
 Բալայք. խայտաբղետ, խայտաճամուկ:
 Բա՛լի. յայտնի:
 Բալնիս. բանալիք:
 Բա՛լքի. իցէ թէ:
 Բաղ, բաղջայ. պարտէզ բանջարեղինաց:
 Բալլայ. բակլայ:
 Բա՛ս. պատմութիւն, զրոյց:

Բա՛ր. առաջին երախայրիք, պտուղ:
 Բարիշ, — բարիշել. հաշտ, — հաշտուել:
 Բարիս, բարիշմ. տարեկան գառ:
 Բզրի լուսին. բոլորակ լուսին տասնհինգօրեայ:
 Բէգիւման, անգիւման. անտեղեակ:
 Բէթա՛ր, տհա բէթար. աւելի և աւելի վատ:
 Բէլիւկ-բաշի. խմբապետ:
 Բէուղուր. չարաբաստիկ, անվայելուչ:
 Բէր. մակաղատեղ խաշանց:
 Բէօթ. բութ մատ:
 Բէօշ. առատ:
 Բէօֆայ. անօգուտ:
 Բիլա քեզ. առանց քեզ:
 Բիրեան. ամբողջ ոչխարի խորոված, յատուկ հնոցում պա-

տրաստուած:
 Բիւթիւն, ամեն, բոլոր:
 Բիւլբիւլ, բլբիւլ. սոխակ:
 Բլիթ. միջինքին պատրաստուած հաց:
 Բօլ, — բէօլութեն. առատ, — առատութիւն:
 Բօլօլան կամ բէօլոլան. երևակայական կենդանի:
 Բօկ. բուկ:
 Բօշ, բօշ բան. ոչինչ, դատարկ բան:
 Բուլանուղ. Մշոյ մէջ գաւառ, նախկին խորխոռունիք:
 Բուխտանք. զրպարտանք, զրախօսութիւն:
 Բուրջ. ամրոց, դղեակ:
 Բուրսայի բարձ. Պրոնսայում ասեղնագործած բարձի երես:
 Բսրանք. դէսից դէնից առնուած զրոյցներ:
 Բրգօշ. խեցեղէն աման, կովկիթ:
 Բրինդար. վերաւոր:
 Բօգ. գորշագոյն:
 Բօղջայ. ծրար հագուստի:
 Բօյ-բուսուն. հասակի ձև:

Գ.

Գաբանակ, գեաբանակ. բրդէ հաստ վերաբերու հովուաց:
 Գաղ, գեաղ. մանր փշաւոր վառելիք:
 ԳեաՀ. պահ, ժամանակ:
 Գեամի;—գեամըջի. նաւ,—նաւավար:
 Գեաֆ տալ. երկիւղ տալ, սպառնալ:
 Գեէժ. գիժ, խենթ, խելագար:
 Գեէշ. գէշ, տգեղ:
 Գեէր. գար, (գալ):
 Գեոխանալ. գոհանալ:
 Գեոն-գեոն. գոյնզգոյն:
 Գեոտանալ. գօտանալ, վիրաւորուել:
 Գեոտի. չքոտի:
 Գեօ, գեօհանջ. ահա, ահաւասիկ:
 Գեօլ, գօլ. լին:
 Գեօռնաղար. գերեզմանից արտաքսուած մեռեալ:
 Գեօրոմաստ. թան:
 Գիյնաբեր. կենաբեր, կեանք տուող, կամ գինեբեր:
 Գիւլա-գիւլա. վարդերես, ծաղրերես:
 Գիւլիստան. վարդարան, վարդանոց:
 Գիւհար. գոհար, (նաւ անուն կնոջ):
 Գյուեխ. թարախ:
 Գյուտնակ. խմորի գունտը բանալու գործիք:
 Գովք, գովանք. գովասանք:
 Գրօղ կամ գլրող. երեւակալական հոգէառ հրեշտակ:

Գ.

Դա, դա՛ն. այնտեղ:
 Դաբղաբայ. մեծ, հոյակապ շէնք:
 Դալալ Մարօշ. կաշտառ Մարիամ:

Դահնայ. քանքաններով բերուած աղբիւրների առաջին աւաղան:
 Դաղ. անասնոց վրայ շամփուրով դրուած նշան:
 Դաղց. դաղծ:
 Դամ. 1. պահ, ժամանակ 2. ուրախ վարկեան:
 Դայիմ. միշտ:
 Դայմայ. հաղիւ անգամ:
 Դանայ-դանայ. հատիկ-հատիկ:
 Դանդախորել. երերուել, տատանուել:
 Դաշ. նախ և առաջ:
 Դա՛ր կամ տար. հողաբլուր:
 Դարահի. մետաքսեայ նուրբ գործուած ինջ:
 Դարամաթ. տան պատկանեալ կահ կարասիք:
 Դարբ, դրբ. հարուած:
 Դարգեախ, դէրգեահ. դուռն, մեծ դրանկալ:
 Դարդ. վիշտ, ցաւ:
 Դաւաթ. խնջոյք, խրախճանք:
 Դաւի. դատ, դատարան:
 Դաֆինայ. թաղուած դանձ:
 Դեհ, դէհ. կողմ:
 Դեղին ձտնոց. շարով ոսկի, պարանոցից կախ:
 Դեղտ կամ տեղտ. արմատ բոյսի, որով լուանում են գլուխը,
 մաղերը առատացնելու համար:
 Դէլ-հալայ. տակաւին:
 Դէլիլ, դէլիլօ. 1. գեղեցիկ, 2. պարերի նախաբան խօսք:
 Դէն. մի կողմ:
 Դէօր, դօր. ուր, որտեղ:
 Դէւ, դիւանք. դե, դեեր, քաջք:
 Դըժմին, դիւշման. թշնամի, հակառակորդ:
 Դըմբղըմբոց. ճեմելու ձայն:
 Դընթել. բօթել, խրել կողքին, զարթեցնել:
 Դիդար. տեսք երեսի:
 Դիեարի կուրբաթ. պանդուխտ, օտար երկիր:

८.

12

2.

Զալլմ, — գուլում. գրկող, անգուլթ, — գրկանք:
 Զայ անել. փչացնել:
 Զանահաթ, սանաաթ. արհեստ:
 Զանգիյն. հարուստ:
 Զապթիա. քաղաքային զինուոր, հասարակ ոստիկան:
 Զապիթ, զապութ. սպայ, հսկող պաշտօնեայ:
 Զա'տ. մի բան:
 Զատուց. հեռուից:
 Զա'ր. դեղին:
 Զարար, զիեան. զէն, վնաս:
 Զարզանդ. սարսափելի, սոսկալի:
 Զարընջի. անքուն:
 Զա'ւզակ. անհանճար, շատախօս:
 Զա'քաթ. ողորմութիւն (պարտաւորական):
 Զաֆթ անել. իւրացնել, բռնի յափշտակել:
 Զեռ. ոսկի:
 Զըմէն, հըմէն. ամենայն. (ուղղ. և հայց. հոլ.):
 Զընկըռ-մընկըռ. (մանկ). մեծ, մեծ ինչ:
 Զրպուն. երկար քղանցքաւոր հագուստ, անթէրի:

Ձիւլիք, զըլիք. հիւսած ծամեր, խոպոպիք:
 Ձիկ, ձիկ. ինձ:
 Ձինել. զոհել:
 Ձուլաթայ. արաբական հին դրամ, $\frac{1}{4}$ կոպ. արժողութեան:
 Ձուլալ-մուլալ. յստակ, կարկաշուն ջուր:
 Ձօզան. հովասուն տեղ, լեռնակողմ:

Է.

Էլ, էլոց. ուրիշները, ժողովուրդը:
 Էլի. Էլ:
 Էլմ, էլմ էլ. դարձեալ:
 Էկէցին. եկան:
 Էկէկեցին. կազնեցուցին:
 Էկեցի. եկեղեցի:
 Էհէր, էհար. գնար:
 Էմալ էնեմ. ինչպէս անեմ:
 Էնա, էն. նա:
 Էսասկընայ. այսպէս:
 Էսօր. այսօր:
 Էվար, էէվար. երեկոյ:
 Էրել. այրել:
 Էրկէն. երկայն:
 Էրտիս. երդիք:

Ը.

Ըղտաւոր. ուխտաւոր:
 Ընչանք. այնքան:
 Ընքիւռ-ընքիւռ. հեկեկալով, խիստ (լալ):
 Ըսկընայ. տես Էսասկընայ:
 Ըսկուն, իսկուն. նոյնպէս:
 Ըստրիւս, ըստրիւս. անգամ:

Թ.

Թաղաղան. նորից:
 Թա'թ, գուլպայ:
 Թաժայ. թարմ, նոր:
 Թալալ, դալալ. մունետիկ:
 Թա'լել. ձգել:
 Թալթուել. ուշադնաց լինել, նազ գալ մէկի վրայ:
 Թաղմին, թախմին. կարծեօք:
 Թամաղայ. արծաթեայ բոլորակ զարդ, որով պատում էին կանայք գլուխները:
 Թամաշայ. տեսարան:
 Թամարգու. կարօտ մի բանի:
 Թային. թոշակ օրական կամ ժամանակաւոր:
 Թայլայ. երանի' թէ:
 Թայլիք. առաջարկ:
 Թանխուս. թանից ու ալիւրից պատրաստուած ճաշ:
 Թա'ռ. թարմ, նոր:
 Թառ ու մառ. նոր ի նոր, քնքոյշ:
 Թառմայ. եկեղեցույ մէջ բարձրայարկ տեղ կանանց համար:
 Թատբիր, թէտբիր. նախապատրաստութիւն:
 Թար-թախըմ. պարագայք:
 Թարբիա. կրթութիւն:
 Թարկ անել. (սովորութիւնը) թողուլ, վերջացնել:
 Թէգ. բարկացկոտ, իսկոյն զայրացող:
 Թէրէմաշ. կիսամաշ:
 Թըզլի. թզենի ծառ:
 Թնթոց. հարիսան դարնելու ողորկ փայտ:
 Թնկթնկալ. հեկեկալ:
 Թնջկացնել. հանգստացնել, սատակեցնել:
 Թշվալ. ափսոսալ:
 Թպլթուն. անհամբեր:

Թուխ-մուխ. սև, մուգ սև:

Թուղրա. սուլթանների թաթով զրոշմուած կնիքը:

Թուրա. նորաբողոք ծիլ, նորահաս ծառ:

Թստան գեադ. փշաւոր վառելիք, որ սաստիկ ծուխ է անում:

Թօլընգի. աչքից ընկած, անարգուած:

Թօմրուդ. բանտարկեալի ոտները կաշկանդելու կոճղ:

Թօռ. ուռկան ձկանց:

Թֆիլ. մատղաշ, խիստ փափլիկ:

Ժ.

Ժա՛մ. եկեղեցի:

Ժեռ, Ժեռ քար. Ժայռ, ապառաժ քար:

Ժըրել. առողջանալ:

Ժիւմ. Ժամանակ:

Ժուռ, Ժուռումուռ. խակ, տհաս:

Ժ.

Ժ. է:

Ժդոր, իտոնց. դրան, դրանց:

Ժզին. հրաման.

Ժլին. լիք, լեցուն:

Ժնատ անել. յամառել, դէմ առնել:

Ժնել. ընկնել:

Ժնկնաւոր. ընկնող, դիւահար:

Ժնոր, ինոնց. նրան, նրանց:

Ժնքար-հաշայ. ուրացում:

Ժշմար անել. իմաց տալ նշանացի:

Ժսկել. ձգել:

Ժսկի. բնաւ, երբէք ոչ.

Ժսոր, իտոնց. սրան, սրանց:

Իստկել. յստակել:

Իտվանց. յետեից:

Իրե. եկաւ:

Իրիկ. էրիկ, այր:

Իրիշկել. հայել, նայել:

Իրիցել. այրել:

Լ.

Լազլազ. արագիլ:

Լա՛լա՛. սպիտակ ինչ ծաղիկ:

Լալայ. թագաւորի մակլաւիկ, զբաղեցնող:

Լակաշ. հին, պատառոտած կօշիկ:

Լաղըմ, — լաղըմել. ական, — ական փորել:

Լաճ, լաճօ. տղայ:

Լայեղ. արժանի, վայելուչ:

Լալլաշ. 1. ինչ և իցէ. 2. վերջաբան:

Լանդեայ. աքացի:

Լաւազ-մաւազ. խիստ նիհար:

Լաք, լաքիւն. թռչնոց էգը, մայր ձաղուց:

Լեօս. լոյս:

Լէզկ, Լէսկ. գիւղ Վանայ հիւսիսում:

Լէնք վ էրկէնք. լայնք ու երկայնք:

Լըպըտալ. տեղից շարժուել:

Լհանայ. կաղամբ:

Լհէֆ. վերմակ:

Խ.

Խազար ժորով. հազար գծուարութեամբ, հազիւ հագ:

Խաղինայ. զանձ:

Խաժ ու մաժ. խաժ, կապտագոյն (աչքեր):

Խալ, խալեր. սև բիծ երեսի վրայ:
 Խալայեղ. նաժիշտ:
 Խալաւ-խազիյստ. Հազուստ, շորեր:
 Խալիֆ, խալիֆայ. յաջորդ, վարպետ, ուսուցիչ:
 Խալիս. ստեղծուած, ժողովուրդ:
 Խալվաթ. պարապ տեղ, ուր ոչ ոք չկայ:
 Խահիշ. կամք:
 Խաղք. ծաղրանք, ծաղրելի:
 Խամաս. Համասփիւռ, (նաև անուն կնոջ):
 Խային, — խայինանալ. նենգ, — նենգել:
 Խանգեալ. Հանգստանալ:
 Խանդ, խանդանայ. ուրախալի:
 Խանգաղայ. ազնուազարմ, (նաև անուն կնոջ):
 Խաշկ. ցորենի Հասկ:
 Խաջաթ, Հաջաթ. դրացիից փոխ առնուած գործիք:
 Խառայ. ծաղկանկար մետաքսեայ գործուած:
 Խատ-խատ. Հատ-Հատ:
 Խարիզան. մտրակ՝ տաւար քշելու, եզներ մտրակելու:
 Խաւաս, Հաւաս. փափաք. կարօտ:
 Խեմ, մըխեմ. տեսնեմ, մէկ տեսնեմ:
 Խեռ, խեռնիկ. տարեկան Հորթ:
 Խեռ, խեռնակ. խոտոր, Հակառակ, քիչախնդիր, խռով:
 Խեռլած. ուշաթափ մնացած, քնի մէջ ընկղմած:
 Խէն քրիստոնէն. Հայ քրիստոնեան.
 Խէրել, խէրխես. օգտուել, օգուտը տեսնես:
 Խրդրբաշ. ծառայողաց գլխաւոր, երբեմն ձրիակեր:
 Խժխժայ եարէն. պղպջացած վէրք:
 Խնջիկ-մնջիկ. կոտրտուող, պչրող:
 Խորտել. յարդարել, մաքրել:
 Խուռոմսիմայ, խուռիկ. Հռիփսիմէ:
 Խուր. հիւր:
 Խուրթ-խաշ. խաշուած, խաշտուել:

Խուրն խրեղէն. հրեղէն, երկնային, գեղեցկատեսիլ:
 Խպառտ. Հպարտ.
 Խուինձ, խանձուած, չոր խուլ եղած բոյս:
 Խուռդատ. վառելիք բոյս ինչ:
 Խտվտուն. խտտուն, սիրունիկ:
 Խրձիկ, խռձիկ. խաղատիկին:
 Խօշ. լաւ, բարի:
 Խօշ-բէշ էլնել. քաղցր կերպով տեսակցել:
 Խօջայ. 1. ուսուցիչ 2. վաճառական:
 Խօր-խէրանի. Հայրենիք, Հօր տուն:
 Խօրօտ-մօրօտ. գեղեցիկ:

Մ.

Մանդրմակ. կախովի օրօրոց, հօճ:
 Մեռդ. ծիրառ:
 Մըմայ, ծրմէն. 1. ծմակ, 2. քարայր:
 Մըմրկտալ. կոտրտուել, յօրանջել:
 Մընծընալ. ծորել, կաթկթել:
 Միծ, ծրծուեր. ստինք կանանց:
 Մուարել. կուչ գալ, առանձնանալ մի անկիւն:
 Մուռ, ծուռ-մուռ. խենթ, զիժ:
 Մօ, ձօ. այ, ո՛վ դու:

Ո.

ՕաբաՀաթ. յանցանք:
 Օաբուլ. Հաճելի, ընդունելի:
 Օադ-կադ. մի քանի յարկանի:
 Օադամ, կուտմ. ոյժ, կարողութիւն:
 Օադայ. փորձանք:
 Օադր. արժանիք, նշանակութիւն

Կաթըր. կաթար. ջորի, կարաւան ջորիների:
 Կալատ-պլատ. պակասութիւն մարմնոյ:
 Կալէնդէր. բերդագրաւ, առաջնորդ, դրօշակակիր:
 Կամ-կասաֆաթ. հոգս, մտածմունք:
 Կամադ. քսու, խառնակիչ:
 Կամիշ, դամիշ. եղէգ:
 Կանադ. թեւ թռչունի, դռան:
 Կանաֆիլ. մեխակ ծաղիկ:
 Կանգեառ. կոնգառ բոյս:
 Կանգեւր. պտտէր, զբօսներ:
 Կանձիկ-մանձիկ. 1. կռուդ, խոպուլիք, 2. կոտորուելով շարժուելը:
 Կաչկի. կսպասի:
 Կաս-կութրաթ. պատահմամբ, բարի դիպուածով:
 Կարակնգուխ, սեւակնգուխ, սեւագլուխ:
 Կաւկուլայ. համեմիչ բոյս, նման ու պղպեղի:
 Կաֆայ. գանգ գլխի:
 Կաֆլ-կադայ. փորձանք, յանկարծակիի գալը:
 Կէծակ. կայծակ:
 Կէկէն, կէկ անել. (մանկ.) կանգնել:
 Կէհամ. կերթամ:
 Կէր. կար:
 Կըլդ-կիեաֆէթ. հագուստ, արդուզարդ:
 Կըլի. կուլայի:
 Կընդե, կնդնել. գտնել:
 Կթղայ. չինական ծաղկանկար գինւոյ գաւաթներ:
 Կիյմաթ. տ. Կադր:
 Կլաւ,—կլաւնալ. գէր,—գիրանալ:
 Կլաթան. կոկորդ:
 Կծկել, կծիկ դնել. փախուստ տալ գաղտուկ:
 Կճատ-պօլատ. կիսատ:
 Կլաւնակ. գրտնակ, խմոր բաց անելու գործիք:
 Կոր կճայ. կոյր կին, (սովորաբար քրդերի կանանց են ասում):

Կուզեայ. կուզայ:
 Կուլ բուխտան. զրպարտանք:
 Կուճիկ. փոքրիկ շուն, լակոտ:
 Կումաշ. մետաքսեայ գործուած:
 Կուռուփ. գոմէշի թանձրացած աղբ:
 Կուրիս. կորսուած:
 Կուրպան. մատաղ:
 Կուիկ. ազնաւ:
 Կուտան. ներքինացած գոմէշ:
 Կսա անել. պատմութիւն անել, պատմել անցեալից:
 Կտեր, Կտօ, Կատիկ. Կատարինէ:
 Կտիր. հօտ ոչխարաց:
 Կարար, կարար. որոշում:
 Կօռտիկ. բրդեայ անթեւ հաստ բաճկոնակ:
 Կօտ. գլխի գազաթ:

3.

Հա'դ. համարձակութիւն:
 Հալ. վիճակ, դրութիւն:
 Հալալ, խալալ. հարազատ, անկեղծ:
 Հա'լայ. տակաւին, դեռ ևս:
 Հալբաթ. ի հարկէ:
 Հադ. իրաւ, իրաւունք:
 Հանէս. Յովհաննէս:
 Հանջ, ահանջ. ահա, ահաւասիկ:
 Հաւար անել. կանչել օգնութեան:
 Հաւուզ. աւազան ջրոյ:
 Հէյրան մնալ. հիացած մնալ:
 Հէվար, տ. Էվար:
 Հէր. այր, քարանձաւ:
 Հէր. ինչո՞ւ:

Հէքմաթ. քանչիւք:
Հէօղ. վայրահաջութիւն:
Հիմդատ. օգնութիւն:
Հիւ. բնաւ, ամենեւին:
Հիւքմ անել, իշխել, զօրել:
Հնգստան. Հնդկաստան:
Հունար. արուեստ, ձիրք:
Հունթ, — Հնթել. թւի տակ, — թւի տակ առնել:
Հօրին. ինչո՞ւ:

Ձ.

Ձե. ձեզ:
Ձի, ձիկ. ինձ, ինձի:
Ձէթ-պէտ. փոքր ու մեծ:
Ձէն. ձայն:
Ձմէթ առնել. աչքը ձիւնահար լինել:

Ճ.

Ճամբախ. ճանապարհ:
Ճան. վէգ, խաղալիք մանկանց:
Ճարիկ. զօտի:
Ճենճուտալ. ճենճերել, ճարպահոտ տալ այրուելուց:
Ճեոչ. ջոջ, մեծ, մեծկակ:
Ճետ. ճուտ, ձազ:
Ճիժ-պիժ. մանր-մուկ (որդիք):
Ճիկ-վիկ անել. գաղտագողի նայել:
Ճիւր. ջուր:
Ճկիկ. երկաթէ մուրճ՝ դուռը ծեծելու:
Ճղել. ճեղքել:
Ճոթ. զգեստի եզր:

Ճուճուղիկ. ճնճղուկ:
Ճօկճրկել. ջոկել, ընտրել:
Ճօղել հիւսել, սանտրել-մագերը:
Ճօշալ. բամբասել:
Ճօռօթան. տանիքների եղբրքում հագցրած ջրի խողովակ:

Թ.

Թագբուլ. տ. կարուլ:
Թագեար, մայեար. միթէ:
Թաթ մնալ. զարմանալ, հիանալ:
Թալ-թամալ. ստացուածք, ապրանք:
Թալուլ-մուլթ. տխուր-տրտում:
Թախչայ, մաղչայ. արծաթեայ զարդ ինչ ճակատի:
Թաղղայ. ճաշակ, ախորժակ:
Թայեայ. մէրան:
Թայիլ մնալ. զմայլել:
Թանգեանայ. մեքենայ:
Թանել. նմանել:
Թա՛ջ. մէջ (մոկաց բարբառով):
Թատաթ. օգնութիւն:
Թարալ Թարօշ. Եղնիկ Թարիամ:
Թարան. Թարիամ:
Թարէ, մամա. մայր, մայրիկ:
Թարիֆաթ. շնորհք, գիտութիւն, քաղաքավարութիւն:
Թարմարական. մարմարիոնի նման:
Թաւի. մուգ կապուտ:
Թենէն, ուրմենէն. իրանից:
Թէգել. մտածել:
Թէյտեղվել. միանալ:
Թէրջան. բուստ, մարջան:
Թխլատուգ. մագնիս:

Մկայ. հիմայ, աթմ:
 Մհանայ. առիթ, պատրուակ:
 Մշրուել. կոտրտուել, նազինազ քայլ անել:
 Մշօշ. ոսպախաշու:
 Մոն,—մունութեն. վատ,—վատութիւն:
 Մուղնաթ. զգուշաւոր, ուշադիր:
 Մունաթ. երախտիք ունենալը, մէկից պարտաւարութիւնը:
 Մունդառ. ապականուած:
 Մուշթարի. յաճախորդ:
 Մուշուշ. 1. շամանդաղ արևու 2. շողից թանձրացած մէջ:
 Մուրվաթ. մարդասիրութիւն:
 Մօզ անել. խրտնել գործից:
 Մօլել. ծեփել:
 Մօր, մօրիկ ձիւն. կոլոլուած մանրիկ ձիւն:

Ն.

Նա'. ոչ, բնաւ:
 Նա-նա-նա. (մանկ.) երգի նախաբան:
 Նա-կաֆըլ. յանկարծակի, անսպասելի:
 Նամ. անուն:
 Նանէ. մայրիկ. (հոգևորականք իրանց դիմող կանանց այս անունով են կանչում):
 Նաշ. 1. դաշաղ 2. դիակ:
 Նաւսատ. ընչաքաղց:
 Նաքըշ. ծաղկանկար:
 Նեղ ճտել. նեղսրտել, նեղուիլ:
 Նէճիր. որս:
 Նէճիրվան. որսորդ:
 Նհաղ. անիրաւ:
 Նշանց տալ. ցոյց տալ:

Շ.

Ճամաթայ. աղմուկ, կռիւ:
 Ճամայ գեաղի. Դամասկոսի մետաքսեայ շղարշ:
 Ճան-շօհլաթ. փառաւորութիւն, շուք:
 Ճա'ռ-շըլթախ. զրպարտանք, սուտ զրոյցք:
 Ճափարղայ. շուարած:
 Ճեղփիկ. դանակ, բանջար հանելու գործիք:
 Ճիշակ. երկու տարեկան գառ:
 Ճիրին ջանայ. քաղցր, անձ-անձի:
 Ճիրիք-շիրուոր. ժառանգ, ժառանգակից:
 Ճուշաբանդ. ապակեայ շինուածք:
 Ճուշտակ. կանանց գլխի փաթեթի շոր:
 Ճուֆալամիշ էլնել. կասկածի գնալ:
 Ճոճել. շրջել:

Շ.

Ողիա. դժբախտ պատահար:
 Որէթ. որդի:
 Ումուտ. յոյս. ապաւէն:
 Ումուր. հոգս, հոգացողութիւն:
 Ումր, էօմր. կեանք, կեանքի երկարութիւն:
 Ուռում. հոռում, յոյն:
 Ուստուֆան. ոսկեթել մետաքսէ գործուածք:
 Ուր, ուրան. իւր, իրան:
 Ուրենք. ուրեանց. իրանք, իրանց:
 Ուրմից. իրանից:

Չ.

Չալիր-չիման. մարդ, մարդագետին:
 Չանց, քանձ. քան:

Չարագ. չորացրած միրգ, մրգեղէն:

Չարգախ. չորս կողմից պատուած, վանդակապատ:

Չըլդըմիշ էլնել. խենթանալ, կատաղել:

Չըմբուլ. ձիանների գլխակապ պարան:

Չընչոտ. չնչին, չքոտի:

Չիւմ. մինչև:

Չլուտ. մերկ, տկոր:

Չուռ քեազախի. այծի նուրբ մազից գործուած կարճ բաճկոնակ:

Պ.

Պալաւք. խալտաբղէտ, (սև ու սպիտակ):

Պալանայ բոց. բորբոքուած բոց:

Պալթայ. կացին:

Պախ դնել. դարանամուտ լինել:

Պախէգպան. պարտիգպան:

Պատրուտ. պատուաստ:

Պարկ արև. բարկ, այրող արև:

Պաք. պագ, համբոյր:

Պգլօգ. տնակ, հիւղակ:

Պէոն, պոն. բոյն:

Պիպլիկ-պիճօ. պղտլիկ տղայ:

Պիւթիւն. բոլոր, ամեն:

Պլրսթր-պլրսթր. ցոլուն, պսպղուն:

Պուճախ. անկիւն, քունջ:

Պուճուճակ. ծոծրակ:

Պուպու. հոպոպ:

Պուտ. կաթիլ:

Պուտուկ. կճուճ:

Պուրուճիկ. պատերում եղած ծակեր, ուր թռչունք բոյն դնեն:

Պուռկ. շրթունք, եզերք:

Պտղել. պտղաբերել, (ծնել):

Պտղըտել. պտուղներ ոչնչացնել:

Պտտուր. ոչխարաց արք:

Պքել. բուք անել:

Պօլօճիկ. երկամուկ:

Ջ.

Ջալահի. քրթական հագուստի թւերից կախուած ծովերը:

Ջահէլ. երիտասարդ. փոխաբ. տգէտ, անխելահաս:

Ջամալ, ջէմալ. գեղեցիկ, երկար հասակով:

Ջամբազ. 1. ձեռնածու. 2. տաւարավաճառ:

Ջան-փուլատ. երկաթանձն:

Ջանաւար. վնասակար կենդանի, գայլ:

Ջէրկայ. կարգ, դասաւորութիւն:

Ջին, ջինդար. 1. կիրք. 2. դրբաց, կախարդ:

Ջինս, ջիբիլեաթ. ցեղ, ցեղակից, տոհմականք:

Ջիւբայ. կերպասեայ երկար վերարկու քղանցքով:

Ջղայ. թանկագին ակներով զարդարուած դարդ-գլխոյ:

Ջուխտակ. զոյգ:

Ջուղաբ. պատասխան:

Ջուայ. ջրի աման, սափոր:

Ջօպ. ջիբ, զրպան:

Բ.

Բոււմ. տ. Ուռում:

Բուպ. դօշապ:

Ս.

Սագօ. վերարկու, պալտօ:

Սալամ դաշի. հանգստաքար տաճկաց գերեզմանատների մօտ, որի վրայ դնում են ննջեցեալը մնաս բարեն ասելու:

Պա՛լամ. բարև:

Սալան, սալեան. բացառիկ սուրբ հանրային շինութեանց:

Սալըխ-սուլուխ. հարց ու փորձ:

Սալվի. նոճի:

Սախէն, խեցեղէն փոքր տաշտ, ուր լուանում և լողանում են:

Սախում. երեքուող, տատանող:

Սաղ-սալամաթ. ողջ-առողջ:

Սաղրի. ձիու գաւակ:

Սամուռ. 1. սամուր. 2. սամուրի մորթ:

Սանդ. մէջը փորած քար, ուր ծեծում են ձաւար:

Սանջախ. գնդասեղ, քորոց:

Սաջ. բոլորշի երկաթեայ թիթեղ, որի վրայ հաց են եփում:

Սարաղունջ. ընտիր կերպասից շինուած, քառանկիւնի և շուրջը ոսկէթել երիզներով պատած զարդ, որ ծածկում է կանանց թիկունքը մինչև մէջքը:

Սարբար. բեռան վրայ աւելացած բեռ:

Սարի սուսուն. ծաղիկ. (նաև անուն կնոջ):

Սարին. գով, հով:

Սարխօշ. պուխը տաք, արբեցող:

Սէլիս. ձիու սպասաւոր, ձիադարման:

Սէլրան գեահ. տեսարան:

Սըփ. սուրբ:

Սթար, — սթրուել. ապաստան, — մի տեղ տեղաւորուել:

Սիլախ. գէնք, գէնքեր:

Սինամահաւք. սիրամարգ:

Սիւրահի. երկարաւուն շիշ օղիի:

Սիւրու. հօտ ոչխարաց:

Սուրուխ. սուր ծայր:

Սպլպոջ. աշխոյժ, աչքաբաց:

Սուսուռ. մաքուր, յստակ:

Սըա. կարգ:

Սրսրփալ. սարսիլ, դողդողալ:

Սօն. վերջ:

Սօնա. երկարաձիգ հասակով:

Վ.

Վաա՛դ. խոստում:

Վալէլէր. վալ տալ. վայել:

Վէլել. վայելել:

Վէրանայ. աւեր, աւերակ:

Վիզել կամ վզել. արմատախիլ անել:

Վիզն ու վզնոց. պարանոցից կախած շարովի ոսկիք:

Վիկվիկալ. բաբախել:

Վոլիահդ, վալիահդ. թագաժառանգ:

Վողդայ, վաադայ. պայմանաժամ:

Վողիայ. փորձանք:

Վո՛վ. ո՛վ:

Վռթկալ. բռնկել որպէս վառօղ:

Վռիկ. պարզ ապուր, ձաւարի ալիւրից:

Վռօշ. ձաւարի կորկոտից ջրի ապուր:

Տ.

Տազ. անմազ, լերկ գլուխ:

Տա՛խ. զառամեղալ, հասակն անցուցած (աղջիկ):

Տամոն. մի տեսակ տամբուլ:

Տապլակ. կոլոր կարմիր (երես):

Տեղ իսկել. անկողին ձգել:

Տգկել. ջուրը ծծել, թրջուել:

Տիժար գալ. կարեկցել, արգահատել:

Տիւճիկ. գինու փոքրիկ կարաս:

Տիւս. դուրս:

Տիւր գալ. դիւր գալ:

Տղպոտ. պէպէնոտ, արկոտ (մարդ, պտուղ ևն):

Տուտուկ. փոքր փող հովուաց:

Տփել. ծեծել:

Փ.

Փալ տալ. երկար ձգուել, բազմել:

Փակեալս. գոմ, ախոռ:

Փահլիվան. ըմբիշ, լարախաղաց:

Փայ. մաս, բաժին:

Փարչալամիշ անել. պատառոտել, կտոր կտոր անել:

Փէյտայ անել. ճարել, գտնել մի ինչ, գոյացնել:

Փէնջարայ. լուսամուտ:

Փէշ. քղանցք հազուստի:

Փէշանք, փէշա. արհեստ:

Փէշին. կանխիկ:

Փէշքէշ. ընծայ, նուէր:

Փըշամգել. անձի սոսկում գալ, ծակծկոտիլ:

Փիր. արհեստի հիմնադիր:

Փշղել. փշրել, ջախջախել:

Փուղոց. աղբանոց:

Փութնել. արձակուել:

Փութլցուցել. տապալել, գետնով տալ:

Փողան. փողոց, հրապարակ:

Փ.

Քաքուլ. խոպոպիք:

Քաֆուր-վարդ. մուգ կարմիր վարդ:

Քեա'. ուփ, դու (կանանց ղիմելիս):

Քեանձ, քանձ. քան:

Քեանձ մե աղէկներ. մեզանից լաւերը, դեւեր:

Քեարբար. սաթ:

Քեաւոր. կնքաւոր:

Քեյ, քե. քեզ:

Քեո, քեոն. քո, քոնը:

Քեոր, քոր. քոյր:

Քեռստան. քեռիներ:

Քէթրօշ-մէթրօշ. ծուռ ու մուռ:

Քիւրայ. քուրայ, հալոց:

Քոնթալ. շանց կամ գաղանաց յի լինելը:

Քրգաւ, քյրգեաւ. քարգաւ:

Քրգըխուն. քարգաւի վրայ ասեղնագործած:

Քօզ. գառանց մակաղատել:

Քօլօզ. բրդեայ գլխարկ, սրածայր և տափակ:

Քօշայ, քեօշայ. անկիւն, քունջ:

Քօռփայ, քեօռփայ. մատղաշ:

Քֆրել քյֆրել. հայհոյել:

Օ.

Օխկայ, յօխկայ. տաճկ. ծանրութեան չափ—երեք ֆունտի:

Օղօրկել. ուղարկել:

Օլին. խաղ:

Օրթանջայ. միջին:

Օրօսբաց. երեսբաց, մի տեսակ պատշգամ, որ երեք կողմից միայն պատ ունի:

Օֆայ. օգուտ:

Փ.

Փալ. հմայութիւն:

Փահմել. զգալ, գլխի ընկնել:

Փինջան. սուրճի փոքր գաւաթ:

Փռալ. զբօսնել, շրջել:

Փռիկ, ֆռֆիկ. մանկական խաղալիք:

[illegible]

Handwritten text at the bottom of the page:

Handwritten text at the bottom of the page:

Հայկական Կոմիտեի Կարգադրություն

Handwritten text (likely bleed-through from the reverse side):
Handwritten text (likely bleed-through from the reverse side):

ՀԱՅԳԻՐԱՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻ ՓԶԱՐԿԱՅԷ . ՀԵՏԻՔԸՑ

հիմնադրամն ընտրուի. զոր

Religion, Wissenschaft, Kunst, Literatur, Handel, Industrie, Gewerbe, Verkehr, etc.

1800

20 July 1968

... ..

079816-1

1848

Վերջին թվերը

Երկրորդ ցեղը դա՛ չափահասը բնական լին չգտնվում. բացառությամբ

၁၇၂၁ ခု ဇူလိုင်လ ၁၅ ရက်

of the

1870

ՀԱՅԿԱՅԻՆ ԳԵՂԱՐՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼ ԿՈՄԻՏԵ

1870

1870

"

ՆԱԽԱԲԱՆ	Ա,
ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԽԱՂԵՐ	1
ԵՐԳԵՐ	12
ՎԻՃԱԿԻ ԲԱԽՏԻ ԵՐԳԵՐԻՅ	66
ՄԸՔՕՅԻ ՔԱՐՈՋ	73
ՀԷՔԵՍԹՆԵՐ	
Ջան-փօլաս	77
Նռան խառն	86
Մարգարիտ ԵԱՐ	91
Սադաճեայ խանում	99
Օձու թագաւոր	105
Սալչում փառէն	112
Կսրին եւ դէվ	117
Պսպղուն փեսուր	124
ԱՌԱԾՆԵՐ	134
ԲԱՆԵԼՈՒԿՆԵՐ	153
ԱՆԷԾՔՆԵՐ	157
ՔՆՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ	161
ԱՌԱՐԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՌԵՐԻ	164

1000

0	1000
1	1000
2	1000
3	1000
4	1000
5	1000
6	1000
7	1000
8	1000
9	1000
10	1000
11	1000
12	1000
13	1000
14	1000
15	1000
16	1000
17	1000
18	1000
19	1000
20	1000
21	1000
22	1000
23	1000
24	1000
25	1000
26	1000
27	1000
28	1000
29	1000
30	1000
31	1000
32	1000
33	1000
34	1000
35	1000
36	1000
37	1000
38	1000
39	1000
40	1000
41	1000
42	1000
43	1000
44	1000
45	1000
46	1000
47	1000
48	1000
49	1000
50	1000
51	1000
52	1000
53	1000
54	1000
55	1000
56	1000
57	1000
58	1000
59	1000
60	1000
61	1000
62	1000
63	1000
64	1000
65	1000
66	1000
67	1000
68	1000
69	1000
70	1000
71	1000
72	1000
73	1000
74	1000
75	1000
76	1000
77	1000
78	1000
79	1000
80	1000
81	1000
82	1000
83	1000
84	1000
85	1000
86	1000
87	1000
88	1000
89	1000
90	1000
91	1000
92	1000
93	1000
94	1000
95	1000
96	1000
97	1000
98	1000
99	1000
100	1000

16426-16428

2013

